

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
UNIVERSITY OF PIRAEUS

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

MASTER IN LAW & ECONOMICS

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΡΗΤΡΕΣ ΕΧΕΜΥΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΕΜΙΤΟΣ

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΑΛΕΞΙΑ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ (ΜΔΟ1702)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΟΡΝΗΛΙΑ ΔΕΛΟΥΚΑ - ΙΓΓΛΕΣΗ

Πειραιάς, Μάρτιος 2021

Παράρτημα Β: Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

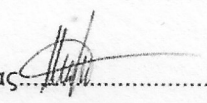

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο «ΡΗΤΡΕΣ ΕΧΕΜΥΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΕΜΙΤΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ» έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας.....

Όνοματεπώνυμο: Αλεξία Αντωνοπούλου

Ημερομηνία 10/03/2021

Ευχαριστίες

Αφιερώνω την παρούσα εργασία στην οικογένειά μου και την ευχαριστώ που είναι δίπλα μου σε κάθε ακαδημαϊκό και επαγγελματικό μου βήμα.

Ευχαριστώ ιδιαίτερα την καθηγήτρια κ. Κορνηλία Δελούκα – Ιγγλέση, που με ενέπνευσε στο μάθημα του δικαίου του ανταγωνισμού και μου έδωσε το έναυσμα και τις πολύτιμες κατευθύνσεις για τη συγγραφή της παρούσας εργασίας.

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ. 8
1. Η υποχρέωση πίστης ως θεμέλιο των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού	σελ. 10
1.1. Η θεμελίωση και το περιεχόμενο της υποχρέωσης πίστης.....	σελ. 10
1.2. Η μετενέργεια της υποχρέωσης πίστης και τα όριά της.....	σελ. 12
1.3. Το επιχειρηματικό απόρρητο και η σημασία του για τη λειτουργία της επιχείρησης.....	σελ. 14
1.4. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού ως μέσο προστασίας των επιχειρηματικών απορρήτων.....	σελ. 19
1.5. Τα αντικρουόμενα συμφέροντα κατά τη συνομολόγηση των ρητρών.....	σελ. 22
2. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού	σελ. 27
2.1. Οριοθέτηση της έννοιας και λειτουργίας των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.....	σελ. 27
2.2. Τα κοινά σημεία.....	σελ. 28
2.3. Οι διαφορές.....	σελ. 31
2.4. Η οριοθέτηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στην πράξη....	σελ. 34
3. Ειδικότερες περιπτώσεις εφαρμογής των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού	σελ. 36
3.1. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στην ατομική σύμβαση εργασίας.....	σελ. 36
3.1.1. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού για το χρόνο λειτουργίας της σύμβασης εργασίας.....	σελ. 37
3.1.2. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού για το χρόνο μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας.....	σελ. 38
3.2. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στη μεταβίβαση επιχείρησης...σελ.	40
3.3. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στις συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας.....	σελ. 41

3.4. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στις συμβάσεις διανομής.....σελ.	42
3.5. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στις συμβάσεις δικαιόχρησης (franchising).....σελ.	43
3.6. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στις εταιρικές σχέσεις.....σελ.	45
3.6.1. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στα όργανα της διοίκησης εμπορικών εταιρειών.....σελ.	45
3.6.2. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στα μέλη εμπορικών εταιρειών.....σελ.	48
4. Ο δικαστικός έλεγχος των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.....σελ.	50
4.1. Η αντιμετώπιση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού από τη νομολογία.....σελ.	50
4.2. Ο ρόλος του Συντάγματος και η συνταγματική επιταγή για δικαστικό έλεγχο.....σελ.	51
4.3. Ο δικαστικός έλεγχος με βάση τα άρθρα 178 και 179 περ. α'.....σελ.	52
4.4. Η προσφυγή στην ΑΚ 281 ΑΚ.....σελ.	55
4.5. Ο έλεγχος με βάση το Ν. 3959/2011 περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού.....σελ.	57
5. Οι προϋποθέσεις εγκυρότητας των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.....σελ.	58
5.1. Ο χρονικός περιορισμός της απαγόρευσης.....σελ.	58
5.2. Ο τοπικός περιορισμός της απαγόρευσης.....σελ.	60
5.3. Η έκταση της απαγορευμένης επαγγελματικής δραστηριότητας.....σελ.	62
5.4. Η πρόβλεψη οικονομικού ανταλλάγματος.....σελ.	63
5.5. Η προστασία των δικαιολογημένων συμφερόντων της επιχείρησης.....σελ.	66
5.6. Η εφαρμογή της αρχής αναλογικότητας.....σελ.	68
6. Ολική ή μερική ακυρότητα της ρήτρας.....σελ.	70
7. Η δυνατότητα αποδέσμευσης των μερών από τις ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.....σελ.	73

7.1. Νομοθετικό θεμέλιο και δικαιολόγηση της αποδέσμευσης του εκ της ρήτρας υπόχρεου.....σελ. 74	σελ. 74
7.2. Πεδίο εφαρμογής της αποδέσμευσης.....σελ. 75	σελ. 75
8. Η παράβαση της υποχρέωσης εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού και ο αθέμιτος ανταγωνισμός.....σελ. 76	σελ. 76
8.1. Η προστασία της επιχείρησης από τη διενέργεια ανταγωνιστικών πράξεων και την αποκάλυψη επιχειρηματικών απορρήτων με βάση το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού.....σελ. 76	σελ. 76
8.2. Οι ρυθμίσεις των άρθρων 16-18 του Ν. 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού για την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων.....σελ. 77	σελ. 77
8.2.1. Παράνομη ανακοίνωση απορρήτου από εργαζόμενο κατά τη διάρκεια της σύμβασης εργασίας (άρθρο 16 παρ. 1 Ν. 146/1914).....σελ. 78	σελ. 78
8.2.2. Παράνομη χρησιμοποίηση ή ανακοίνωση απορρήτου (άρθρο 16 παρ. 2 Ν. 146/1914).....σελ. 80	σελ. 80
8.2.3. Απαγορευμένη χρησιμοποίηση ή ανακοίνωση εμπιστευμένων σχεδίων ή τεχνικών κανόνων (άρθρο 17 Ν. 146/1914).....σελ. 81	σελ. 81
8.2.4. Ένομες συνέπειες και κυρώσεις.....σελ. 81	σελ. 81
8.2.5. Η γενική ρήτρα του άρθρου 1 του Ν. 146/1914 για την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων.....σελ. 82	σελ. 82
8.3. Η ανεπάρκεια της προστασίας του άρθρου 1 του Ν. 146/1914 και η κάλυψη των κενών προστασίας μέσω των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.....σελ. 83	σελ. 83
8.4. Η ανεπάρκεια της προστασίας των άρθρων 16-18 του Ν. 146/1914 για την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων και η κάλυψη των κενών προστασίας μέσω των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.....σελ. 86	σελ. 86
9. Νομολογιακά παραδείγματα.....σελ. 89	σελ. 89
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ. 111	σελ. 111
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ. 114	σελ. 114

Συντομογραφίες

Α.Ε.	ανώνυμη εταιρεία
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
Αρ. ή αριθ.	Αριθμός
Αρμ.	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
βλ.	βλέπε
Γνμδ.	Γνωμοδότηση
Γ.Σ.	Γενική Συνέλευση
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών (περιοδικό)
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Εδ.	Εδάφιο
ΕΕΔ	Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΕργΔ	Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
Εκδ.	Έκδοση
ΕΛΔ ή ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
επ.	επόμενα
Ε.Π.Ε.	Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου
ΕρμΑΚ	Ερμηνεία Αστικού Κώδικα
ΕφΑθ	Εφετείο Αθηνών
ΕφΘες	Εφετείο Θεσσαλονίκης
κ.ν.	Κωδικοποιημένος νόμος
ΚριτΕ	Κριτική Επιθεώρηση Νομικής Θεωρίας και Πράξης (περιοδικό)
Ν. ή ν.	Νόμος
ΝοΒ	Νομικό Βήμα

ΟΛΑΠ	Ολομέλεια Αρείου Πάγου
ό.π.	όπου παραπάνω
ορ.	ώρα
παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση
π.δ.	προεδρικό διάταγμα
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠΠρΑθ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών
ΠΠρΗρ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Ηρακλείου
ΠΠρΜυτ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Μυτιλήνης
ΠΠρΠειρ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Πειραιά
Πρβλ.	παράβαλε
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
στοιχ.	στοιχείο
ΣΛΕΕ	Συνθήκη Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Τ.	Τόμος
υποσ.	υποσημείωση

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στη σύγχρονη ελληνική και διεθνή οικονομική πραγματικότητα και τον έντονο οικονομικό ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων συνήθη συναλλακτική πρακτική αποτελεί η συνομολόγηση ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού συνομολογούνται σε συμβάσεις εργασίας διευθυντικών στελεχών ή υπαλλήλων με εξειδικευμένη γνώση, συμβάσεις πρόσληψης προσώπων που διαχειρίζονται εταιρικές υποθέσεις (συνήθως ανωνύμων εταιρειών και εταιρειών περιορισμένης ευθύνης), συμβάσεις εμπορικής συνεργασίας, όπως εμπορικής αντιπροσωπείας, διανομής και δικαιόχρησης (franchising), συμβάσεις μεταβίβασης επιχείρησης, αλλά και στο χώρο των εταιρικών σχέσεων στα καταστατικά προσωπικών εταιρειών και εταιρειών περιορισμένης ευθύνης, καθώς και σε εξωεταιρικές συμφωνίες.

Σκοπός της συνομολόγησης των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού είναι η προστασία των οικονομικών συμφερόντων και της ανταγωνιστικής θέσης της επιχείρησης από την άσκηση ανταγωνιστικής δραστηριότητας και την αποκάλυψη απορρήτων της από πρόσωπα που έχουν έρθει σε επαφή με εμπιστευτικές πληροφορίες, πελάτες και προμηθευτές της, διασφαλίζοντας την ορθή λειτουργία του ανταγωνισμού. Με σκοπό την προστασία των δικαιολογημένων συμφερόντων της επιχείρησης επιβάλλονται περιορισμοί στην οικονομική και επαγγελματική του ελευθερία του εκ της ρήτρας υπόχρεου, οι οποίοι, ωστόσο, πρέπει να υπόκεινται σε αυστηρότερο έλεγχο όταν κατά τη συνομολόγηση των ρητρών δεν υπήρχε διαπραγματευτική ισοδυναμία των συμβαλλομένων μερών. Πράγματι, ιδίως οι ρήτρες απαγόρευσης ανταγωνισμού, περιορίζουν την επαγγελματική ελευθερία του εργαζομένου ενόσω, παράλληλα, παρακωλύουν την αξιοποίηση της αποκτηθείσας εμπειρίας του.

Με την παρούσα εργασία θα οριοθετήσουμε την έννοια των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, τα κοινά σημεία και τις διαφορές τους, θα αποσαφηνίσουμε τις προϋποθέσεις σύμφωνα με τις οποίες οι ρήτρες είναι έγκυρες και κυρίως το προστατευτέο δικαιολογημένο συμφέρον της επιχείρησης, καθώς και τις έννομες συνέπειες που επέρχονται σε περίπτωση που το περιεχόμενό τους κρίνεται παράνομο. Τέλος, θα εξετάσουμε την αλληλεπίδραση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού με το δίκαιο αθέμιτου ανταγωνισμού και συγκεκριμένα το Ν. 146/1914.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Η υποχρέωση πίστης ως θεμέλιο των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

1.1. Η θεμελίωση και το περιεχόμενο της υποχρέωσης πίστης

Στο πλαίσιο κάθε διαρκούς σχέσης εμπιστοσύνης κατά την οποία ο ένας τουλάχιστον από τους δύο συμβαλλόμενους ασκεί επιχειρηματική δράση, συμμετέχει δηλαδή ενεργά στην αγορά, προσφέροντας αγαθά ή υπηρεσίες, γεννιέται σε βάρος του άλλου η παρεπόμενη ενοχική υποχρέωση (ΑΚ 288, 200) να αποφεύγει την άσκηση ανταγωνιστικής δραστηριότητας, καθώς και τη διενέργεια μεμονωμένων ανταγωνιστικών πράξεων σε βάρος του αντισυμβαλλομένου του, ακόμη και εάν δεν έχει υπάρξει ειδική συμβατική πρόβλεψη¹. Η ως άνω υποχρέωση μη ανταγωνισμού απορρέει από την ευρύτερου περιεχομένου υποχρέωση πίστης (ΑΚ 288)², η ένταση της οποίας διαφοροποιείται, αναλόγως με τις εκάστοτε κάθε φορά ιδιαιτερότητες και περιστάσεις. Δικαιολογητικός λόγος της απαγόρευσης αυτής του ανταγωνισμού είναι η αποφυγή δημιουργίας καταστάσεων συγκρούσεων συμφερόντων, η οποία αυξάνει τον κίνδυνο της υπονόμησης της θέσης της επιχείρησης.

¹ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 52

² Για το ότι η υποχρέωση πίστης κάνει την εμφάνισή της σε όλες τις διαρκείς συμβάσεις συνεργασίας, και μάλιστα η έντασή της αυξάνεται όσο πιο έντονο είναι το προσωπικό στοιχείο ορ. Μ. Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 2004, παρ. 5 υπό ΙΙ, σελ. 236, αριθ. 63.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα εννόμων σχέσεων στις οποίες γεννάται η υποχρέωση μη ανταγωνισμού ακόμα και σε περίπτωση που δεν έχει υπάρξει σχετική συμβατική πρόβλεψη είναι η σύμβαση εργασίας, η εταιρική συμμετοχή σε οποιαδήποτε εταιρεία, η σύμβαση πρόσληψης των εταιρικών διαχειριστών και οι διαρκείς συμβατικές σχέσεις εμπορικής συνεργασίας, όπως για παράδειγμα η εμπορική αντιπροσωπεία³ και η σύμβαση διανομής ή δικαιόχρησης (franchising)⁴.

Πιο συγκεκριμένα, οι εταιρικοί διαχειριστές έχουν οργανική υποχρέωση πίστης⁵ απέναντι στην εταιρεία που διοικούν, η οποία προκύπτει αφενός μεν από το γεγονός ότι είναι διαχειριστές ξένης περιουσίας και ξένων επιχειρηματικών ευκαιριών και αφετέρου από το γεγονός ότι συνεργάζονται εμπιστευτικά με τα υπόλοιπα όργανα της εταιρείας που διοικούν.

Υποχρέωση πίστης υπέχουν και οι εταίροι όλων των εταιρικών μορφών⁶, ακόμη και οι μέτοχοι της ανώνυμης εταιρείας⁷, παρά τον αμιγώς κεφαλαιουχικό χαρακτήρα της ανώνυμης εταιρείας. Το γεγονός βέβαια ότι οι εταίροι βαρύνονται με την υποχρέωση πίστης δεν σημαίνει ότι υπέχουν και υποχρέωση αποχής από ανταγωνιστική δραστηριότητα, η οποία γεννάται μόνο στην περίπτωση που υφίσταται έντονο το προσωπικό στοιχείο της εμπιστοσύνης στην εταιρική μορφή, καθώς και έντονος βαθμός επιρροής στα ενδοεταιρικά ζητήματα. Η απαγόρευση ανταγωνισμού είναι η πιο δραστική έκφανση της υποχρέωσης πίστης, η οποία περιορίζει την οικονομική ελευθερία του δεσμευόμενου προσώπου, και για το λόγο αυτό η αποδοχή της

³ Μ. Θ. Μαρίνος, Η απαγόρευση ανταγωνισμού κατά τη διάρκεια της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, 1968, σελ. 162 επ., Μ. Θ. Μαρίνος, Η απαγόρευση ανταγωνισμού κατά τη διάρκεια της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας και διανομής, ΕΕμπ 1999, σελ. 671 επ. (672-673)

⁴ Ηλ. Σουφλερός, Οι συμβάσεις franchising, σελ. 52 επ.

⁵ Βλ. ενδεικτικά Μ. Θ. Μαρίνο σε Ευ. Περάκη (επιμ. Ύλης) ΔικΑΕ, άρθρο 23, αριθ. 14, σελ. 222.

⁶ Βλ. Ν. Τέλλη, Υποχρέωση πίστης του μετόχου και ιδιαίτερα του μετόχου της μειοψηφίας.

⁷ Βλ. Λ. Κοτσίρης, Χαρακτηρισμός του μετόχου ως συνεταίρου εις την ανώνυμον εταιρείαν, Αρμ. 1980, σελ. 949.

απαγόρευσης ανταγωνισμού, χωρίς τη συνομολόγηση ρήτρας μη ανταγωνισμού θα πρέπει να γίνεται δεκτή μόνο υπό αυστηρές προϋποθέσεις.

Υποχρέωση πίστης υπέχει κατά τη διάρκεια της σύμβασης εργασίας και ο εργαζόμενος, βάσει της οποίας υποχρεούται να απέχει από ανταγωνιστικές πράξεις σε βάρος του εργοδότη του⁸. Εκφάνσεις της υποχρέωσης πίστης του εργαζομένου είναι και οι υποχρεώσεις εχεμύθειας και η υποχρέωση μη απόσπασης προσωπικού (ΑΚ 288, 652) της επιχείρησης στην οποία μέχρι πρότινος εργαζόταν. Ας σημειωθεί, τέλος, ότι, κατά την απολύτως κρατούσα γνώμη, όσο πιο υψηλά ευρίσκονται στην ιεραρχία της επιχείρησης οι εργαζόμενοι, τόσο μεγαλύτερες υποχρεώσεις πίστης έχουν σε σχέση με τους λοιπούς μισθωτούς.

1.2. Η μετενέργεια της υποχρέωσης πίστης και τα όριά της

Η ως άνω υποχρέωση πίστης δεν παύει να υφίσταται αυτομάτως με τη λήξη της οικείας συμβατικής σχέσης από την οποία απορρέει. Η υποχρέωση πίστης παράγει έννομα αποτελέσματα και μετά τη λήξη της σύμβασης πρόσληψης των εταιρικών διοικητών, της εταιρικής συμμετοχής ή της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπίας και εξακολουθούν να υφίστανται κάποιες επιμέρους υποχρεώσεις. Η υποχρέωση εχεμύθειας, για παράδειγμα, η οποία αποτελεί ειδικότερη έκφανση της υποχρέωσης πίστης, εξακολουθεί να βαρύνει τον εταιρικό διοικητή, τον εργαζόμενο, τον εμπορικό αντιπρόσωπο, τον διανομέα ή λήπτη του πακέτου δικαιόχρησης (franchising) και μετά τη λύση της οικείας έννομης σχέσης⁹.

⁸ Βλ. Ι. Κουκιάδης, Εργατικό Δίκαιο, Ε' έκδοση, 2014, ΑΠ 1192/1992, ΕφαΘ 5491/1991.

⁹ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 63

Ενώ όμως η υποχρέωση πίστης εξακολουθεί να υφίσταται και μετά τη λήξη των διαρκών συμβατικών σχέσεων, η παρεπόμενη υποχρέωση μη ανταγωνισμού, η οποία αποτελεί την πιο δραστική έκφανση της υποχρέωσης πίστης, περιορίζοντας την οικονομική ελευθερία του αποχωρούντος από την επιχείρηση, παύει κατά κανόνα με τη λήξη τη σύμβασης, εάν δεν έχει γίνει ειδική συμβατική πρόβλεψη. Δικαιολογητική βάση της θέσης αυτή αποτελεί το γεγονός ότι η απαγόρευση ανταγωνισμού αποτελεί δραστικό περιορισμό του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος) και μόνο εάν έχει συνομολογηθεί ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού μπορεί να γίνει δεκτή.

Υπό το πρίσμα αυτό γίνεται δεκτό ότι ο αποχωρών από την επιχείρηση εργαζόμενος, εάν δεν υπάρχει σχετική περιοριστική ρήτρα, δεν δεσμεύεται πλέον να μην ανταγωνίζεται την επιχείρηση στην οποία μέχρι πρότινος εργαζόταν. Τυχόν δε περιορισμός από τη μετενέργεια της υποχρέωσης πίστης αφορά μόνο μεμονωμένες πράξεις και όχι κάθε ανταγωνιστική δραστηριότητα¹⁰. Το ίδιο ισχύει και για τον πρώην διοικητή, εμπορικό αντιπρόσωπο/ διανομέα, καθώς και τους εταίρους σε προσωπικές εταιρείες¹¹.

Η μετενέργεια της υποχρέωσης πίστης επομένως δεν θεμελιώνει μια γενική απαγόρευση ανταγωνισμού στον αποχωρούντα από την επιχείρηση μετά την αποχώρησή του και μόνο κατ' εξαίρεση μπορεί να δεσμεύσει την μετέπειτα οικονομική ελευθερία για εύλογο χρόνο, ο οποίος είναι απολύτως αναγκαίος για την προστασία της επιχείρησης, και μόνο για μεμονωμένες

¹⁰ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 20

¹¹ Π. Παπαπαναγιώτου, Περί απαγορεύσεως εις τους εταίρους και τους διαχειριστάς όπως ασκούν πράξεις ανταγωνισμού έναντι της εταιρείας, ΕΕμπΔ 1962 σελ 13 επ.

ανταγωνιστικές ενέργειες¹². Η συνομολόγηση επομένως των ρητρών μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού έχει ιδιαίτερη σημασία για την προστασία της επιχείρησης και πιο συγκεκριμένα για την προστασία των απορρήτων της και των άυλων περιουσιακών στοιχείων της, όπως είναι η πελατεία και η σχέση της με τους προμηθευτές.

Επιπλέον, το γεγονός ότι η υποχρέωση πίστης απαγορεύει, τόσο κατά τη διάρκεια της σύμβασης, όσο και μετά τη λήξη της, τη βλάβη της επιχείρησης, δεν αναιρεί την ιδιαίτερη χρησιμότητα της συμβατικής απαγόρευσης του ανταγωνισμού, η οποία κατατείνει στο να αποτρέψει την ίδια τη δημιουργία μίας κατάστασης σύγκρουσης συμφερόντων και τη διακινδύνευση των απορρήτων άυλων αγαθών της επιχείρησης.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ότι η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, βελτιώνουν τη δικονομική θέση της επιχείρησης. Πιο συγκεκριμένα, εάν έχει συνομολογηθεί ρήτρα μη ανταγωνισμού διευκολύνεται η δικονομική πραγμάτωση των αξιώσεων της επιχείρησης, η οποία αρκεί να αποδείξει ότι ο αποχωρών από την επιχείρηση επιδόθηκε σε ανταγωνιστική δραστηριότητα.

1.3. Το επιχειρηματικό απόρρητο και η σημασία του για τη λειτουργία της επιχείρησης

Νομοθετικός ορισμός για το επιχειρηματικό απόρρητο μέχρι πρότινος δεν υπήρχε στο ελληνικό δίκαιο, αλλά ούτε και στα περισσότερα ευρωπαϊκά δίκαια. Ο μοναδικός ορισμός που δίνεται για το επιχειρηματικό απόρρητο σε

¹² Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 68

ελληνικό νομοθετικό κείμενο είναι στο άρθρο 21 του Ν. 1733/1987, όπως συμπληρώθηκε με το Ν. 4605/2019, σύμφωνα με το οποίο «εμπορικά απόρρητα είναι κυρίως οι τεχνικές πληροφορίες, στοιχεία ή γνώσεις που αφορούν με μεθόδους, εμπειρίες ή δεξιότητες, που έχουν πρακτική εφαρμογή ιδιαίτερα στην παραγωγή αγαθών και παροχή υπηρεσιών, εφ' όσον δεν έχουν γίνει ευρύτερα γνωστά».

Το επιχειρηματικό απόρρητο εντάσσεται στην κατηγορία των άυλων αγαθών της επιχείρησης. Επιχειρηματικό απόρρητο είναι κάθε πληροφοριακό αγαθό με πυρήνα κάποια μορφή γνώσης που είναι συνδεδεμένο με τη λειτουργία της επιχείρησης σε οποιοδήποτε επίπεδο, οργανωτικό, παραγωγικό κ.λπ. και η οικονομική αξία του οποίου εξαρτάται από τη μυστικότητα που περιβάλλεται, μυστικότητα που είναι απαραίτητη για την αξιοποίηση της γνώσης αυτής από την επιχείρηση, προκειμένου η επιχείρηση να αποκτήσει το ανταγωνιστικό προβάδισμα στην αγορά¹³.

Τα επιχειρηματικά απόρρητα διακρίνονται στα εμπορικά και τα βιομηχανικά απόρρητα. Εμπορικά απόρρητα είναι οι πληροφορίες που συνδέονται με την οικονομική και αναπτυξιακή οργάνωση της επιχείρησης, όπως για παράδειγμα κατάλογοι προμηθευτών και πελατών, κοστολόγια και υπολογισμοί τιμών, ο ισολογισμός πριν τη δημοσίευσή του¹⁴. Επίσης, πληροφορίες επενδυτικής φύσεως και πληροφορίες που αφορούν μεθόδους έρευνας και ανάπτυξης. Βιομηχανικά απόρρητα είναι τα απόρρητα τεχνικής φύσεως, που αφορούν σε μεθόδους, εμπειρίες ή δεξιότητες που έχουν

¹³ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 22-23, η οποία παραπέμπει σε Λ. Κοτσίρη, Δίκαιο Ανταγωνισμού, Εκδόσεις Σάκκουλα (3^η), Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2000, αρ. 332, Β. Αντωνόπουλος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, Εκδόσεις Σάκκουλα (2^η) Αθήνα/Θεσσαλονίκη 2005, αρ. 63, Μ. Θ. Μαρίνος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, αρ. 410, Θ. Λιακόπουλος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, Δίκαιο & Οικονομία (5^η), Αθήνα 2000, σελ. 303-304, Kohler, Hefermehl/ Bornkamm, Wettbewerbsrecht, (aufl. 24), C.H. Beck Munchen 2006, §17 UWG, αρ. 4, Α. Troller, Immaterialgutterect, Band I, (aufl. 24) Helbing & Lichtenhahn 1983, σελ. 417 επ. R Krasser, Grundlagen des zivilrechtlichen Schutzes von Geschäftsund Betriebsgeheimnissen sowie von Know-how, GRUR 1977, σελ. 178 -179.

¹⁴ Βλ. Α. Κοτσίρης, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, σελ. 318

πρακτική εφαρμογή, ιδιαίτερα στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, όπως οι μέθοδοι παρασκευής φαρμάκων, τεχνολογικές μέθοδοι, σχέδια κατασκευής, τεχνογνωσία¹⁵ (know-how)¹⁶ και εμπειρίες.

Η προστασία του επιχειρηματικού απορρήτου στην ελληνική έννομη τάξη ήταν μέχρι πρόσφατα πολύ εξασθενημένη, καθώς εξασφαλιζόταν με περιορισμένη αποτελεσματικότητα κυρίως με το Ν. 146/1914 για την προστασία του αθέμιτου ανταγωνισμού. Την κατάσταση αυτή έρχεται να αλλάξει ο Ν. 4605/2019¹⁷, ο οποίος ενσωμάτωσε στην Ελλάδα την Οδηγία 2016/943 της Ευρωπαϊκής Ένωσης «περί προστασίας της τεχνογνωσίας και των επιχειρηματικών πληροφοριών που δεν έχουν αποκαλυφθεί (εμπορικό απόρρητο) από την παράνομη απόκτηση, χρήση και αποκάλυψή τους»¹⁸ και προσέθεσε τα άρθρα 22Α έως 22Κ στο Ν. 1733/1987. Η Οδηγία 2016/943 και, πλέον, τα άρθρα 22Α έως 22Κ του Ν. 1733/1987, συνιστούν την πρώτη προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εναρμονίσει τους διάσπαρτους κανόνες που ίσχυαν στα κράτη μέλη σε σχέση με την προστασία του εμπορικού απορρήτου¹⁹. Ο νόμος αυτός παρέχει αποτελεσματικότερη προστασία στον κάτοχο των επιχειρηματικών απορρήτων και απαγορεύει ως παράνομη τόσο τη χρήση ή αποκάλυψη απορρήτων χωρίς τη συγκατάθεση του κατόχου τους με

¹⁵Βλ. Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 47 «Ο όρος τεχνογνωσία αποτελεί την ελληνική απόδοση του αγγλικού όρου Know-how, ο οποίος έχει γίνει συστατικό στοιχείο της επιχειρηματικής γλώσσας και προέρχεται από το χώρο του αμερικανικού δικαίου και ιδίως από την πρακτική των αμερικανικών επιχειρήσεων να παραχωρούν άδειες εκμετάλλευσης όλων εκείνων των στοιχείων που δημιουργεί μία επιχείρηση και εκφράζουν την οικονομική αξία.

¹⁶ Ο όρος know-how αποτελεί σύντμηση της έκφρασης Knowledge-how-to-do ορ. Σ. Ταλιαδούρο, Παραχώρηση τεχνογνωσίας (know-how) στην κοινοτική έννομη τάξη του ανταγωνισμού, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα/ Κομοτηνή 1987, σελ. 9 επ.

¹⁷ Ν. 4605/2019 «Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία (ΕΕ) 2016/943 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 8ης Ιουνίου 2016 σχετικά με την προστασία της τεχνογνωσίας και των επιχειρηματικών πληροφοριών που δεν έχουν αποκαλυφθεί (εμπορικό απόρρητο) από την παράνομη απόκτηση, χρήση και αποκάλυψή τους (EEL 157 της 15.6.2016) - Μέτρα για την επιτάχυνση του έργου του Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 52/1.4.2019)

¹⁸ Οδηγία (ΕΕ) 2016/943 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 8.6.2016 περί προστασίας της τεχνογνωσίας και των επιχειρηματικών πληροφοριών που δεν έχουν αποκαλυφθεί (εμπορικό απόρρητο) από την παράνομη απόκτηση, χρήση και αποκάλυψή τους (ΕΕ L 157 της 15.6.2016, σελ. 1)

¹⁹ Ε. Παλιού, Το νέο νομοθετικό πλαίσιο προστασίας του εμπορικού απορρήτου (Ν. 4605/2019): Κάθε δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας αρχίζει με ένα απόρρητο ΔΕΕ, Τεύχος 6/2019

συμπεριφορά αντίθετη στα χρηστά συναλλακτικά ήθη, όσο και τη χρήση ή αποκάλυψη εμπορικού απορρήτου χωρίς τη συγκατάθεση του κατόχου του από πρόσωπο που έχει παραβιάσει συμφωνία εμπιστευτικότητας ή άλλη υποχρέωση μη αποκάλυψης του εμπορικού απορρήτου ή έχει παραβιάσει συμβατική ή άλλη υποχρέωση να περιορίζει τη χρήση του εμπορικού απορρήτου. Ρητά επομένως με τον πρόσφατο Ν. 4605/2019 απαγορεύεται ως παράνομη η αποκάλυψη εμπορικών απορρήτων για την προστασία των οποίων έχει συνολογηθεί ρήτρα εχεμύθειας.

Για να εμπίπτει μια πληροφορία στο «εμπορικό απόρρητο» που προστατεύεται με το Ν. 4605/2019, πρέπει να πληροί σωρευτικά τρεις προϋποθέσεις: να είναι απόρρητη, να έχει εμπορική αξία που να πηγάζει από το μυστικό της χαρακτήρα και να έχουν καταβληθεί εύλογες προσπάθειες διαφύλαξης του απόρρητου χαρακτήρα της από το πρόσωπο που έχει αποκτήσει νόμιμα τον έλεγχο επί της πληροφορίας.

Τα επιχειρηματικά απόρρητα είναι αποτέλεσμα έρευνας και πνευματικής εργασίας και αρκετές φορές αποτέλεσμα δημιουργικής και εφευρετικής πρωτοτυπίας, με στόχο την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και τη βελτίωση της θέσης της επιχείρησης στην αγορά. Διακρίνονται από το στοιχείο της μυστικότητας και της οικονομικής αξίας, τα οποία πηγάζουν από το γεγονός ότι η πληροφορία δεν είναι εύκολα προσβάσιμη στους τρίτους, αλλά είναι αποτέλεσμα πνευματικής προσπάθειας, δημιουργικής διεργασίας και χρόνου. Εάν κάποιος τρίτος είχε πρόσβαση σε ένα επιχειρηματικό απόρρητο, θα αποκτούσε παράνομο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, αποφεύγοντας την πνευματική εργασία και εξοικονομώντας χρόνο.

Ένα άλλο βασικό χαρακτηριστικό των επιχειρηματικών απορρήτων είναι το στοιχείο της μυστικότητας. Μυστικό είναι ό,τι δεν είναι γνωστό σε κύκλο ευρύτερο από την προσωπική σφαίρα του κατόχου του μυστικού ή σε περιορισμένο κύκλο προσώπων²⁰. Η μυστικότητα αποτελεί έκφανση της σπανιότητας, η οποία προσδίδει οικονομική αξία σε κάθε αγαθό. Επομένως, η αξία του επιχειρηματικού απορρήτου συνδέεται άμεσα με το στοιχείο της μυστικότητας και του απόρρητου χαρακτήρα του.

Η σημασία των επιχειρηματικών απορρήτων για τη λειτουργία της επιχείρησης είναι μεγάλη, καθώς τα επιχειρηματικά απόρρητα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της επιχείρησης και την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της στην αγορά. Το επιχειρηματικό απόρρητο ενσωματώνει την οικονομική αξία και τη δυναμική που προσφέρει στην επιχείρηση η κατοχή πληροφοριακών αγαθών που είναι αξιοποιήσιμα μόνο από αυτή, ενώ είναι άγνωστα για τις υπόλοιπες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε ίδιους ή συναφείς τομείς²¹. Το επιχειρηματικό απόρρητο είναι λοιπόν αποτέλεσμα πνευματικής εργασίας, επένδυσης σε ανθρώπινο δυναμικό και αποτελεί ένα πληροφοριακό αγαθό με ιδιαίτερη οικονομική αξία, παρέχοντας ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην επιχείρηση που το κατέχει και το εκμεταλλεύεται. Η διαφύλαξη συνεπώς της μυστικότητας του επιχειρηματικού απορρήτου αποτελεί το μοναδικό τρόπο διαφύλαξης του οικονομικού αγαθού της επιχείρησης, προσδίδοντας ανταγωνιστικότητα στην επιχείρηση.

Επιπρόσθετα, η τεράστια σημασία των εμπορικών απορρήτων για την ανάπτυξη της έρευνας και της καινοτομίας καταδεικνύεται από την προστασία τους σε διεθνές επίπεδο από διεθνείς συμβάσεις, όπως για παράδειγμα στο άρθρο 10 δις της Σύμβασης των Παρισίων περί προστασίας της Βιομηχανικής

²⁰Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 25

²¹ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 27

Ιδιοκτησίας και στο άρθρο 39 παρ. 1 και 2 της συμφωνίας TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights), η οποία συνήφθη στο πλαίσιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου. Οι εν λόγω προστατευτικές ρυθμίσεις παρέχουν όμως ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας των επιχειρηματικών απορρήτων και ανακύπτει έτσι η ανάγκη προστασίας τους μέσω των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ότι μέχρι την έκδοση του Ν. 4605/2019, το εμπορικό απόρρητο προστατευόταν από τα άρθρα 1 και 16 έως 18 του Ν. 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού, τα οποία θα αναλυθούν παρακάτω. Η νέα ρύθμιση που εισάγει η Οδηγία 2016/943 και την οποία μετέφερε ο Ν. 4605/2019, δεν έχει αντικαταστήσει την προστασία που παρέχει ο Ν. 146/1914, αλλά λειτουργεί παράλληλα με την τελευταία, στον βαθμό που υπάρχει αλληλοεπικάλυψή τους²².

1.4. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού ως μέσο προστασίας των επιχειρηματικών απορρήτων.

Η διαφύλαξη της μυστικότητας των επιχειρηματικών απορρήτων επιτυγχάνεται αποτελεσματικότερα με τη συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, καθώς χωρίς τη συνομολόγηση των ρητρών οι πληροφορίες που δεν συνιστούν εμπορικό απόρρητο μπορούν να χρησιμοποιηθούν ελεύθερα από τον εργαζόμενο. Με τη συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού αποφεύγεται η αξιοποίηση των εμπορικών και βιομηχανικών απορρήτων μίας επιχείρησης και η ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας από τον αποχωρούντα από την επιχείρηση

²² Ε. Παλιού, Το νέο νομοθετικό πλαίσιο προστασίας του εμπορικού απορρήτου (Ν. 4605/2019): Κάθε δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας αρχίζει με ένα απόρρητο ΔΕΕ, Τεύχος 6/2019

και παρέχεται αποτελεσματικότερη έννομη προστασία στα επιχειρηματικά απόρρητα.

Οι εν λόγω ρήτρες παρέχουν αποτελεσματικότερη προστασία, προσφέροντας προληπτική προστασία και αποτρέποντας όχι μόνο την παραβίαση των απορρήτων, αλλά και την απλή διακινδύνευσή τους. Πιο συγκεκριμένα, οι ρήτρες μη ανταγωνισμού λειτουργούν ως μέσα προληπτικής προστασίας των επιχειρηματικών απορρήτων σε σχέση με τις νομοθετικές και συμβατικές απαγορεύσεις παραβίασης των απορρήτων. Η υποχρέωση μη αποκάλυψης των εμπορικών απορρήτων που επιβάλλεται από το Ν. 4605/2019 δεν συνεπάγεται περιορισμό για την κινητικότητα του εργαζομένου. Εάν όμως ο αποχωρών από την επιχείρηση δραστηριοποιούταν ανταγωνιστικά αμέσως μετά την αποχώρησή του, τότε θα είχε οικονομικό κίνητρο να εκμεταλλευθεί τα επιχειρηματικά απόρρητα λόγω της θέσης του στην επιχείρηση, παραβιάζοντας τις συμβατικές (λόγω ρήτρας εχεμύθειας) ή νόμιμες (λόγω της μετενέργειας της υποχρέωσης πίστης) δεσμεύσεις του. Οι ρήτρες μη ανταγωνισμού αποσκοπούν στο να αποτραπεί η ίδια η δημιουργία μίας κατάστασης σύγκρουσης συμφερόντων, δηλαδή και η αφηρημένη διακινδύνευση των επιχειρηματικών απορρήτων. Συνεπώς η συνομολόγηση της ρήτρας μη ανταγωνισμού σε συνδυασμό με τη ρήτρα εχεμύθειας, διασφαλίζει το να μην εκτεθεί ο εκ της ρήτρας υπόχρεος στον πειρασμό να αποκαλύψει απόρρητα της επιχείρησης, αποτρέποντας ακόμη και τη διακινδύνευση των επιχειρηματικών απορρήτων.

Η συσχέτιση των ρητρών μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού με την προστασία επιχειρηματικών απορρήτων, διαπιστώνεται τόσο από τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την πρακτική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όσο και μέσα από τις ρυθμίσεις του Κανονισμού υπ' αρ. 330/2010 της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την απαλλαγή ορισμένων κατηγοριών κάθετων συμφωνιών και εναρμονισμένων πρακτικών, κατά την

εφαρμογή του άρθρου 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ.²³ Το ευρωπαϊκό δίκαιο ανταγωνισμού έχει βέβαια ως κεντρικό άξονα της προστασία όχι ατομικών συμφερόντων, αλλά την προστασία του ανταγωνισμού, τόσο ανάμεσα στα μέλη ενός δικτύου διανομής, όσο και ανάμεσα σε προμηθευτές ομοειδών αγαθών ή υπηρεσιών, μη επιτρέποντας την ύψωση φραγμών πρόσβασης στη σχετική κάθε φορά αγορά, ενώ παράλληλα στοχεύει στο να μην περιορίζεται η οικονομική αποτελεσματικότητα που υπόσχονται ορισμένες κατηγορίες κάθετων συμφωνιών στα πλαίσια αλυσίδων παραγωγής ή διανομής. Μάλιστα με το άρθρο 5 περ. 3 στοιχ. γ' του Κανονισμού 330/2010 της Ε.Ε. ορίζεται ότι στις ρήτρες μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού που περιέχονται σε κάθετες συμφωνίες και δεσμεύουν τον πρώην διανομέα, χορηγείται απαλλαγή μόνο αν η εν λόγω μετασυμβατική υποχρέωση αποχής από τον ανταγωνισμό είναι απαραίτητη για την προστασία της τεχνολογίας που μεταβιβάζει ο προμηθευτής στον αγοραστή (κατά τη λειτουργία της κάθετης συμφωνίας). Προκύπτει λοιπόν ότι πρωταρχικός σκοπός του κοινοτικού νομοθέτη είναι η προστασία της τεχνολογίας του προμηθευτή την οποία είχε παραχωρήσει στον (πρώην) αντισυμβαλλόμενο του (διανομέα, λήπτη franchising, εμπορικό αντιπρόσωπο) για τις ανάγκες λειτουργίας της εμπορικής συνεργασίας (κάθετης συμφωνίας). Μπορούμε επομένως στο σημείο αυτό να επικαλεστούμε τις ρυθμίσεις του Κανονισμού σχετικά με την αποτελεσματικότητα των ρητρών απαγόρευσης ανταγωνισμού για την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων.

Επιπρόσθετα, οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού διευκολύνουν από δικονομική άποψη τους φορείς των επιχειρηματικών απορρήτων κατά τη διεκδίκηση των αξιώσεών τους, καθώς η παραβίαση της υποχρέωσης για μη αξιοποίηση του επιχειρηματικού απορρήτου (παράβαση υποχρέωσης

²³ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 27

εχεμύθειας) αποδεικνύεται δυσκολότερα από την άσκηση ανταγωνιστικής δραστηριότητας κατά παράβαση ρήτρας μη ανταγωνισμού.

Ειδικότερα, εάν έχει συνομολογηθεί ρήτρα μη ανταγωνισμού και ο αποχωρήσας από την επιχείρηση την παραβιάσει, διευκολύνεται δικονομικά η διεκδίκηση των αξιώσεων της επιχείρησης σε σχέση με τη διεκδίκησή τους σε περίπτωση που ο αποχωρήσας απλώς όφειλε βάσει νόμου να μην προβεί σε χρήση των απορρήτων της επιχείρησης. Αρκεί η επιχείρηση να αποδείξει ότι ο αποχωρήσας άσκησε ανταγωνιστική δραστηριότητα παραβιάζοντας τη ρήτρα μη ανταγωνισμού. Αντίθετα, εάν δεν είχε υπογραφεί η ρήτρα, η επιχείρηση θα έπρεπε να πείσει τον δικαστή ότι ο αποχωρήσας όχι μόνο επιδόθηκε σε ανταγωνιστική δραστηριότητα, αλλά προέβη σε χρήση ή κοινοποίηση επιχειρηματικών απορρήτων της επιχείρησης με την οποία μέχρι πρότινος συνεργαζόταν. Η απόδειξη τέτοιων γεγονότων είναι πολύ δύσκολη και απαιτεί συνδρομή μαρτύρων που εργάζονται στην επιχείρηση και οι οποίοι συνήθως είτε εξαρτώνται από την επιχείρηση, είτε έχουν παρόμοια συμφέροντα με αυτή.

Παράλληλα, οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού παρέχουν αστικής φύσεως προστασία σε επιχειρηματικά απόρρητα που δεν τυγχάνουν προστασίας από το ισχύον δίκαιο περί αθέμιτου ανταγωνισμού και την προστασία από τη μετενέργεια της υποχρέωσης πίστης, τα οποία θα δούμε αναλυτικότερα παρακάτω.

1.5. Τα αντικρουόμενα συμφέροντα κατά τη συνομολόγηση των ρητρών

Η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού καλείται να εξισορροπήσει δύο αντικρουόμενους πόλους συμφερόντων: τα συμφέροντα της επιχείρησης αφενός και του αποχωρούντος από την επιχείρηση αφετέρου. Πρέπει να επισημανθεί ότι στο συμφέρον της επιχείρησης περιλαμβάνονται και τα συμφέροντα όλων εκείνων των προσώπων που συναρτούν την τύχη τους από την επιβίωση της επιχείρησης, όπως για παράδειγμα των οικονομικών ιδιοκτητών της επιχείρησης, των προσώπων που εξακολουθούν να εργάζονται στην επιχείρηση, καθώς και των προσώπων που διατηρούν δεσμούς εμπορικής συνεργασίας με την επιχείρηση, έχοντας άμεσο οικονομικό όφελος από την επιβίωση και ανάπτυξη της επιχείρησης²⁴.

Από τη μία πλευρά, το συμφέρον της επιχείρησης έχει αμυντικό περιεχόμενο (άρθρα 5 παρ. 1, 17 παρ. 1 και 106 παρ. 2 Σ) και με τη συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού η επιχείρηση επιδιώκει να αποφύγει τη βλάβη που κινδυνεύει να υποστεί αν ο συμβαλλόμενος (κατά τη διάρκεια συμβατικής σχέσης με την επιχείρηση) ή ο αποχωρών από την επιχείρηση αναπτύξει ανταγωνιστική δραστηριότητα, αξιοποιώντας τα εμπορικά και βιομηχανικά απόρρητα (τεχνογνωσία²⁵, εμπιστευτικές πληροφορίες, σχέσεις με πελάτες και προμηθευτές) που έχει αποκτήσει χάρη στη θέση που κατέχει ή μέχρι πρότινος κατείχε.

Τα επιχειρηματικά απόρρητα, όπως εκτέθηκε αναλυτικά παραπάνω, συγκαθορίζουν όχι μόνο την περιουσιακή αξία της επιχείρησης, αλλά και την ίδια την επιβίωση της επιχείρησης, διαθέτοντας αυτοτελή οικονομική αξία²⁶.

²⁴ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 22

²⁵ Βλ. Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 47

²⁶ Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, 2015, σελ. 317

Για το λόγο αυτό απολαμβάνουν όπως είδαμε προστασία αυξημένης τυπικής ισχύος. Η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού καθιστά πιο αποτελεσματική την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων της επιχείρησης, καθώς κατατείνει στην προληπτική προστασία τους, αποτρέποντας όχι μόνο την παραβίαση των απορρήτων της επιχείρησης, αλλά ακόμα και τη διακινδύνευσή τους.

Από την άλλη πλευρά, το συμφέρον του αποχωρούντος από την επιχείρηση έγκειται στο να δραστηριοποιείται επαγγελματικά, χωρίς να περιορίζεται η επαγγελματική και οικονομική του ελευθερία, αξιοποιώντας τις γνώσεις, τις εμπειρίες και τις δεξιότητες που απέκτησε από την επαγγελματική του εμπειρία στο πλαίσιο της επιχείρησης. Κάθε εργαζόμενος έχει δε δικαίωμα αξιοποίησης των επαγγελματικών του γνώσεων όχι μόνο για βιοποριστικούς λόγους, αλλά και για την ανάπτυξη της προσωπικότητας μέσω της εργασίας του²⁷.

Όταν η συμβατική απαγόρευση ανταγωνισμού αφορά στην ουσία όλο το αντικείμενο στο οποίο ο εκ της ρήτρας υπόχρεος έχει επαγγελματική εμπειρία, τότε πρόκειται στην ουσία για «απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος»²⁸, αφού από άποψη αποτελεσμάτων προσομοιάζει με περιορισμό στην επιλογή και όχι απλώς στην άσκηση επαγγέλματος, μια και το πρόσωπο που δεσμεύεται από τη ρήτρα δεν αποκλείεται να εξαναγκασθεί να αλλάξει επάγγελμα, τουλάχιστον προσωρινά²⁹. Ο κίνδυνος αυτός έγκειται περισσότερο στις περιπτώσεις όπου ο αποχωρών εργαζόταν σε επιχείρηση η οποία δραστηριοποιείται σε πολύ εξειδικευμένη αγορά. Επιπλέον, οι ρήτρες μη ανταγωνισμού ελλοχεύουν

²⁷ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 52, Δ. Ζερδελής, Ατομικές σχέσεις εργασίας σελ. 322.

²⁸ Βλ. Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ 52

²⁹ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 92

κινδύνους για τα συμφέροντα του εργαζομένου πριν ακόμη αυτός αποχωρήσει από την επιχείρηση, καθώς ενδέχεται να περιορίσουν τη διαπραγματευτική του θέση έναντι της εταιρείας.

Τα συμφέροντα του δεσμευόμενου προσώπου από τις ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού είναι ιδιαίτερα σημαντικά και τυγχάνουν συνταγματικής προστασίας. Συγκεκριμένα εμπίπτουν στην προστασία του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο προστατεύει την ελευθερία της προσωπικότητας σε όλες τις πτυχές της και εγγυάται την οικονομική ελευθερία, ειδικότερες εκφάνσεις της οποίας είναι η ελευθερία εργασίας, η ελευθερία επιλογής και άσκησης επαγγέλματος, καθώς και η ελευθερία προς άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, στην οποία περιλαμβάνεται και η δυνατότητα συμμετοχής σε (ανταγωνιστική) εμπορική εταιρεία³⁰.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως τα αντικρουόμενα συμφέροντα αμφότερων των αντισυμβαλλομένων κατά τη συνομολόγηση των ρητρών είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα. Πρόκειται επομένως για ένα δυσεπίλυτο ζήτημα στάθμισης των συγκρουόμενων συμφερόντων και δικαιωμάτων συνταγματικής τάξης, καθώς τα νόμιμα συμφέροντα της επιχείρησης υπό την έννοια της διασφάλισης της οικονομικής αποτελεσματικότητας και ανταγωνιστικότητας της στο πλαίσιο της οικονομικής ελευθερίας και αξιοποίησης των μέσων παραγωγής (άρθρα 5 παρ. 1, 17 παρ. 1 και 106 παρ. 2 Σ), συγκρούονται με την επαγγελματική ελευθερία, το δικαίωμα εργασίας και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του εργαζομένου (άρθρα 5 παρ. 1, 22 παρ. 1 Σ)³¹.

³⁰ Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σελ. 181 - 182

³¹ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 30

Η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού αποτελεί ένα μηχανισμό συμβιβασμού και εξισορρόπησης των αντικρουόμενων συμφερόντων των μερών. Πλην όμως, στην πράξη, λόγω της άνισης διαπραγματευτικής ικανότητας των μερών και της οικονομικής εξάρτησης από την επιχείρηση του εκ της ρήτρας υπόχρεου κατά τη συνομολόγηση των ρητρών, έχει διαπιστωθεί ότι δίνεται προτεραιότητα στα συμφέροντα της επιχείρησης, ενώ θίγονται τα δικαιώματα των εξ' αυτής υπόχρεων προσώπων. Ανακύπτει επομένως η ανάγκη ενός δικαστικού ελέγχου του περιεχομένου των ρητρών και ο περιορισμός της οικονομικής ελευθερίας του εκ της ρήτρας υπόχρεου πρέπει να είναι απαραίτητος για την προστασία των συμφερόντων της επιχείρησης και τα επιχειρηματικά της απόρρητα, την προστασία της πελατείας της και τις σχέσεις της με τους προμηθευτές και πελάτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

2.1. Οριοθέτηση της έννοιας και λειτουργίας των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

Σκόπιμη είναι σε αυτό το σημείο η οριοθέτηση των εννοιών της υποχρέωσης για τήρηση εχεμύθειας αφενός, και της υποχρέωσης για παράλειψη ανταγωνισμού αφετέρου, αφού η διασαφήνιση και οριοθέτηση των εννοιών και της λειτουργίας τους έχει μεγάλη σημασία για τον έλεγχο του περιεχομένου των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.

Η υποχρέωση εχεμύθειας νοείται κατ' αρχήν ως η υποχρέωση που έχει ο εργαζόμενος να μην αποκαλύπτει επιχειρηματικά απόρρητα σε τρίτους και υπό ευρύτερη έννοια περιλαμβάνει και την υποχρέωση πίστης, την υποχρέωση δηλαδή που έχει να μην αξιοποιεί με οποιοδήποτε τρόπο τα επιχειρηματικά απόρρητα, ούτε για δικό του όφελος, ούτε για όφελος ανταγωνιστικής επιχείρησης³². Η διασφάλιση της υποχρέωσης εχεμύθειας μέσω των συμβατικών ρητρών εχεμύθειας ενισχύει την προστασία των επίμαχων απορρήτων, καθιστώντας ασφαλέστερη τη διαδικασία απόδειξης και επιβολής εννόμων συνεπειών και δεσμεύοντας ρητά τον εργαζόμενο.

³² Δ. Ανδρουτσόπουλος, Η σύμβασις εμπορικής αντιπροσωπείας, 1968, σελ. 171: «Η υποχρέωσις εχεμύθειας αναλύεται αφ' ενός μεν εις υποχρέωσιν του εμπορικού αντιπροσώπου όπως μη χρησιμοποιήσῃ προς ίδιον συμφέρον τα εμπορικά και βιομηχανικά απόρρητα του επιχειρηματία, αφ' ετέρου δε εις την υποχρέωσιν όπως μη ανακοινώσῃ ταύτα εις τρίτους».

Η υποχρέωση μη ανταγωνισμού έχει ευρύτερο περιεχόμενο από την υποχρέωση εχεμύθειας και υποχρεώνει τον εργαζόμενο ή τον συμβαλλόμενο σε μια σχέση εμπορικής συνεργασίας να μην αναπτύσσει επαγγελματική δραστηριότητα ή να μη διενεργεί ανταγωνιστικές πράξεις, οι οποίες βλάπτουν τα νόμιμα επαγγελματικά συμφέροντα του εργοδότη ή του συμβαλλόμενου επιχειρηματία. Ειδικότερα, ως τέτοιες πράξεις ανταγωνισμού θεωρούνται η παράλληλη απασχόληση σε ανταγωνιστική επιχείρηση, η απόσπαση πελατών ή προσωπικού από την εργοδοτική επιχείρηση και η διοχέτευσή τους σε ανταγωνιστική επιχείρηση κ.λ.π.³³.

2.2. Τα κοινά σημεία

Τόσο οι ρήτρες μη ανταγωνισμού, όσο και οι ρήτρες εχεμύθειας περιέχουν υποχρεώσεις αρνητικού περιεχομένου, με την έννοια ότι υποχρεώνουν σε μία παράλειψη, την παράλειψη άσκησης ανταγωνιστικής δραστηριότητας και την παράλειψη αποκάλυψης ή χρήσης των απορρήτων αντίστοιχα.

Επιπλέον, αμφότερες οι ρήτρες δύναται να αφορούν είτε το χρόνο διάρκειας της σύμβασης, που συνδέει το υποκείμενο με το φορέα της επιχείρησης, είτε στην περίπτωση της μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού ή εχεμύθειας το χρόνο μετά τη λήξη της σύμβασης.

Οι υποχρεώσεις μη ανταγωνισμού και εχεμύθειας έχουν κοινή θεμελίωση και είναι δυνατό αφενός μεν να αποτελούν αντικείμενο συμβατικής

³³ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 266

ρύθμισης, αποτελώντας ρήτρα μη ανταγωνισμού και ρήτρα εχεμύθειας αντίστοιχα, αφετέρου σε ορισμένες συνθήκες μπορούν να γεννηθούν χωρίς την ύπαρξη σχετικής πρόβλεψης, ως απόρροια της μετενεργούσας υποχρέωσης πίστης του αντισυμβαλλόμενου του επιχειρηματικού φορέα.

Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού εξάλλου είναι και λειτουργικά συναφείς³⁴ και αμφότερες αποβλέπουν στην προστασία της επιχείρησης και ιδίως των απορρήτων της, ενώ συχνά στην πράξη παραβιάζονται ταυτόχρονα από πράξεις του ίδιου προσώπου, οι οποίες αποτελούν μάλιστα και μια ενότητα συμπεριφοράς³⁵. Η ρήτρα μη ανταγωνισμού συνδέεται λοιπόν λειτουργικά με τη ρήτρα εχεμύθειας και προστατεύει τον εργοδότη ή την επιχείρηση από το να οικειοποιηθεί τα απόρρητα κατά την άσκηση ανταγωνιστικής επιχείρησης ή αν προσληφθεί σε ανταγωνιστική επιχείρηση σε αντίστοιχη θέση. Συγκεκριμένα, όποιος σε αντίθεση με τις συμφωνηθείσες ρήτρες ή τις επιταγές της καλής πίστης επιδίδεται σε ανταγωνιστική δραστηριότητα, συχνά παραβιάζει και την υποχρέωση εχεμύθειας, προκειμένου να μεγιστοποιήσει τα κέρδη του αξιοποιώντας την οικεία τεχνογνωσία προς ίδιο όφελος, είτε με στόχο να διαπραγματευτεί καλύτερη αμοιβή, αποκαλύπτοντας τα επίμαχα απόρρητα σε τρίτο εργοδότη, ανταγωνιστή του πρώην αντισυμβαλλομένου του.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι δε συντελείται πάντοτε ταυτόχρονη παραβίαση και των δύο ρητρών. Είναι δυνατόν να παραβιάζεται η ρήτρα περί υποχρέωσης μη ανταγωνισμού, χωρίς να αποκαλύπτονται τα απόρρητα ή η τεχνογνωσία της επιχείρησης και επομένως χωρίς να παραβιάζεται η ρήτρα εχεμύθειας. Το αντίστροφο όμως, το να παραβιάζεται η υποχρέωση

³⁴ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 276: γίνεται λόγος για «λειτουργική διαπλοκή» των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.

³⁵ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 72

εχεμύθειας και να αποκαλύπτονται απόρρητα της επιχείρησης, χωρίς να συντρέχει παράβαση της υποχρέωσης μη ανταγωνισμού δύσκολα συναντάται στην πράξη³⁶. Κάτι τέτοιο θα ερχόταν σε αντίθεση με τη βούληση των μερών κατά τη συνομολόγηση της ρήτρας μη ανταγωνισμού που προβαίνουν στη συνομολόγηση της ρήτρας στοχεύοντας κυρίως στην προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων, ακόμη και από τη διακινδύνευσή τους. Με τη συνομολόγηση της ρήτρας απαγόρευσης ανταγωνισμού ο επιχειρηματικός φορέας αποσκοπεί στο να μη δημιουργηθεί καν μια κατάσταση, όπως η σχέση ανταγωνισμού, η οποία θα ωθούσε τον εργαζόμενο στο να προβεί σε χρήση ή αποκάλυψη επίμαχων απορρήτων³⁷. Η χρήση ή αποκάλυψη των επίμαχων απορρήτων κατά παράβαση των συμφωνηθέντων επιφέρει λοιπόν κατάπτωση της ποινικής ρήτρας που συνήθως συμφωνείται για την περίπτωση της παράβασης της υποχρέωσης μη ανταγωνισμού.

Συμπερασματικά θα λέγαμε πως η συμφωνία απαγόρευσης ανταγωνισμού, ερμηνευόμενη σύμφωνα με την καλή πίστη και τη βούληση των μερών εγκαθιδρύει και την υποχρέωση εχεμύθειας, αθέτηση της οποίας συνιστά και παράβαση της οικείας ρήτρας μη ανταγωνισμού. Η υποχρέωση εχεμύθειας αποτελεί στην ουσία ειδικότερη μορφή της υποχρέωσης μη ανταγωνισμού³⁸.

³⁶ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 234 «Εάν δεν έχει συμφωνηθεί μετασυμβατικός όρος παράλειψης ανταγωνιστικών πράξεων, επιτρέπεται στον πρώην εργαζόμενο να κινηθεί ελεύθερα και να χρησιμοποιήσει ο ίδιος ή να αποκαλύψει στο νέο του εργοδότη οποιαδήποτε γνώση απέκτησε απόρρητη ή μη από την προηγούμενη εργασία του»

³⁷ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 74 «Από τη στιγμή που τα μέρη συμφωνούν ότι η οικεία ρήτρα παραβιάζεται ακόμη και σε περίπτωση αφηρημένης διακινδύνευσης των επιχειρηματικών απορρήτων, τότε πόσο μάλλον πρόκειται για αθέτηση της σύμβασης, όταν λαμβάνει πράγματι χώρα η βλάβη των εν λόγω άυλων αγαθών της επιχείρησης και δεν τίθενται αυτά απλώς σε κίνδυνο»

³⁸ Αθ. Λιακόπουλος, Η υποχρέωση μη ανταγωνισμού – Προϋποθέσεις κύρους της συμφωνίας μη ανταγωνισμού (γνμδ), ΔΕΕ 1996, σελ. 20 επ.: Η υποχρέωση μη ανταγωνισμού συνιστά υποχρέωση προς παράλειψη ή ανοχή (ΑΚ 287) με την έννοια της μη άσκησης οικονομικής δραστηριότητας, η οποία θα είχε ως αποτέλεσμα την απόσπαση πελατείας από κάποιον ή τη δημιουργία νέας πελατείας, στην ειδικότερη δε μορφή της συνιστά υποχρέωση μη ανακοίνωσης εμπορικών ή βιομηχανικών απορρήτων».

2.3. Οι διαφορές

Η υποχρέωση μη ανταγωνισμού, εφόσον δεν έχει συνομολογηθεί συμφωνία που να προβλέπει την ισχύ της μετασυμβατικά, παύει με τη λήξη της συμβατικής σχέσης που συνδέει τον εργαζόμενο ή τον εμπορικό αντιπρόσωπο με το φορέα της επιχείρησης, με εξαίρεση κάποιες οριακές μεμονωμένες περιπτώσεις, που αναφέρθηκαν παραπάνω³⁹. Αντίθετα, η υποχρέωση εχεμύθειας, ακόμη και αν δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο συμβατικής ρύθμισης, εξακολουθεί να μετενεργεί και μετά τη λήξη της συμβατικής σχέσης, χωρίς να υπόκειται μάλιστα σε συγκεκριμένο χρονικό περιορισμό.

Ο χρόνος κατά τον οποίο παύει η εν λόγω υποχρέωση κρίνεται στη συγκεκριμένη κάθε φορά περίπτωση, σύμφωνα με τις επιταγές της καλής πίστης και τη στάθμιση των συμφερόντων της επιχείρησης αφενός και των αντίροπων συμφερόντων του αποχωρήσαντος από την επιχείρηση αφετέρου, κυρίως την ελεύθερη άσκηση οικονομικής δραστηριότητας.

Επιπρόσθετα, πρέπει να τονιστεί ότι παρά τη λειτουργική τους συγγένεια, οι υποχρεώσεις μη ανταγωνισμού και εχεμύθειας διαφέρουν από λειτουργική άποψη. Η απαγόρευση ανταγωνισμού έχει προληπτική λειτουργία, αφού στοχεύει στην αποτροπή ακόμη και της αφηρημένης διακινδύνευσης των επιχειρηματικών απορρήτων, περιορίζοντας δραστικότερα την οικονομική ελευθερία του προσώπου που δεσμεύεται από αυτή. Όποιος υπόκειται σε απαγόρευση ανταγωνισμού δεν επιτρέπεται καν να ασκεί ανταγωνιστική δραστηριότητα για ορισμένο χρονικό διάστημα, ενώ ο υπόχρεος σε εχεμύθεια δικαιούται να το κάνει και απλώς δεν επιτρέπεται κατά την άσκηση της

³⁹ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 76

οικονομικής του δράσης, που μπορεί να είναι και ανταγωνιστική, να αντλεί οφέλη από την αξιοποίηση των επιχειρηματικών απορρήτων του πρώην αντισυμβαλλομένου του, στα οποία απέκτησε πρόσβαση χάρη στην προηγούμενη συμβατική του θέση. Επομένως, ο υπόχρεος σε εχεμύθεια δικαιούται να ασκεί ανταγωνιστική δραστηριότητα προς τον πρώην αντισυμβαλλομένο του, αλλά με όρους αγοράς – με τους ίδιους όρους- που θα μπορούσε να ανταγωνιστεί και κάποιος τρίτος που δεν είχε την ευκαιρία να αποκτήσει πρόσβαση στα επιχειρηματικά απόρρητα.

Καθίσταται συνεπώς σαφές πόσο μεγαλύτερο κίνδυνο ενέχει η ρήτρα μη ανταγωνισμού για την ακώλυτη λειτουργία του ανταγωνισμού και τη λειτουργία της σχετικής αγοράς σε σχέση με τη ρήτρα εχεμύθειας. Η απαγόρευση ανταγωνισμού περιορίζει δραστικότερα την κατοχυρωμένη οικονομική ελευθερία του προσώπου που υπόκειται σε αυτήν και μπορεί να προκαλέσει εμπόδια στην ακώλυτη λειτουργία του ανταγωνισμού.

Για τους λόγους αυτούς η παρεπόμενη απαγόρευση ανταγωνισμού παύει να υφίσταται κατά κανόνα με τη λήξη της συμβατικής σχέσης, εφόσον δεν συνομολογήθηκε ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού, ενώ η υποχρέωση πίστης, από την οποία αυτή απορρέει, συνεχίζει να μετενεργεί, όπως άλλωστε και η υποχρέωση εχεμύθειας, που επίσης αποτελεί εκδήλωση της υποχρέωσης πίστης⁴⁰.

Άλλωστε, για τους ίδιους λόγους ο δικαστικός έλεγχος των ρητρών απαγόρευσης ανταγωνισμού οφείλει να είναι αυστηρότερος σε σχέση με τον έλεγχο των ρητρών εχεμύθειας. Λόγω λοιπόν της μεγαλύτερης επικινδυνότητας της απαγόρευσης ανταγωνισμού, τόσο η νομολογία, όσο και η νομοθεσία

⁴⁰ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 78.

αντιμετωπίζουν με μεγαλύτερη ανεκτικότητα τη ρήτρα εχεμύθειας σε σχέση με τη ρήτρα απαγόρευσης ανταγωνισμού.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο 5 του Κανονισμού Ευρωπαϊκής Ένωσης υπ' αριθ. 330/2010 περί κάθετων περιορισμών, όπου εμφανίζεται η μεγαλύτερη ανεκτικότητα του νομοθέτη απέναντι στη ρήτρα εχεμύθειας, τονίζοντας ότι για να είναι έγκυρη η ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού θα πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά οι εκεί μνημονευόμενες προϋποθέσεις και σε κάθε περίπτωση η διάρκειά της δεν μπορεί να ξεπερνά το έτος. Αντίθετα, αναφερόμενος στη ρήτρα μετασυμβατικής εχεμύθειας προβλέπει: *«Η υποχρέωση αυτή ισχύει με την επιφύλαξη της δυνατότητας να επιβληθεί περιορισμός αόριστης διάρκειας στη χρήση και την κοινοποίηση της τεχνογνωσίας που δεν έχει περιέλθει σε δημόσια χρήση»*⁴¹.

Οι ρήτρες μη ανταγωνισμού, παρά τη λειτουργική τους συνάφεια με τις ρήτρες εχεμύθειας, έχουν ευρύτερο περιεχόμενο, καθώς υποχρεώνουν τον εργαζόμενο να μη διενεργεί κανενός είδους ανταγωνιστική δραστηριότητα. Όταν οι ρήτρες μη ανταγωνισμού συνδέονται με οικειοποίηση πληροφοριών που έλαβε ο εργαζόμενος κατά τη διάρκεια της σύμβασης, τις οποίες είναι πιθανό να εκμεταλλευτεί με την άσκηση δικής του ανταγωνιστικής δραστηριότητας ή την εργασία του σε ανταγωνιστική επιχείρηση, τότε είναι δύσκολο να διαχωρισθούν από άποψη αντικειμένου με τις ρήτρες εχεμύθειας.

⁴¹ N. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 79

2.4. Η οριοθέτηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στην πράξη

Κατά την οριοθέτηση των ρητρών εχεμύθειας και των ρητρών μη ανταγωνισμού από τη νομολογία και την επιστήμη ανακύπτει η ακόλουθη πρόκληση: ορισμένες περιπτώσεις ρητρών εχεμύθειας, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας του εκ της ρήτρας υπόχρεου, είναι της ίδιας έντασης και έκτασης με τους περιορισμούς που επιφέρουν οι ρήτρες μη ανταγωνισμού και ως εκ τούτου θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με την ίδια αυστηρότητα.

Για παράδειγμα, στην περίπτωση των ρητρών εχεμύθειας που αφορούν βιομηχανικά απόρρητα, όταν ο εκ της ρήτρας υπόχρεος ασκεί και εποπτεύει επί χρόνια την ερευνητική δραστηριότητα σε συγκεκριμένη επιχείρηση, η συνομολογηθείσα ρήτρα εχεμύθειας στην ουσία δεν καταλαμβάνει μόνο τα μεμονωμένα απόρρητα, αλλά εκτείνεται στην τεχνογνωσία και επιχειρηματικά απόρρητα στα οποία απέκτησε πρόσβαση κατά τη διάρκεια της εργασίας του και τον παρεμποδίζουν από την εργασία του σε ανταγωνιστική επιχείρηση ή την άσκηση δικής του ανταγωνιστικής δραστηριότητας για όσο χρόνο δεσμεύεται από τη ρήτρα, περιορίζοντας την επαγγελματική και οικονομική του ελευθερία.

Ο δικαστικός έλεγχος επομένως της εγκυρότητας των ρητρών μη ανταγωνισμού είναι μεν αυστηρότερος σε σχέση με τον έλεγχο της εγκυρότητας των ρητρών εχεμύθειας, λόγω του ότι με τις ρήτρες μη ανταγωνισμού περιορίζεται δραστικότερα η οικονομική ελευθερία του δεσμευόμενου προσώπου, πλην όμως θα πρέπει να γίνεται αυστηρότερος έλεγχος και των προϋποθέσεων εγκυρότητας των ρητρών εχεμύθειας,

λαμβάνοντας υπόψη της δραστικότερες αρνητικές συνέπειες που μπορούν να έχουν και αυτές στην οικονομική ελευθερία του εκ της ρήτρας υπόχρεου κατά τη συνομολόγηση τέτοιων ρητρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Ειδικότερες περιπτώσεις εφαρμογής των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

3.1. Οι ρήτρες μη ανταγωνισμού στην ατομική σύμβαση εργασίας

Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού συνομολογούνται κυρίως στις συμβάσεις εργασίας προσώπων που παρέχουν την εργασία τους σε σημαντικές θέσεις της επιχείρησης, καθώς και σε συμβάσεις ειδικευμένων επιστημόνων.

Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού περιλαμβάνονται στην αρχική ατομική σύμβασης εργασίας που αποδέχεται ο εργαζόμενος προκειμένου να προσληφθεί από την επιχείρηση, ενώ δεν αποκλείεται οι ρήτρες να προστεθούν ή να διευρυνθούν κατά τη διάρκεια λειτουργίας της σύμβασης, κυρίως με την ανέλιξη του εργαζομένου σε ανώτερες θέσεις. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού αφορούν το διάστημα λειτουργίας της ατομικής σύμβασης εργασίας και συνήθως αφορούν και ένα χρονικό διάστημα μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας.

3.1.1. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού για το χρόνο λειτουργίας της σύμβασης εργασίας

Η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού που αφορούν το χρόνο λειτουργίας της σύμβασης εργασίας δεν έχουν απασχολήσει ιδιαίτερα την επιστήμη και τη νομολογία. Οι ρήτρες αυτές συναντώνται κυρίως σε συμβάσεις διευθυνόντων υπαλλήλων και στελεχών επιχειρήσεων. Κατά τη διάρκεια της σύμβασης, η υποχρέωση εχεμύθειας πηγάζει από την παρεπόμενη υποχρέωση πίστης του εργαζομένου μέσα στο πλαίσιο της αρχής της καλής πίστης και επομένως δεν είναι αναγκαίος ειδικός όρος⁴².

Ωστόσο, η έκταση της υποχρέωσης εχεμύθειας δεν είναι πάντοτε γνωστή και δεν μπορεί να προσδιοριστεί από τον εργαζόμενο. Με τη συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού για το χρόνο λειτουργίας της σύμβασης επιτυγχάνεται ακριβής προσδιορισμός των πληροφοριών που συνιστούν επιχειρηματικό απόρρητο και των υποχρεώσεων του εργαζομένου.

Η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού κατά τη διάρκεια της σύμβασης προστατεύει μεν τον εργαζόμενο, ο οποίος γνωρίζει τις υποχρεώσεις του και δεν είναι αβέβαιος ως προς την έκτασή τους, υποχρεώνοντας τον εργοδότη να προσδιορίσει με σαφήνεια το περιεχόμενο, την έκταση και την ένταση των υποχρεώσεων του εργαζομένου. Προσδιορίζοντας την έκταση και το περιεχόμενο των υποχρεώσεων του εργαζομένου, προστατεύει δε και την επιχείρηση και τη διευκολύνει ως προς

⁴² Δ. Ζερδελής, Καταχρηστικοί όροι εργασίας, 2005, σελ. 120

τη διαδικασία απόδειξης και επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση αθέτησης των ρητρών.

Επιπλέον, έχει ιδιαίτερη σημασία ότι οι εν λόγω ρήτρες αποτρέπουν ψυχολογικά τον εργαζόμενο από το να επιδοθεί σε ανταγωνιστική δραστηριότητα και καταχρηστική αξιοποίηση των απορρήτων ή των συναλλακτικών επαφών της επιχείρησης. Η σημασία επομένως της συνομολόγησης των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού για το χρόνο λειτουργίας της σύμβασης είναι αναμφισβήτητη.

3.1.2. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού για το χρόνο μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας

Η συνομολόγηση μετασυμβατικών ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού έχει μεγάλη σημασία για την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων της επιχείρησης και τη διασφάλιση της ανταγωνιστικότητάς της στην αγορά. Τα επιχειρηματικά απόρρητα δίνουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην επιχείρηση, επομένως, διασφαλίζοντάς τα, ενισχύει και διασφαλίζει τη θέση της στην αγορά. Όταν λοιπόν η επιχείρηση θεωρεί ότι κινδυνεύουν τα συμφέροντά της μετά την αποχώρηση στελεχών της, έχει τη δυνατότητα να συνομολογήσει μαζί τους μετασυμβατικές ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.

Οι προϋποθέσεις εγκυρότητας των ρητρών μη ανταγωνισμού είναι αυστηρότερες σε σχέση με τις ρήτρες εχεμύθειας, καθώς συνεπάγονται περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας και της ελευθερίας επιλογής άσκησης

επαγγέλματος του εκ της ρήτρας υπόχρεου⁴³. Η υποχρέωση μη ανταγωνισμού μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας δεν ισχύει καταρχήν χωρίς τη συνομολόγηση ειδικής ρήτρας μη ανταγωνισμού⁴⁴.

Κατά τον έλεγχο εγκυρότητας των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, το γερμανικό Ακυρωτικό ακολουθεί σε σχέση με τους μετασυμβατικούς όρους εχεμύθειας τις ίδιες προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται σε μία μετασυμβατική συμφωνία μη ανταγωνισμού. Ωστόσο, ο έλεγχος των μετασυμβατικών ρητρών μη ανταγωνισμού είναι αυστηρότερος και το δικαστήριο απαιτεί επιπλέον για την εγκυρότητά τους την καταβολή αποζημίωσης εκ μέρους του εργοδότη, ενώ δεν υπάρχει αντίστοιχη υποχρέωση σε περίπτωση μετασυμβατικής ρήτρας εχεμύθειας. Επιπλέον, η συνομολόγηση μετασυμβατικής ρήτρας εχεμύθειας δεν θεμελιώνει αξίωση του εργοδότη για παράλειψη άσκησης ανταγωνιστικής δραστηριότητας, εάν δεν έχει συνομολογηθεί και ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού. Η μετασυμβατική ρήτρα εχεμύθειας μπορεί να απαγορεύσει στον αποχωρήσαντα από την επιχείρηση την αποκάλυψη εταιρικών μυστικών, δεν μπορεί ωστόσο να του απαγορεύσει να αξιοποιήσει την εμπειρία του και τις επαγγελματικές του γνώσεις σε ανταγωνιστική επιχείρηση⁴⁵. Η αξιοποίηση αυτής της γνώσης μπορεί να αποτραπεί μόνο με τη συνομολόγηση ρήτρας απαγόρευσης ανταγωνισμού. Σε αντίθετη περίπτωση ο μόνος περιορισμός που ισχύει είναι το άρθρο 1 Ν. 146/1914, όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις περί αθέμιτου ανταγωνισμού.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι οι προσωπικές γνώσεις, η εμπειρία και η ανάπτυξη των δυνατοτήτων που καλλιεργούνται κατά την

⁴³ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 20

⁴⁴ Δ. Ζερδελής, Καταχρηστικοί όροι εργασίας, 2005, σελ. 120- 121

⁴⁵ Δ. Ζερδελής, Καταχρηστικοί όροι εργασίας, 2005, σελ. 121

εργασία αποτελούν προσωπικό επίτευγμα και κεφάλαιο του εργαζομένου και η αξιοποίησή τους σε επόμενη εργασία του δεν μπορεί να αποκλειστεί με κανένα συμβατικό όρο⁴⁶.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ότι η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού για το χρόνο μετά τη λύση της σύμβασης εργασίας έχει μεγάλη σημασία για την προστασία των συμφερόντων της επιχείρησης. Ενώ η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού κατά τη διάρκεια της σύμβασης προσδιορίζει την έκταση των υποχρεώσεων του εργαζομένου, καθώς η υποχρέωση εχεμύθειας πηγάζει από την υποχρέωση πίστης, μετά τη λήξη της σύμβασης οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού λειτουργούν διαπλαστικά ρυθμίζοντας εξ αρχής της υποχρεώσεις του αποχωρήσαντος από την επιχείρηση.

3.2. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στη μεταβίβαση επιχείρησης

Η επιχείρηση αποτελεί ένα σύνολο με οικονομική και λειτουργική αυτοτέλεια και μεταβιβάζεται. Με τη μεταβίβαση της επιχείρησης μεταβιβάζονται όλες οι πραγματικές καταστάσεις και σχέσεις, που προσδίδουν στην επιχείρηση την παραγωγική της δύναμη και διασφαλίζουν την ανταγωνιστική της θέση στην αγορά, μεταξύ των οποίων και τα επιχειρηματικά απόρρητα⁴⁷. Ο μεταβιβάζων οφείλει να καθιστά τα επιχειρηματικά απόρρητα γνωστά στον αγοραστή και να παραλείπει οποιαδήποτε ενέργεια είναι δυνατή να ανατρέψει τη δυναμική της επιχείρησης⁴⁸.

⁴⁶ Βλ. Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 279

⁴⁷ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 300

⁴⁸ Βλ. Μ. Θ. Μαρίνο, Πώληση επιχείρησης και απαγόρευσης άσκησης ανταγωνισμού, σελ. 99 όπου αναφέρει ότι «η καλή πίστη επιβάλλει την μη διακινδύνευση της παροχής που έδωσε ήδη ο οφειλέτης, ενώ ο οικονομικός σκοπός υπαγορεύει την διατήρηση της μεταβιβαζόμενης οικονομικής αξίας. Η

Στο πλαίσιο της σύμβασης της μεταβίβασης της επιχείρησης συνομολογούνται μεταξύ του αγοραστή και του πωλητή ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι ο πωλητής θα απέχει από αθέμιτες ανταγωνιστικές ενέργειες, ώστε να διατηρηθεί η ανταγωνιστική θέση της επιχείρησης και να εγκαθιδρυθεί στην αγορά ο αγοραστής ως νέος κύριος της επιχείρησης. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού συμβάλλουν επομένως στη διατήρηση της αξίας των επιχειρηματικών απορρήτων, τα οποία μεταφέρονται μαζί με τα λοιπά στοιχεία της επιχείρησης και προστατεύουν τον αγοραστή, καθώς και στην αποτροπή ανταγωνιστικών ενεργειών από τον πωλητή.

3.3. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στις συμβάσεις εμπορικής αντιπροσωπείας

Σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας αποτελεί η σύμβαση με την οποία ο αντιπροσωπευόμενος αναθέτει έναντι ανταλλάγματος σε αυτοτελή και ανεξάρτητο επιχειρηματία, τον εμπορικό αντιπρόσωπο να επιδιώκει για ορισμένο ή αόριστο διάστημα σε μόνιμη βάση και κατά τρόπο συνεχή και σταθερό, είτε να διαπραγματεύεται στο όνομα και για λογαριασμό του την πώληση ή αγορά εμπορευμάτων, είτε να διαπραγματεύεται και να συνάπτει τις πράξεις αυτές επ' ονόματι και για λογαριασμό του αντιπροσωπευόμενου⁴⁹. Η σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας ρυθμίζεται αναλυτικά με το π.δ. 219/1991, κατ' εφαρμογή της Οδηγίας 86/653/ΕΟΚ.

παράβαση της καλής πίστης στο προκείμενο ζήτημα συνιστά χαρακτηριστική περίπτωση πλημμελούς παροχής, η οποία γεννά αξίωση αποζημίωσης»

⁴⁹ Γ. Τριανταφυλλάκης, Εισηγήσεις Εμπορικού Δικαίου, Έκδοση 2009, σελ. 77

Ο εμπορικός αντιπρόσωπος οφείλει με βάση την αρχή της καλής πίστης να παραλείπει ανταγωνιστικές προς τον αντιπροσωπευόμενο ενέργειες. Στην πράξη συνομολογούνται ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού για την εξασφάλιση των συμφερόντων του αντιπροσωπευόμενου, με την προστασία των εμπιστευτικών πληροφοριών που ήλθαν σε γνώση του αντιπροσώπου και την απαγόρευση διενέργειας ανταγωνιστικής δραστηριότητας. Η νομιμότητα των ρητρών αναγνωρίζεται ευθέως από το π.δ. 219/1991.

Σύμφωνα με το άρθρο 10 του π.δ. 219/1991 «η ρήτρα μη ανταγωνισμού είναι ισχυρή εάν και εφόσον α) έχει συνομολογηθεί εγγράφως και β) αφορά το γεωγραφικό τομέα, την ευθύνη του οποίου είχε ο εμπορικός αντιπρόσωπος καθώς και τον τύπο των εμπορευμάτων των οποίων είχε την αντιπροσωπεία σύμφωνα με την σύμβαση». Η δε υποχρέωση μη ανταγωνισμού «ισχύει για περίοδο το πολύ ενός έτους μετά την λήξη της σύμβασης». Η εν λόγω νομοθετική ρύθμιση έχει ιδιαίτερη σημασία και έχει διαμορφώσει τη δικαστηριακή πρακτική κατά την αξιολόγηση του χρόνου λειτουργίας των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, σε συνάρτηση πάντοτε με τις λοιπές προϋποθέσεις εγκυρότητας των ρητρών. Σύμφωνα δε με το άρθρο 20 παρ. 3 της Οδηγίας 86/653/ΕΟΚ, «η υποχρέωση μη ανταγωνισμού ισχύει για περίοδο το πολύ δύο ετών μετά τη λήξη της σύμβασης».

3.4. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στις συμβάσεις διανομής

Σύμβαση διανομής αποτελεί η αμφοτεροβαρής, διαρκής ενοχή με την οποία ο ανεξάρτητος ενδιάμεσος, ο εξουσιοδοτημένος έμπορος- διανομέας, αναλαμβάνει έναντι του αντισυμβαλλομένου του την υποχρέωση να πωλεί με σταθερό και διαρκή τρόπο στο όνομά του και για δικό του λογαριασμό τα

προϊόντα του προμηθευτή⁵⁰. Η διαφορά επομένως με τη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας έγκειται στο ότι ο διανομέας δραστηριοποιείται στο δικό του όνομα και για λογαριασμό του, αναλαμβάνοντας ο ίδιος τον επιχειρηματικό κίνδυνο διάθεσης των προϊόντων.

Κατά την κρατούσα άποψη το π.δ. 219/1991 εφαρμόζεται αναλογικά και στη σύμβαση διανομής. Με τις ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στις συμβάσεις διανομής, προστατεύονται τα συμφέροντα του διανομέα με την απαγόρευση διανομής ανταγωνιστικών προϊόντων και την αποκάλυψη των επιχειρηματικών του απορρήτων.

3.5. Οι ρήτρες μη ανταγωνισμού στις συμβάσεις δικαιόχρησης (franchising)

Σύμβαση δικαιόχρησης ή σύμβαση franchising είναι μία σύμβαση που καταρτίζεται μεταξύ δύο επιχειρήσεων, εκ των οποίων η μία, η δικαιοπάροχος ή franchisor, αναλαμβάνει την υποχρέωση να παραχωρήσει στην άλλη, τον δικαιοδόχο ή franchisee, έναντι άμεσου ή έμμεσου οικονομικού ανταλλάγματος, το δικαίωμα εκμετάλλευσης του «πακέτου franchise» με σκοπό την εμπορία συγκεκριμένων τύπων προϊόντων ή/και υπηρεσιών⁵¹. Η σύμβαση franchising δεν ρυθμίζεται ειδικά από το ελληνικό δίκαιο και για τη λειτουργία της σύμβασης εφαρμόζονται οι διατάξεις του Αστικού κώδικα και το π.δ. 219/1991 για τους εμπορικούς αντιπροσώπους.

⁵⁰ Γ. Τριανταφυλλάκης, Εισηγήσεις Εμπορικού Δικαίου, Έκδοση 2009, σελ. 80

⁵¹ Βλ. Π. Αγαλλοπούλου, Κ. Δελούκα – Ιγγλέση, 2016, «Εισαγωγή στο δίκαιο των επιχειρήσεων», σ. 369, οι οποίες παραπέμπουν σε Ηλ. Σουφλερό, Οι συμβάσεις franchising στο ελληνικό και στο κοινοτικό δίκαιο ανταγωνισμού, 1995, Χρ. Θεμελή, Η σύμβαση franchising εις «Αφιέρωμα εις Κωνστ. Βαβούσκον», τ.Β., 1989, σ. 85

Το πακέτο franchise είναι ένα σύνολο δικαιωμάτων βιομηχανικής ή πνευματικής ιδιοκτησίας, το οποίο αφορά εμπορικά σήματα, επωνυμίες, διακριτικούς τίτλους, σχέδια, δικαιώματα τεχνογνωσίας και διπλώματα ευρεσιτεχνίας με σκοπό την πώληση ορισμένων προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών⁵². Η εμπορική ή βιομηχανική τεχνογνωσία, η γνώση δηλαδή σε θέματα οργάνωσης, αλλά και παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών και τα επιχειρηματικά απόρρητα, αποτελούν παρεπόμενη παροχή στο πλαίσιο της σύμβασης franchising. Ο δότης παρέχει έναντι ανταλλάγματος την οργάνωση, την πείρα και την τεχνολογία για την παραγωγή ή διάθεση εμπορευμάτων σε μία άλλη μικρότερη συνήθως επιχείρηση.

Στη σύμβαση franchising ενυπάρχει ο κίνδυνος ο λήπτης του «πακέτου» να εκμεταλλευθεί τα άυλα αγαθά που του παρέχονται και μετά τη λήξη της σύμβασης. Ο κίνδυνος είναι εντονότερος όταν ο λήπτης εξακολουθεί και μετά τη λήξη της σύμβασης να ασκεί δραστηριότητα στον ίδιο κλάδο. Η υποχρέωση εχεμύθειας, ως παρεπόμενη αρχή της αρχής της καλής πίστης (ΑΚ 288) διέπει τις συμβάσεις franchising. Για την αποτελεσματικότερη όμως προστασία του δικαιοπάροχου συνομολογούνται ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, τόσο κατά τη διάρκεια της σύμβασης, όσο και μετά τη λήξη της, οι οποίες επιβάλλουν στον δικαιοδόχο να μην αποκαλύπτει την τεχνογνωσία και τις μεθόδους εργασίας και να μην ασκεί ανταγωνιστική προς το αντικείμενο της εταιρείας franchisor δραστηριότητα.

Οι ρήτρες μετασυμβατικής υποχρέωσης εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στη σύμβαση franchising είναι αποδεκτές, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί που τίθενται είναι εύλογοι, χρονικά περιορισμένοι και σύμφωνοι με την αρχή της αναλογικότητας, ώστε να στοχεύουν αποκλειστικά

⁵² Βλ. Απ. Γεωργιάδης, Νέες μορφές συμβάσεων στην σύγχρονη οικονομία, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα (3^η), Αθήνα/ Κομοτηνή 1998 σελ. 187 επ., Ηλ. Σουφλερός, Οι συμβάσεις franchising στο ελληνικό δίκαιο, σελ. 4 επ.

στην προστασία του δότη από τον κίνδυνο σύγχυσης και οικειοποίησης των επιχειρηματικών απορρήτων για σκοπούς ανταγωνιστικούς⁵³. Η μετασυμβατική απαγόρευση ανταγωνισμού στις συμβάσεις franchising ρυθμίζεται από τον Κανονισμό 330/2010 της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 5).

3.6. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στις εταιρικές σχέσεις

3.6.1. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στα όργανα της διοίκησης εμπορικών εταιρειών

Στα όργανα της διοίκησης εμπορικών εταιρειών περιλαμβάνονται τόσο οι διαχειριστές προσωπικών εταιρειών και εταιρειών περιορισμένης ευθύνης, όσο και τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου ανώνυμης εταιρείας. Το διαχειριστικό όργανο έχει τόσο εσωτερική διαχειριστική εξουσία, όσο και εξωτερική εκπροσωπευτική εξουσία, με σκοπό την προώθηση των συμφερόντων της επιχείρησης και του εταιρικού σκοπού. Οι εταιρικοί διαχειριστές γνωρίζουν τους πελάτες της εταιρείας και έχουν πρόσβαση σε εμπιστευτικές πληροφορίες της εταιρείας. Απόρροια της εξουσίας αυτής των διοικητικών οργάνων είναι η υποχρέωση πίστης, παρεπόμενη υποχρέωση της οποίας αποτελεί η υποχρέωση εχεμύθειας, η οποία είναι δεδομένη ακόμα και χωρίς την ύπαρξη ρητής αναφοράς στο καταστατικό της εταιρείας⁵⁴.

Από την υποχρέωση πίστης των διαχειριστικών οργάνων πηγάζει και η υποχρέωσή τους για αποχή από πράξεις ανταγωνισμού, καθώς και η

⁵³ Απ. Γεωργιάδης, Νέες μορφές συμβάσεων στην σύγχρονη οικονομία, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα (3η), Αθήνα/ Κομοτηνή 1998 σελ. 200

⁵⁴ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007σελ. 202

υποχρέωση μη οικειοποίησης επιχειρηματικών ευκαιριών⁵⁵, που ανήκουν στην επιχείρηση της οποίας αποτελούν διαχειριστικά όργανα.

Αναφορικά μάλιστα με τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου ανώνυμης εταιρείας, η υποχρέωση πίστης και εχεμύθειας προβλέπεται ρητά στο άρθρο 97 του πρόσφατου Ν. 4548/2018 περί αναμόρφωσης του δικαίου των ανωνύμων εταιρειών, σύμφωνα με το οποίο «1. Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου και κάθε τρίτο πρόσωπο στο οποίο έχουν ανατεθεί από αυτό αρμοδιότητές του έχουν υποχρέωση πίστεως απέναντι στην εταιρεία. Οφείλουν ιδίως: α) Να μην επιδιώκουν ίδια συμφέροντα που αντιβαίνουν στα συμφέροντα της εταιρείας. β) Να αποκαλύπτουν έγκαιρα και με επάρκεια στα υπόλοιπα μέλη του διοικητικού συμβουλίου τα ίδια συμφέροντά τους, που ενδέχεται να ανακύψουν από συναλλαγές της εταιρείας, οι οποίες εμπίπτουν στα καθήκοντά τους, καθώς και κάθε σύγκρουση των συμφερόντων τους με εκείνα της εταιρείας ή συνδεδεμένων με αυτήν επιχειρήσεων κατά την έννοια του άρθρου 32 του ν. 4308/2014, η οποία ανακύπτει κατά την άσκηση των καθηκόντων τους... γ) Να τηρούν αυστηρή εχεμύθεια για τις εταιρικές υποθέσεις και τα απόρρητα της εταιρείας, τα οποία κατέστησαν γνωστά σ' αυτούς λόγω της ιδιότητάς τους ως συμβούλων 2. Το καταστατικό της εταιρείας μπορεί να εξειδικεύει περαιτέρω τις υποχρεώσεις της προηγούμενης παραγράφου». Έκφραση της υποχρέωσης πίστης και επιμέλειας που υπέχουν τα μέλη του ΔΣ, ως διαχειριστές ξένης περιουσίας, είναι λοιπόν η υποχρέωση αυστηρής εχεμύθειας, η υποχρέωση δηλαδή να μην γνωστοποιούν τις εταιρικές υποθέσεις και τα απόρρητα της εταιρείας, τα οποία κατέστησαν γνωστά σε αυτούς λόγω της ιδιότητά τους ως συμβούλων⁵⁶. Στην υποχρέωση

⁵⁵ «Οι επιχειρηματικές ευκαιρίες αποτελούν ευκαιρίες ανάπτυξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας και της πελατείας μίας επιχείρησης συμπεριλαμβανομένης και της κτήσης ή χρήσης κάθε δικαιώματος από σύμβαση ή άλλου άυλου αγαθού που ανήκει στην εταιρεία». Βλ. Μ. Θ. Μαρίνος, Απαγορεύσεις ανταγωνισμού, σελ. 173, Δ. Π, Τζάκας, Συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ διοίκησης και εταιρίας με έμφαση στις Corporate Opportunities, 237, ΕΕΜΠΔ 2019

⁵⁶ Ν. Ρόκας, Εμπορικές Εταιρείες, 9η Έκδοση, σελ. 300-301

πίστης των μελών του Δ.Σ. περιλαμβάνεται και η απαγόρευση εκμετάλλευσης επιχειρηματικών ευκαιριών (corporate opportunities) για ίδιον όφελος, αξιοποιώντας δηλαδή τις πληροφορίες και τα πρόσωπα που γνωρίζουν λόγω της θέσης τους για δικό τους λογαριασμό.

Με το άρθρο 98 παρ. 1 του ίδιου νόμου γίνεται ρητή απαγόρευση των πράξεων ανταγωνισμού από μέλη του διοικητικού συμβουλίου των ανωνύμων εταιρειών και συγκεκριμένα *«απαγορεύεται στα μέλη του διοικητικού συμβουλίου που συμμετέχουν με οποιονδήποτε τρόπο στη διεύθυνση της εταιρείας, καθώς και στους διευθυντές αυτής, να ενεργούν, χωρίς άδεια της γενικής συνέλευσης ή σχετική πρόβλεψη του καταστατικού, για δικό τους λογαριασμό ή για λογαριασμό τρίτων, πράξεις που υπάγονται στους σκοπούς της εταιρείας, καθώς και να μετέχουν ως ομόρρυθμοί εταίροι ή ως μόνοι μέτοχοι ή εταίροι σε εταιρείες που επιδιώκουν τέτοιους σκοπούς»*. Μέλη του Δ.Σ., αλλά και διευθυντές, δηλαδή μη μέλη του Δ.Σ. μόνο με προηγούμενη άδεια της Γ.Σ. ή με καταστατική πρόβλεψη μπορούν να ενεργούν για δικό τους λογαριασμό ή για λογαριασμό τρίτων πράξεις που υπάγονται στο σκοπό της εταιρείας ή να συμμετέχουν ως ομόρρυθμοί εταίροι σε εταιρείες που επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό.

Η απαγόρευση ανταγωνισμού των διαχειριστών εταιρείας περιορισμένης ευθύνης εισάγεται με το άρθρο 20 παρ. 1 του Ν. 3190/1955 περί ε.π.ε. (όπως ισχύει μετά το Ν. 4541/2018), ενώ στους διαχειριστές των προσωπικών εταιρειών, η υποχρέωση πίστης θεμελιώνεται στην αρχή της καλής πίστης (ΑΚ 288) και στην οργανική σχέση που συνδέει το διαχειριστικό όργανο με την εταιρεία. Η υποχρέωση πίστης των διαχειριστών λειτουργεί ως

δεοντολογικό αντίβαρο στις αυξημένες αρμοδιότητες και το πεδίο διακριτικής ευχέρειας του διαχειριστικού οργάνου⁵⁷.

Με τη συνομολόγηση ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού επιτυγχάνεται αποτελεσματικότερη προστασία των συμφερόντων της επιχείρησης με την αποφυγή δημιουργίας κατάστασης σύγκρουσης συμφερόντων στο πρόσωπο του εταιρικού διαχειριστή και την αποφυγή αποκάλυψης των εμπιστευτικών πληροφοριών και του πελατολογίου σε ανταγωνιστές της επιχείρησης.

3.6.2. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στα μέλη εμπορικών εταιρειών

Οι εταίροι κατέχουν σημαντική θέση στην ιεραρχία της επιχείρησης, καθώς γνωρίζουν εμπιστευτικές πληροφορίες, τους πελάτες και τους προμηθευτές της επιχείρησης. Για το λόγο αυτό όλοι οι εταίροι, και οι μέτοχοι των ανωνύμων εταιρειών αντίστοιχα, υπέχουν υποχρέωσης πίστης, τόσο κατά τη διάρκεια της εμπορικής σχέσης, όσο και μετά τη λήξη της. Για να γίνει δεκτή ωστόσο η ύπαρξη παρεπόμενης υποχρέωσης αποχής από ανταγωνιστικές πράξεις, θα πρέπει η υποχρέωση πίστης να παρουσιάζει έναν αξιοσημείωτο βαθμό έντασης, είτε λόγω του προσωπικού στοιχείου εμπιστοσύνης στην εταιρική μορφή, είτε λόγω της ιδιομορφίας της κρινόμενης περίπτωσης⁵⁸.

Η απαγόρευση ανταγωνισμού και η υποχρέωση εχεμύθειας στους εταίρους προσωπικών εταιρειών απορρέουν από την οργανική υποχρέωση

⁵⁷ Μ. Θ. Μαρίνος, Απαγορεύσεις ανταγωνισμού, σελ. 118, Τέλλης Ν., Διαχείριση και εκπροσώπηση στην ομόρρυθμη εταιρεία, 2002, αρ. 171-175

⁵⁸ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 58

πίστης, λόγω της προσωπικής εμπιστοσύνης και σχέσης που συνδέει τους εταίρους, απαγορεύεται βάσει του άρθρου 747 ΑΚ, είτε αυτό εφαρμόζεται ευθέως (αστική εταιρεία), είτε αναλογικά (εμπορικές προσωπικές εταιρείες)⁵⁹.

Στην εταιρεία περιορισμένης ευθύνης απαγόρευση ανταγωνισμού για τους εταίρους μπορεί να ισχύσει μόνο με τη συνομολόγηση ρήτρας μη ανταγωνισμού στο καταστατικό της εταιρείας, σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 2 Ν. 3190/1955 (όπως ισχύει μετά το Ν. 4541/2018), είτε ισχύει με βάση τη συναλλακτική πίστη (ΑΚ 288).

Τέλος, στις ανώνυμες εταιρείες, απαγόρευση ανταγωνισμού σε βάρος μετόχου δεν μπορεί να επιβληθεί με καταστατική πρόβλεψη. Η υποχρέωση αποχής από ανταγωνιστικές πράξεις μπορεί να επιβληθεί είτε με τη συνομολόγηση ρήτρας εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, είτε με εξωεταιρική συμφωνία, με την οποία δεσμεύονται μόνο οι συμβαλλόμενοι και όχι ο εκάστοτε μέτοχος της ανώνυμης εταιρείας⁶⁰.

⁵⁹ Ν. Τέλλης, Διαχείριση και εκπροσώπηση της ομόρρυθμης εταιρίας, 2002, σελ. 107

⁶⁰ Ν. Ρόκας, Εμπορικές εταιρείες, σελ. 330

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. Ο δικαστικός έλεγχος των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

4.1. Η αντιμετώπιση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού από τη νομολογία

Το ελληνικό δίκαιο, παρά τη μακροχρόνια παρουσία των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού στην ελληνική πραγματικότητα δεν ρυθμίζει το ζήτημα των προϋποθέσεων υπό τις οποίες επιτρέπεται η συνομολόγηση τέτοιων ρητρών.⁶¹ Παρά την έλλειψη σχετικής νομοθετικής ρύθμισης, η συνομολόγηση ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού επιτρέπεται κατ' αρχήν τόσο στη χώρα μας, όσο και στα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και εκτός αυτής.

Οι ρήτρες αυτές αποτελούν υπό ορισμένες αυστηρές προϋποθέσεις συνταγματικά επιτρεπτούς περιορισμούς της ελευθερίας εργασίας και της επαγγελματικής ελευθερίας γενικότερα⁶². Η νομιμότητά τους απορρέει από τη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας και αποτελεί έκφανση της ελευθερίας των συμβάσεων (άρθρο 5 παρ. 1 Συντάγματος, άρθρο

⁶¹ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 121. « Μόνη εξαίρεση αποτελεί η διάταξη του άρθρου 10 π.δ. 219/1991 «περί εμπορικών αντιπροσώπων», που θεσπίστηκε κατ' επιταγή του κοινοτικού νομοθέτη (βλ. άρθρο 20 της Οδηγίας 86/653/ΕΟΚ) και αναφέρεται στην περίπτωση που ο εμπορικός αντιπρόσωπος αναλαμβάνει τη συμβατική υποχρέωση μη ανταγωνισμού για χρονικό διάστημα μετά τη λήξη της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας»

⁶² Βλ. Ι. Καποδίστρια, ΕΕΔ 2, σελ. 4, Ξηρού, ΕΕΔ 7, σελ. 350, επίσης Δ. Τραυλού- Τζανετάτου, σε Απ. Γεωργιάδη/ Μ. Σταθόπουλου, ΑΚ, σελ. 461 επ. Κ. Παπαδημητρίου, σελ. 120, Αθ. Λιακόπουλου, Ζητήματα, σελ. 233, Ηλ. Σουφλερού, σελ. 158 επ, ΑΠ 1285/184 ΕΕΔ 44, σελ. 575

361 ΑΚ). Εντούτοις η καταρχήν αποδοχή της νομιμότητας των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού υπόκειται σε έναν αυστηρό δικαστικό έλεγχο του περιεχομένου τους, κυρίως στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων, όπου υπάρχει διαπραγματευτική ανισότητα των μερών και ενυπάρχει ο κίνδυνος της καταχρηστικής αξιοποίησης των ρητρών υπέρ των συμφερόντων του εργοδότη.

Πράγματι, δεν μπορεί να αμφισβητήσει κανείς το γεγονός ότι, η διαπραγματευτική μειονεξία του εργαζομένου τον καθιστά αδύναμο να προστατεύσει κατά τρόπο αποτελεσματικό τα συμφέροντά του. Συνακόλουθα, δεν λίγες οι φορές που εξαναγκάζεται να δεχθεί περιορισμούς της επαγγελματικής του ελευθερίας. Δυστυχώς μάλιστα το φαινόμενο παρατηρείται ακόμα εντονότερα σε περιόδους οικονομικής κρίσεως, όπως αυτή που βιώνουμε σήμερα. Έτσι, οι ρήτρες μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού κρίνονται κατά πάγια νομολογία άκυρες, όταν συνεπάγονται υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του εργαζόμενου.

4.2. Ο ρόλος του Συντάγματος και η συνταγματική επιταγή για δικαστικό έλεγχο

Κατά τη συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού συγκρούονται αντίπαλα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα. Συγκεκριμένα όπως έχει εκτεθεί αναλυτικά παραπάνω οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού προσπαθούν να εξισορροπήσουν την επιχειρηματική ελευθερία αφενός και την ελευθερία του δικαιώματος εργασίας αφετέρου (άρθρα 5 παρ. 1, 22 παρ. 1 και 106 παρ. 2 Συντάγματος). Επειδή σκοπός της συνομολόγησης των ρητρών είναι η προάσπιση των συμφερόντων της επιχείρησης, η οποία έχει σαν αποτέλεσμα τον περιορισμό της οικονομικής και επαγγελματικής ελευθερίας του εκ της ρήτρας υπόχρεου, καθίσταται

αναγκαίος ο δικαστικός έλεγχος του περιεχομένου τους. Σύμφωνα άλλωστε με το άρθρο 25 του Συντάγματος, τα όργανα του Κράτους υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως ατόμου και μέλος του κοινωνικού συνόλου⁶³.

Η επιρροή του Συντάγματος στην ερμηνεία και το δικαστικό έλεγχο του περιεχομένου των συμβάσεων και συγκεκριμένα των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού είναι επιβεβλημένη, κυρίως μάλιστα όταν δεν υφίσταται διαπραγματευτική ισότητα μεταξύ των αντισυμβαλλομένων και υφίσταται κατ' επίφαση ιδιωτική αυτονομία και ελευθερία διαμόρφωσης των συμβάσεων από τον εργαζόμενο, όπως στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων.

4.3. Ο δικαστικός έλεγχος με βάση τα άρθρα 178 και 179 περ. α΄

Κατά τη Νομολογία, η νομιμότητα των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού ελέγχεται με βάση τις διατάξεις των άρθρων 178 ΑΚ και 179 περ. α΄ ΑΚ, σύμφωνα με τις οποίες απαγορεύονται και είναι άκυρες οι ρήτρες που έρχονται σε αντίθεση με τα χρηστά ήθη ή που επιφέρουν υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας εργασίας του εκ της ρήτρας υπόχρεου. Με την εφαρμογή δηλαδή των διατάξεων της 178 και 179 ΑΚ, τίθενται περιορισμοί στην ιδιωτική αυτονομία των μερών και είναι άκυρη η συμφωνία περί εχεμύθειας και απαγόρευσης ανταγωνισμού, η οποία αφενός καταλύει τη συνταγματικά κατοχυρωμένη προστασία της προσωπικότητας και της ελευθερίας εργασίας, ειδική έκφανση της οποίας αποτελεί η ελευθερία εργασίας και αφετέρου, όταν περιέχει υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας

⁶³ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 48

του ατόμου, σε βαθμό που αίρει την προσωπική και οικονομική του αυτοτέλεια και αντίκειται στα χρηστά ήθη.

Η αντίθεση στα χρηστά ήθη κρίνεται από το περιεχόμενο της δικαιοπραξίας, ενόψει και του συνόλου των περιστάσεων που τη συνοδεύουν⁶⁴. Συνεκτιμώνται δηλαδή τα κίνητρα, ο σκοπός, το είδος των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν και οι λοιπές περιστάσεις.

Σύμφωνα για παράδειγμα με την ΑΠ 1591/2002, ήταν έγκυρη η ρήτρα μη ανταγωνισμού που απαγόρευε σε διευθυντικό στέλεχος – υπάλληλο επιχείρησης supermarket για ένα έτος την άσκηση όμοιας δραστηριότητας με αυτή του εργοδότη ή σε ανταγωνιστική επιχείρηση με παρόμοια δραστηριότητα, έναντι οικονομικού ανταλλάγματος που ανερχόταν σε έξι μηνιαίους μισθούς. Το Δικαστήριο επισημαίνοντας καταρχήν ότι τα «δικαιώματα των άλλων» μπορούν να περιορίζουν το δικαίωμα της οικονομικής ελευθερίας, ειδικότερη έκφανση της οποίας αποτελεί η επιλογή εργασίας, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, έλεγξε το κύρος των ρητρών με αποκλειστικό κριτήριο τις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 περ. α'. Σύμφωνα με την Απόφαση, η ρήτρα «δεν αντιβαίνει στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος, εφόσον κείται εντός των πλαισίων της καθιερωμένης με αυτό ελευθερίας των συμβάσεων (ΑΚ 361) και υπό την προϋπόθεση ότι δεν προσκρούει στις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, με τις οποίες απαγορεύεται η υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του προσώπου, στην οποία περιλαμβάνεται και η κατοχυρωμένη με την εν λόγω συνταγματική διάταξη ελευθερία της εργασίας». Επιπλέον, «δεν παραβιάστηκε η θεσμοθετηθείσα με το άρθρο 25 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας με τη μορφή της σταθμίσεως των συμφερόντων των μερών κατά τη σύναψη της ως άνω συμβάσεως... Τούτο δε καθ'όσον η ανάγκη εφαρμογής της αρχής αυτής

⁶⁴ ΕφΑθ 4019/1999, ΕλλΔνη 40 σελ. 1586

εμφανίζεται κυρίως στις περιπτώσεις δικαιωμάτων εκείνων που παρέχουν στο φορέα τους την εξουσία μονομερούς επέμβασης στην έννομη σφαίρα του άλλου προσώπου, ενώ στην προκειμένη περίπτωση η ικανοποίηση του δικαιώματος του φορέα, στηρίζεται στην ελευθέρως καταρτισθείσα σύμβαση».

Η Νομολογία, εφαρμόζοντας ως κριτήριο για τη νομιμότητα των ρητρών μη ανταγωνισμού τις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, εξειδικεύει περαιτέρω τις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν για να είναι έγκυρες οι συμφωνίες. Συγκεκριμένα, θέτει ως περαιτέρω προϋποθέσεις εγκυρότητας τη διάρκεια ισχύος της απαγόρευσης, το τοπικό πεδίο ισχύος και το αντικείμενο της απαγόρευσης.

Ο δικαστικός έλεγχος των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού διενεργείται αποκλειστικά και μόνο με βάση το κριτήριο των χρηστών ηθών, με βάση τα άρθρα 178 και 179 ΑΚ⁶⁵. Ο δικαστικός έλεγχος αποκλειστικά με βάση το στενό κριτήριο της ρήτρας των χρηστών ηθών θέτει ελάχιστα όρια ανοχής στην άσκηση συμβατικής ελευθερίας. Η εφαρμογή των άρθρων 178, 179 ΑΚ εξαρτάται από τη συνδρομή ιδιαίτερα αυστηρών προϋποθέσεων. Υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του προσώπου κατά την έννοια του άρθρου 179 συντρέχει όταν η δέσμευση «εξικνείται εις βαθμόν αίροντα την προσωπική ή οικονομική αυτοτέλειαν»⁶⁶. Επομένως θα πρέπει να οδηγούν σε υποτέλεια του ενός συμβαλλομένου για να θεωρηθούν άκυρες οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού. Κάτι τέτοιο στο πλαίσιο εργασιακού χώρου, όπου ο αντισυμβαλλόμενος εργαζόμενος βρίσκεται σε μειονεκτική διαπραγματευτική θέση, θα μας οδηγούσε στο συμπέρασμα ότι οι ρήτρες μη ανταγωνισμού είναι καταρχήν άκυρες, όταν συνομολογούνται. Επομένως, η ΑΚ 179 εμφανίζεται ως

⁶⁵ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 35 επ.

⁶⁶ Δ. Ζερδελής, Καταχρηστικοί όροι εργασίας, 2005, σελ. 118

καταλληλότερο νομοθετικό θεμέλιο στο πεδίο των εταιρικών σχέσεων, όπου υφίσταται διαπραγματευτική ισοτιμία, και όχι στις εργασιακές σχέσεις.

Θα εξετάσουμε στη συνέχεια εάν είναι δυνατή η μετάθεση του ελέγχου της νομιμότητας των ρητρών μη ανταγωνισμού στην εφαρμογή του άρθρου 281 ΑΚ, κατά το δικαστικό έλεγχο των ρητρών τόσο σε εργασιακές σχέσεις, όσο και στο πεδίο του εταιρικού δικαίου.

4.4. Προσφυγή στην ΑΚ 281 ΑΚ

Σύμφωνα με την ΑΚ 281, απαγορεύεται η κατάχρηση των θεσμών και των φυσικών ελευθεριών άρα και της συμβατικής ελευθερίας. Στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων όπου δεν υπάρχει διαπραγματευτική ισοδυναμία των μερών και ο εργαζόμενος είναι σε μειονεκτική θέση είναι απαραίτητη η «μεταστέγαση» του ελέγχου εγκυρότητας των ρητρών μη ανταγωνισμού στην ΑΚ 281, η οποία παρέχει διευρυμένη και εκτενέστερη προστασία στον αδύναμο συμβαλλόμενο, τον εργαζόμενο, με την εφαρμογή παράλληλα της αρχής της αναλογικότητας του άρθρου 25 του Συντάγματος. Με την εφαρμογή λοιπόν του 281 ΑΚ, ο δικαστικός έλεγχος καθίσταται αυστηρότερος, καθώς για την ακυρότητα της ρήτρας αρκεί η αντίθεση του περιεχομένου της στην καλή πίστη. Αρκεί λοιπόν οι ρυθμίσεις της συμφωνίας να μη λαμβάνουν υπόψη τα δικαιολογημένα συμφέροντα του ασθενέστερου αντισυμβαλλομένου⁶⁷, να είναι ανεπιεικείς, προωθώντας μία δυσανάλογη κατανομή συμβατικών βαρών και ωφελημάτων που έρχεται σε αντίθεση με την καλή πίστη και οφείλεται σε πρόδηλη διαπραγματευτική ανισότητα των μερών⁶⁸.

⁶⁷ Απ. Γεωργιάδης/ Μ. Σταθόπουλος, ΑΚ 288, αρ. 4

⁶⁸ Δ. Ζερδελής, Καταχρηστικοί όροι εργασίας, 2005, σελ 73-74

Επομένως, η εφαρμογή της ΑΚ 281 αντί των ΑΚ 178 και 179 στο πεδίο των εργασιακών σχέσεων καθιστά τον έλεγχο των ρητρών αποτελεσματικότερο, καθιστώντας άκυρη τη ρήτρα, όταν υπάρχει κατάχρηση της συμβατικής ελευθερίας.

Για να μπορεί να γίνει λόγος για κατάχρηση της συμβατικής ελευθερίας με την έννοια της ΑΚ 281, πρέπει να υπάρχει στη σύμβαση διατάραξη της δικαιοπρακτικής αυτοδιάθεσης και παραβίαση της αρχής της εξισωτικής συμβατικής δικαιοσύνης⁶⁹. Πρέπει λοιπόν να υπάρχει προσβολή της ιδιωτικής αυτονομίας με την έννοια ότι «δεν νοείται καθεαυτό (per se) άδικο περιεχόμενο της σύμβασης, όταν αυτό είναι πράγματι ηθελημένο⁷⁰».

Επομένως, στο χώρο του εταιρικού δικαίου, όπως για παράδειγμα σε περιπτώσεις ρητρών μεταξύ μελών μίας εταιρείας, μεταξύ εταιρείας και διαχειριστικού οργάνου και μεταξύ αγοραστή και πωλητή μίας εμπορικής επιχείρησης, η ΑΚ 281 αδυνατεί καταρχήν να λειτουργήσει ως νομικό θεμέλιο, κατά το δικαστικό έλεγχο των ρητρών μη ανταγωνισμού. Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις η ρήτρα συνομολογείται μεταξύ διαπραγματευτικά ισοδύναμων μερών, επομένως δεν μπορεί να γίνει λόγος για καταχρηστική άσκηση της συμβατικής ελευθερίας με την έννοια της ΑΚ 281 και η ΑΚ 179 εμφανίζεται ως καταλληλότερο νομοθετικό θεμέλιο.

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ότι ο έλεγχος των ρητρών μη ανταγωνισμού με βάση τα κριτήρια που θέτει η αρχή της αναλογικότητας διενεργείται τόσο σε περίπτωση εφαρμογής του κριτηρίου των χρηστών ηθών της ΑΚ 179, όσο και στην περίπτωση εφαρμογής της αρχής της καλής πίστης της ΑΚ 281.

⁶⁹ Φ. Δωρής, Περιορισμοί συμβατικής ελευθερίας, σελ. 152 επ.

⁷⁰ Π. Παπανικολάου, Κατάχρηση της συμβατικής ελευθερίας, σελ 58.

4.5. Έλεγχος με βάση το Ν. 3959/2011 περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού

Όταν οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού απαγορεύουν στον εκ της ρήτρας υπόχρεο την άσκηση αυτόνομης ανταγωνιστικής επιχειρηματικής δραστηριότητας, τότε η νομιμότητα της εν λόγω ρήτρας κρίνεται από το Δικαστήριο και από τη σκοπιά του άρθρου 1 Ν. 3959/2011 περί προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, με τον οποίο προστατεύεται και ο δυνητικός ανταγωνισμός.

Για να τεθεί σε εφαρμογή το άρθρο 1 Ν. 3959/2011, πρέπει η ρήτρα να είναι σε θέση να επηρεάσει αισθητά τις συνθήκες ανταγωνισμού στη σχετική αγορά⁷¹. Ακόμα όμως και όταν συντρέχει τέτοια περίπτωση, οι ρήτρες διατηρούν το κύρος τους όταν είναι απαραίτητες για την προστασία των δικαιολογημένων συμφερόντων της επιχείρησης, χάριν των οποίων έχουν τεθεί, καθώς στην περίπτωση αυτή όχι μόνο δεν παραβιάζουν τις διατάξεις περί ελεύθερου ανταγωνισμού, αντίθετα συμβάλλουν στην ενίσχυση του ελεύθερου ανταγωνισμού και προστατεύουν την επιχείρηση από το να τεθεί εκτός αγοράς, λόγω της άσκησης ανταγωνισμού από πρόσωπα αποχωρούντα από αυτήν, που γνωρίζουν εμπιστευτικές πληροφορίες, όπως τους πελάτες, τους προμηθευτές και τις τεχνογνωσίες της επιχείρησης.

⁷¹ Βλ. Αλ. Μικρουλέα, σε Δ. Τζουγανάτο (επιμ.) 2020, Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, 2^η έκδ., σελ. 288-290 και 353-354. Αθ. Λιακόπουλο, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, έκδ. 5^η, 2000, σελ. 502

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. Οι προϋποθέσεις εγκυρότητας των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

Η εγκυρότητα των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού εξαρτάται, σύμφωνα με τη νομολογία, κυρίως από τα παρακάτω κριτήρια: α) το χρονικό διάστημα της απαγόρευσης, β) την τοπική έκταση της απαγόρευσης, γ) την έκταση της επαγγελματικής δραστηριότητας, δ) την καταβολή εύλογης αποζημίωσης στον αποχωρούντα από την επιχείρηση για τη δέσμευση της επαγγελματικής του ελευθερίας και ε) την ανάγκη προστασίας των δικαιολογημένων συμφερόντων της επιχείρησης, λαμβανομένης υπόψη και της αρχής της αναλογικότητας.

5.1. Ο χρονικός περιορισμός της απαγόρευσης

Η χρονική διάρκεια των ρητρών απαγόρευσης και μη ανταγωνισμού, εφόσον δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη από συλλογικές συμβάσεις εργασίας, καθορίζεται συμβατικά. Το εύλογο του χρονικού περιορισμού καθορίζεται ειδικότερα από τις αρχές της καλής πίστης και τα συναλλακτικά ήθη, λαμβάνοντας υπόψη το συνολικό περιεχόμενο της ρήτηρας.

Εύλογο χρονικό διάστημα απαγόρευσης ανταγωνισμού θεωρείται το διάστημα από ένα έως δύο χρόνια⁷². Ο χρόνος αυτός προβλέπεται στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας σε χώρες όπου οι ρήτρες μη ανταγωνισμού συναντώνται σε συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Η απουσία αντίστοιχής πρόβλεψης στην Ελλάδα καθιστά το στοιχείο το χρόνου ένα σχετικό μέγεθος, το οποίο κρίνεται σε συνάρτηση με τα υπόλοιπα κριτήρια ελέγχου των ρητρών, προκειμένου να αξιολογηθεί η εγκυρότητα της επίμαχης ρήτρας εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού. Σε ορισμένες συμβατικές σχέσεις, όπως για παράδειγμα στη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας υπάρχει σχετική πρόβλεψη και η υποχρέωση μη ανταγωνισμού «ισχύει για περίοδο το πολύ ενός έτους μετά την λήξη της σύμβασης» (άρθρο 10 του π.δ. 219/1991).

Σε περίπτωση ωστόσο που υπάρχει υπέρβαση του ευλόγου χρόνου της απαγόρευσης του περιορισμού, το Δικαστήριο σε πολλές περιπτώσεις έχει ταχθεί υπέρ της εγκυρότητας της ρήτρας, μεταβάλλοντας το περιεχόμενό της⁷³. Έτσι για παράδειγμα έχει γίνει δεκτή η νομιμότητα ρήτρας που απαγόρευε τον ανταγωνισμό για όλο το διάστημα λειτουργίας της αρχικής εργοδοτικής επιχείρησης μέσω του περιορισμού της για δύο χρόνια⁷⁴. Σε κάθε περίπτωση όμως η σχετικοποίηση του στοιχείου του ευλόγου χρόνου της διάρκειας του περιορισμού δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα όρια της συναλλακτικής καλής πίστης.

⁷² Βλ. Δ. Τραυλός- Τζανετάτος σελ 54, ο οποίος παραπέμπει σε ΑΠ 1285/1984, ΕΕΔ 44, σ. 576, ΑΠ 1591/2002, ΔΕΝ 59, σ. 662, ΕφΑθ 4171/2002, Πρβλ. Δ. Ζερδελή, σ. 376. Διετής είναι βασικά και ο προβλεπόμενος από ΣΣΕ στη Γαλλία, βλ. σχετικά Pelissier (Dir.), *Droit de l'emploi*, 1999, σελ. 190 τριετής, χωρίς να αποκλείεται μεγαλύτερη διάρκεια στην Ελβετία, άρθρα 340-340β. βλ. σχετικά Gubl, *Das Schweizerische Obligationsrecht*, 1991, σ. 41.

⁷³ Μ. Θ. Μαρίνος, ΔΕΕ 2000, σ. 35, σχετικά με τη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας, Πρβλ. ΑΠ 1285/1984, ΕΕΔ 44, σ. 575.

⁷⁴ Βλ. Δ. Τραυλός- Τζανετάτος σελ. 56, ο οποίος παραπέμπει σε Soc. 16 mai 1972, Bull civ. V 322, παραπεμπόμενη στους Lyon – Caen/ Pelissier, σελ. 430, υποσ. 3.

5.2. Ο τοπικός περιορισμός της απαγόρευσης

Η αξιολόγηση του κριτηρίου του τοπικού περιορισμού των ρητρών μη ανταγωνισμού είναι επίσης σχετική και κρίνεται σε συνάρτηση με τα υπόλοιπα κριτήρια. Για παράδειγμα, έχει κριθεί έγκυρη η ετήσια ρήτρα μη ανταγωνισμού διευθυντικού στελέχους σε ολόκληρη την επικράτεια, η οποία προέβλεπε καταβολή εφάπαξ αποζημίωσης υπό την αίρεση της εντός μηνός από τη λύση της σύμβασης εργασίας μη απελευθέρωσης του εργαζομένου από τη σχετική δέσμευση⁷⁵.

Κρίσιμο κριτήριο κατά την αξιολόγηση του κριτηρίου της τοπικής ισχύος της ρήτρας είναι το κατά πόσο ο εκ της ρήτρας δεσμευόμενος δύναται να ανταγωνιστεί δυναμικά την επιχείρηση στο συγκεκριμένο τόπο, λαμβάνοντας υπόψη το είδος της εργασίας, τη φύση της επιχείρησης και την έκταση της δραστηριότητάς της⁷⁶. Για παράδειγμα, έχει κριθεί άκυρη η ρήτρα που απαγόρευε σε Μηχανικό Πολυτεχνείου, ο οποίος μετά την αποφοίτησή του άσκησε το επάγγελμα του μηχανικού συμβούλου σε θέματα οργάνωσης και διοίκησης, την άσκηση της δραστηριότητας αυτής σε ολόκληρη τη γαλλική επικράτεια για τρία χρόνια, καθώς η ρήτρα αυτή δεν επέτρεπε στον εκ της ρήτρας δεσμευόμενο να ασκήσει χωρίς σοβαρά εμπόδια τη σύμφωνη με τις γνώσεις και εμπειρία του επαγγελματική δραστηριότητα⁷⁷.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι, λόγω της διεθνοποίησης του ανταγωνισμού στο πλαίσιο της παγκόσμιας αγοράς και της τεράστιας

⁷⁵Βλ. ΑΠ 1591/2002, ΔΕΔ 59, σ. 662.

⁷⁶ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 58

⁷⁷ Ορ. Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 59, ο οποίος παραπέμπει σε Cass. Soc. 31 Mars 1981, Bull. Civ. No 283, παρομοίως Cass. Soc. 27 fevr. 1996, RJS 4/1996, No 40 παραπεμπόμενες στον Pelissier (Dir.) σελ. 597.

κινητικότητάς του κεφαλαίου και των επιχειρήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, το τοπικό πεδίο ισχύος της ρήτηρας μη ανταγωνισμού δύναται να επεκταθεί και εκτός των εθνικών συνόρων. Η μεγάλη λοιπόν κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, κυρίως σε επίπεδο στελεχών, έχει μεταβάλει την έννοια του τόπου της εργασίας, το οποίο καθίσταται ένα μεταβλητό μέγεθος⁷⁸ που κρίνεται στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνισμού.

Ιδιαίτερα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, η οποία διέπεται από τις αρχές της ελεύθερης διακίνησης των εργαζομένων και της απαγόρευσης των διακρίσεων σε βάρος των εργαζομένων λόγω εθνικότητας, το τοπικό πεδίο ισχύος των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού πρέπει να αξιολογείται υπό το πρίσμα των αρχών αυτών. Η επισκόπηση επομένως του κριτηρίου του τοπικού περιορισμού της απαγόρευσης των ρητρών θα πρέπει να γίνεται και πέραν των εθνικών συνόρων, όχι μόνο σε ευρωπαϊκό, αλλά ακόμη και σε διεθνές επίπεδο. Αυτό αφορά κυρίως τις επιχειρήσεις ή ομίλους επιχειρήσεων, εγκατεστημένων στην Ευρώπη και πέραν αυτής.

Σε κάθε περίπτωση η αξιολόγηση τόσο του χρονικού, όσο και του τοπικού πεδίου ισχύος τους εκ της ρήτηρας περιορισμού είναι σχετική, σταθμίζεται και αξιολογείται στο πλαίσιο των δικαιολογημένων συμφερόντων της επιχείρησης και του δικαιώματος εργασίας του αποχωρούντος από την επιχείρηση με βάση τις γνώσεις του και την επαγγελματική του εμπειρία.

⁷⁸ Ι. Κουκιάδη, Τηλεργασία: Νέες μορφές οργάνωσης της επιχείρησης, ΔΕΕ 1996, σελ. 12 επ., Ι. Ληξουριώτη, ΔΕΕ 1998, σελ. 259 επ.

5.3. Η έκταση της απαγορευμένης επαγγελματικής δραστηριότητας

Η έκταση της απαγορευμένης επαγγελματικής δραστηριότητας είναι αναμφισβήτητα ένα από τα σημαντικότερα κριτήρια για την αξιολόγηση της εγκυρότητας των ρητρών μη ανταγωνισμού, καθώς αφορά άμεσα την πληττόμενη επαγγελματική ελευθερία και αποτελεί ένα σταθερό κριτήριο στην αξιολόγηση του χρονικού και τοπικού πεδίου ισχύος των ρητρών. Βέβαια και το κριτήριο αυτό σχετικοποιείται και εξετάζεται πάντα σε συνάρτηση με την έκταση της χρονικής και τοπικής απαγόρευσης των ρητρών και ακόμη περισσότερο την πρόβλεψη αποζημίωσης.

Βασικό κριτήριο στην αξιολόγηση της ρήτρας μη ανταγωνισμού είναι η διασφάλιση της δυνατότητας κανονικής, δηλαδή χωρίς σοβαρά εμπόδια, άσκησης της οικείας, σύμφωνα με τις γνώσεις και την εμπειρία του εργαζομένου, επαγγελματικής δραστηριότητας⁷⁹. Πρέπει λοιπόν να εξετασθεί εάν ο μέσος δραστήριος και προνοητικός εργαζόμενος, εκ της ρήτρας δεσμευόμενος, μπορεί να βρει νέα απασχόληση. Κρίσιμο στοιχείο κατά την αξιολόγηση της ρήτρας είναι οι εμπειρίες και οι γνώσεις που απέκτησε κατά την απασχόλησή του σε ένα συγκεκριμένο κλάδο ο αποχωρών από μία επιχείρηση και όχι η γενική του μόρφωση και γνώση που απέκτησε κατά τις σπουδές του. Για παράδειγμα, κρίθηκε άκυρη η ρήτρα που απαγόρευε σε ένα μηχανικό του Πολυτεχνείου να ασκήσει το επάγγελμα του μηχανικού συμβούλου που ασκούσε συνεχώς από την αποφοίτηση του για τρία χρόνια.

⁷⁹ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 63

5.4. Η πρόβλεψη οικονομικού ανταλλάγματος

Η πρόβλεψη οικονομικού ανταλλάγματος κατέχει σημαντικό ρόλο κατά την αξιολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού. Κατά τη θεωρία, η πρόβλεψη εύλογης αποζημίωσης αποτελεί το βασικό και αναγκαίο κριτήριο για τη νομιμότητα των ρητρών, ενώ η νομολογία δεν αξιώνει τη συνδρομή του συγκεκριμένου κριτηρίου ως καθοριστικού για την κατάφαση της νομιμότητας των ρητρών. Πολλά δίκαια όπως είναι το γερμανικό, το ιταλικό και το βελγικό αξιώνουν μάλιστα την πρόβλεψη οικονομικού ανταλλάγματος⁸⁰.

Αναμφισβήτητα η πρόβλεψη ενός ευλόγου χρηματικού ανταλλάγματος στις ρήτρες μη ανταγωνισμού διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την αξιολόγηση των ρητρών ως νόμιμων. Με την πρόβλεψη οικονομικού ανταλλάγματος καλύπτονται οι δυσμενείς συνέπειες που υφίσταται ο εκ της ρήτρας δεσμευόμενος, ο οποίος υπόκειται στη χρονική και τοπική απαγόρευση άσκησης συγκεκριμένης δραστηριότητας. Το οικονομικό ανάλλαγμα επιτυγχάνει μία εξισορροπητική δικαιοσύνη μεταξύ αντίθετων συμφερόντων και αποτελεί κατά μία άποψη μία αντιπαροχή της επιχείρησης προς τον αποχωρούντα από αυτήν για την παράλειψη άσκησης ανταγωνιστικής δραστηριότητας και έχει συναλλακτική φύση.

Κατά άλλη άποψη η πρόβλεψη οικονομικού ανταλλάγματος αποτελεί στην ουσία αποζημίωση για τη βλάβη που υφίσταται ο αποχωρών από την επιχείρηση και τον περιορισμό της επαγγελματικής του ελευθερίας και επιφέρει ένα συμβιβασμό μεταξύ των αντικρουόμενων συμφερόντων της επιχείρησης και του αποχωρούντος από αυτήν. Ο αποχωρών από την

⁸⁰ Βλ. Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 66 επ.

επιχείρηση εκχωρεί στην ουσία στην επιχείρηση ένα τμήμα της επαγγελματικής του ελευθερίας, του δικαιώματος εργασίας του και τελικά και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του και η επιχείρηση σε αντάλλαγμα του καταβάλει ένα εύλογο οικονομικό αντάλλαγμα. Βλέπουμε λοιπόν ότι τα δικαιώματα του αποχωρούντος από την επιχείρηση τυγχάνουν χρηματικής αποτίμησης στο πλαίσιο μίας συναλλαγής. Για την αξιολόγηση του θεμιτού χαρακτήρα αυτής της συναλλαγής λαμβάνονται σε κάθε περίπτωση υπόψη ο πυρήνας των δικαιωμάτων που υφίστανται τον περιορισμό, η αρχή της αναλογικότητας και η έννοια των χρηστών ηθών.

Πρέπει στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι ούτε η πρόβλεψή του οικονομικού ανταλλάγματος οδηγεί άνευ ετέρου στην κατάφαση της νομιμότητας των ρητρών μη ανταγωνισμού, αλλά ούτε και η μη πρόβλεψή του οδηγεί στην ακυρότητα των ρητρών⁸¹. Αναμφισβήτητα η πρόβλεψη καταβολής εύλογου οικονομικού ανταλλάγματος αποτελεί μία σημαντική ένδειξη υπέρ της νομιμότητας των ρητρών, ιδιαίτερα σε οριακές περιπτώσεις. Το εν λόγω κριτήριο όμως πρέπει σε κάθε περίπτωση να αξιολογείται στο πλαίσιο του συνολικού περιεχομένου της ρήτρας, σε συνάρτηση με το χρονικό και τοπικό πεδίο ισχύος της ρήτρας, την έκταση της απαγορευμένης δραστηριότητας, καθώς και την καταβολή επιπλέον αποδοχών κατά τη διάρκεια της σύμβασης και την καταβολή αποζημίωσης κατά τη λύση της. Κατά την αξιολόγηση όλων αυτών των κριτηρίων εξετάζονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των συμβαλλόμενων μερών και η ύπαρξη και λειτουργία της συμβατικής δικαιοσύνης.

Έτσι για παράδειγμα, εάν η ρήτρα απαγορεύει στον αποχωρούντα από την επιχείρηση την άσκηση εργασίας, η οποία αφορά τον πυρήνα της

⁸¹ Βλ. Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 74 επ.

δραστηριότητάς του, η πρόβλεψη ενός ευλόγου οικονομικού ανταλλάγματος θα έχει μεγαλύτερο βάρος κατά την αξιολόγηση των ρητρών σε σχέση με τον αποχωρούντα ο οποίος μπορεί πιο εύκολα να αξιοποιήσει τις γνώσεις και εμπειρίες του. Επιπλέον, εάν ο αποχωρών από την επιχείρηση διευθύνων υπάλληλος λάμβανε υψηλότερες αποδοχές από τις συνήθεις και πολλές παροχές κατά το χρόνο λειτουργίας της σύμβασης, η απουσία πρόβλεψης οικονομικού ανταλλάγματος δεν θα μπορούσε να οδηγήσει σε ακυρότητα της ρήτρας μη ανταγωνισμού, η οποία έχει περιορισμένο τοπικό, χρονικό και επαγγελματικό πεδίο.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι με τη συνομολόγηση των ρητρών μη ανταγωνισμού ναι μεν ο αποχωρών από την επιχείρηση περιορίζει την άσκηση της επαγγελματικής του ελευθερίας, μπορεί όμως κατά τα λοιπά να αναπτύξει επαγγελματική δραστηριότητα. Γεννάται επομένως το ζήτημα εάν τα κέρδη του θα εκπέσουν από το συμφωνημένο οικονομικό αντάλλαγμα. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό διαφοροποιείται αναλόγως με το νομικό χαρακτηρισμό του οικονομικού ανταλλάγματος. Εάν το οικονομικό αντάλλαγμα θεωρηθεί αντιπαροχή για τη δέσμευση της επαγγελματικής ελευθερίας του αποχωρούντος από την επιχείρηση, τότε τα κέρδη του αποχωρούντος θα πρέπει να εκπέσουν από την οφειλόμενη οικονομική αντιπαροχή. Αντίθετα εάν η παροχή του οικονομικού ανταλλάγματος χαρακτηριστεί ως αποζημίωση για τη βλάβη που υφίσταται ο αποχωρών από την επιχείρηση, από τον περιορισμό της ασκήσεως ανταγωνιστικής δραστηριότητας και της αξιοποίησης των επαγγελματικών του γνώσεων, τότε τα έσοδά του δεν εκπίπτουν.

Η σημασία του νομικού χαρακτηρισμού της παροχής γεννάται και στην περίπτωση που ο αποχωρών από την επιχείρηση αδυνατεί αντικειμενικά να παραβεί την υποχρέωση μη ανταγωνισμού, όταν για παράδειγμα έχει λυθεί η επιχείρηση ή λόγω προσωπικής του ασθένειας. Εάν το οικονομικό αντάλλαγμα

θεωρηθεί ως αντιπαροχή η επιχείρηση δεν θα έχει υποχρέωση καταβολής, ενώ εάν θεωρηθεί ως αποζημίωση βλάβης, η υποχρέωση του οικονομικού ανταλλάγματος υφίσταται ακέραια.

5.5. Η προστασία των δικαιολογημένων συμφερόντων του εργοδότη

Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού λειτουργούν εξισορροπητικά σε ένα πεδίο συγκρούσεων δύο αντιτιθέμενων συμφερόντων, τα οποία κατοχυρώνονται συνταγματικά στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος⁸², όπως έχει ήδη αναλυθεί στην παρούσα. Οι εν λόγω ρήτρες περιορίζουν τα συνταγματικά δικαιώματα του αποχωρούντος από την επιχείρηση και συγκεκριμένα το δικαίωμα της οικονομικής του ελευθερίας και τις ειδικότερες εκφάνσεις της, ήτοι την ελευθερία εργασίας και ελευθερία επαγγέλματος, και δίνουν προτεραιότητα στα συμφέροντα της επιχείρησης.

Για το λόγο αυτό η συνομολόγηση της ρήτρας εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού θα πρέπει να αποβλέπει ακριβώς στην προστασία των συμφερόντων της επιχείρησης και δεν επιτρέπεται να είναι αυθαίρετη ούτε υπέρμετρη. Πρέπει να υπάρχει μία πραγματική, άμεση, συγκεκριμένη και σοβαρή διακινδύνευση του συμφέροντος της επιχείρησης⁸³.

Πρέπει μάλιστα η εν λόγω προστασία των συμφερόντων της επιχείρησης να αναφέρεται ειδικά στο περιεχόμενο των ρητρών και να δικαιολογεί τον περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας του εκ της ρήτρας δεσμευόμενου προσώπου, τόσο σε διάρκεια όσο και σε γεωγραφική και επαγγελματική

⁸² Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005, σελ. 30

⁸³ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, 2005 σελ. 78

έκταση, η έκταση της οποίας εξαρτάται από τη θέση, τις αρμοδιότητες και την πρόσβαση σε επιχειρηματικά απόρρητα που είχε ο αποχωρών από την επιχείρηση. Πρέπει επομένως να υφίσταται συνάφεια μεταξύ της προηγούμενης και της απαγορευμένης με τη ρήτρα ανταγωνιστικής εργασίας.

Η συμμετοχή των δύο εμπλεκόμενων επιχειρήσεων στον ίδιο ανταγωνιστικό χώρο αποτελεί μάλιστα κατά τη νομολογία μία σοβαρή ένδειξη για την ανάγκη προστασίας των συμφερόντων της επιχείρησης μέσα από τη συνομολόγηση ρητρών μη εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού⁸⁴. Προκειμένου επομένως να διαπιστωθεί από το Δικαστήριο ότι η επιχείρηση έχει έννομο συμφέρον να διαφυλαχθεί από την άσκηση ανταγωνιστικής δραστηριότητας από τον εκ της ρήτρας υπόχρεο, θα πρέπει να ελεγχθεί εάν υφίσταται το στοιχείο της ανταγωνιστικότητας μεταξύ του παλαιού και του νέου εργοδότη και ότι ο αποχωρών από την επιχείρηση προς το συμφέρον τρίτης ανταγωνιστικής επιχείρησης ή για την άσκηση δικής του δραστηριότητας μπορεί να ασκήσει ανταγωνιστική δράση στον ίδιο κλάδο και να αποσπάσει πελάτες.

Η μοναδική ρύθμιση που αναφέρεται στο αντικείμενο της δραστηριότητας του παλαιού εργοδότη και της νέας δραστηριότητας είναι η διάταξη του άρθρου 10 παρ. 2 στοιχ. ν π.δ. 219/1991 «περί εμπορικών αντιπροσώπων» όπου προβλέπεται ότι «η υποχρέωση μη ανταγωνισμού είναι ισχυρά εάν και εφόσον.. αφορά γεωγραφικό τομέα της, την ευθύνη του οποίου είχε ο εμπορικός αντιπρόσωπος καθώς και τον τύπο εμπορευμάτων των οποίων είχε την αντιπροσωπεία σύμφωνα με τη σύμβαση», ενώ ως δεύτερη προϋπόθεση εγκυρότητας της συμφωνίας αποτελεί η ταυτότητα αγοράς στην οποία επικεντρώνεται η απαγόρευση ανταγωνισμού από άποψη χώρου και

⁸⁴ Ευ. Λογαρά, Ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού ιδίως μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας, 2014, σελ. 202, η οποία παραπέμπει σε ΕφΑθ 94/1994, ΔΕΝ 53, σελ. 242, ΠΠρΑθ 6446/2005, ΔΕΝ 2006, σελ. 538, ΠΠρΗρ 7/2007, σελ. 291

από άποψη προϊόντων κατά τη συμβατική διάρκεια και με τη μετασυμβατική απαγόρευση ανταγωνισμού⁸⁵.

Πρέπει επομένως για να είναι έγκυρη η ρήτρα μη ανταγωνισμού να υπάρχει συνάφεια μεταξύ της δραστηριότητας του εκ της ρήτρας υπόχρεου με την απαγορευμένη ανταγωνιστική δραστηριότητα και να μην είναι οι περιορισμοί υπέρμετροι και άρα καταχρηστικοί με την έννοια της ΑΚ 179.

Τέλος, κατά την αξιολόγηση της ανάγκης προστασίας των συμφερόντων της επιχείρησης κρίσιμα στοιχεία θεωρούνται η επαφή και επικοινωνία του εκ της ρήτρας υπόχρεου με τους πελάτες, καθώς και η πρόσβαση σε ευαίσθητες πληροφορίες της επιχείρησης, κυρίως στα επιχειρηματικά απόρρητα, την τεχνογνωσία και το know-how της επιχείρησης.

5.6. Η εφαρμογή της αρχής αναλογικότητας

Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού περιορίζουν τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα του αποχωρούντος από την επιχείρηση, ήτοι την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και την οικονομική του ελευθερία, για να προστατεύσουν τα δικαιολογημένα συμφέροντα της επιχείρησης.

Η σύγκρουση των ως άνω δικαιωμάτων ελέγχεται δικαστικά με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. Θα πρέπει δηλαδή οι περιεχόμενοι στη ρήτρα περιορισμοί της οικονομικής ελευθερίας του εκ της ρήτρας

⁸⁵ Μ. Θ. Μαρίνος, Μετασυμβατική απαγόρευση ανταγωνισμού στην εμπορική αντιπροσωπεία ΔΕΕ 2000, σελ. 31 επ.

υπόχρεου να συνιστούν ένα πρόσφορο, αναγκαίο και εύλογο μέσο για την εξυπηρέτηση των συνταγματικής προστασίας δικαιολογημένων συμφερόντων της επιχείρησης που θα ετίθεντο σε διακινδύνευση αν ο πρώην εργαζόμενος, εταίρος ή διαχειριστής αμέσως μετά την αποχώρησή του από την εταιρική επιχείρηση επιδιόταν σε ανταγωνιστική δραστηριότητα⁸⁶. Θα πρέπει επομένως να υπάρχει αναλογία μεταξύ του μέσου, δηλαδή του περιορισμού της οικονομικής ελευθερίας του δεσμευόμενου εκ της ρήτρας, και του επιδιωκόμενου σκοπού της προστασίας των δικαιολογημένων συμφερόντων της επιχείρησης και η παράλειψη άσκησης ανταγωνιστικής δραστηριότητας να είναι μέσο πρόσφορο, αναγκαίο και εν στενή έννοια αναλογικό με τον επιδιωκόμενο σκοπό⁸⁷.

Σε κάθε περίπτωση όσο επιτακτικό και αν είναι το δικαιολογημένο συμφέρον της επιχείρησης για απαγόρευση ανταγωνισμού δεν μπορεί σε καμία περίπτωση λαμβανομένων υπόψη της διάρκειας και της γεωγραφικής έκτασης να οδηγεί σε απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος, στην οποία συμπεριλαμβάνεται και ο εξαναγκασμός αλλαγής επαγγέλματος.

⁸⁶ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 204

⁸⁷ Βλ. Απ. Σταθόπουλος, Γενικό Ενοχικό, σελ. 30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6. Ολική ή μερική ακυρότητα της ρήτρας

Για να είναι έγκυρη η ρήτρα εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις που αναλύσαμε παραπάνω και κυρίως να έχει συνομολογηθεί με σκοπό την προστασία των συμφερόντων του εργοδότη και να είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας. Οι επιβαλλόμενοι με τη ρήτρα περιορισμοί στην οικονομική ελευθερία του εκ της ρήτρας υπόχρεου πρέπει να είναι αναγκαίοι και πρόσφοροι για την επίτευξη αυτού του σκοπού.

Στην περίπτωση που κατά τον έλεγχο της ρήτρας κριθεί ότι ένας περιορισμός είναι υπέρμετρος, ανακύπτει το ερώτημα εάν θα επέλθει από το δικαστήριο ολική ακυρότητα της ρήτρας ή μερική ακυρότητα της ρήτρας και αναπροσαρμογή του υπέρμετρου περιορισμού στο προσήκον μέτρο.

Η ελληνική και διεθνής επιστήμη και νομολογία τίθενται υπέρ της μερικής ακυρότητας της ρήτρας⁸⁸. Διεθνώς μάλιστα υπάρχει η τάση υπέρ της μερικής ποσοτικής ακυρότητας της ρήτρας μη ανταγωνισμού, με τη «διασώζουσα το κύρος της ρήτρας» συστολή της⁸⁹.

⁸⁸ Ορ. Α.Π. 1285/1984 «ειδικώς η απαγόρευσης προσφοράς υπηρεσιών εις πελάτας της εργοδότη είναι έγκυρος και η τυχόν ακυρότης άλλων απαγορεύσεων, προβλεφθεισών δια της συμβάσεως, δεν συνεπάγεται την ακυρότητα όλης της ειδικής συμφωνίας περί απαγορεύσεως ανταγωνιστικών πράξεων»

⁸⁹ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 239

Από την άλλη πλευρά βέβαια, σε περίπτωση αντίθεσης της ρήτρας στα χρηστά ήθη, αμφισβητείται η καταλληλότητα της λύσης της μερικής ακυρότητας, με την έννοια ότι δεν συμβαδίζει με τον προστατευτικό σκοπό των ΑΚ 178 και 179 και περιορίζει τον κίνδυνο της ολικής ακυρότητας που πρέπει να επέρχεται στις ενέργειες που έρχονται σε αντίθεση με τα χρηστά ήθη⁹⁰.

Η γερμανική νομολογία τάσσεται υπέρ της μερικής ακυρότητας της ρήτρας και υπέρ της διάσωσης του κύρους της, όταν η ρήτρα κρίνεται υπέρμετρη από άποψη ποσοτικών (χρονικών) κριτηρίων, οπότε και επέρχεται μερική ποσοτική ακυρότητα. Επιπρόσθετα, όταν υπάρχει σχετική βούληση των μερών, το γερμανικό Ακυρωτικό δικαστήριο αναπροσαρμόζει τη διάρκεια της ρήτρας ώστε να βρίσκεται στο προσήκον μέτρο, διασώζοντας το κύρος της ρήτρας.

Πρέπει να τονιστεί ότι η διάσωση του κύρους της ρήτρας από το δικαστή βρίσκει έρεισμα και στην αρχή της αναλογικότητας. Η αρχή της αναλογικότητας πρέπει να εφαρμόζεται από το δικαστή τόσο κατά τον έλεγχο της νομιμότητας των ρητρών με βάση τη ρήτρα των χρηστών ηθών, όσο και κατά την εφαρμογή των συνεπειών από την παράβαση της εν λόγω ρήτρας⁹¹.

Όταν όμως η ρήτρα κρίνεται υπέρμετρη για παράβαση των χρηστών ηθών, λόγω επιβολής υπέρμετρων περιορισμών όχι από άποψη χρονικών, αλλά ποιοτικών κριτηρίων, οι οποίοι αφορούν το κατ' αντικείμενο υπέρμετρο πεδίο εφαρμογής ή την απουσία δικαιολογημένων συμφερόντων του εργοδότη, τότε δεν μπορεί να γίνει λόγος για μερική ακυρότητα της ρήτρας μη ανταγωνισμού και μερική διάσωση του κύρους της. Στην περίπτωση που γινόταν δεκτό αυτό, θα υπήρχε αφενός υπέρβαση της δικαιολογικής παρέμβασης του δικαστή

⁹⁰ Δ. Τραυλός- Τζανετάτος, ό.π. σελ. 106

⁹¹ Βλ. Απ. Σταθόπουλο, ΚριτΕ 1999, σελ. 13 επ.

και αφετέρου αντίθεση με τον προστατευτικό σκοπό των διατάξεων ΑΚ 178 και 179, οι οποίες απαγορεύουν τις ανήθικες δικαιοπραξίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

7. Η δυνατότητα αποδέσμευσης των μερών από τις ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

Στην ελληνική επιστήμη υποστηρίζεται ότι η τυχόν συνομολογηθείσα ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού, ακόμη και να είναι έγκυρη, παύει να είναι δεσμευτική για τον εκ της ρήτρας υπόχρεο, εάν αυτός προβεί σε καταγγελία της κύριας σύμβασης ένεκα σπουδαίου λόγου, ο οποίος έγκειται σε υπαίτια παράβαση εκ μέρους του επιχειρηματία των συμβατικών του υποχρεώσεων⁹².

Με την έννοια της αποδέσμευσης δεν εννοείται η αυτοδίκαιη αποδέσμευση, αλλά η απονομή του δικαιώματος στον εκ της ρήτρας υπόχρεο να δηλώσει μέσα σε εύλογη προθεσμία μετά την καταγγελία της σύμβασης και εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της, εάν επιθυμεί να αποδεσμευτεί από την έγκυρη ρήτρα εχεμύθειας και απαγόρευσης ανταγωνισμού. Δεν επέρχεται επομένως αυτοδίκαιη απαλλαγή, αλλά αναγνωρίζεται το διαπλαστικό δικαίωμα του εκ της ρήτρας υπόχρεου. Σε περίπτωση που προβλεπόταν αυτοδίκαιη αποδέσμευση, τότε η επιχείρηση θα είχε τη δυνατότητα, αθετώντας τη σύμβαση, να θέτει εκτός ισχύος τη ρήτρα, μη καταβάλλοντας εύλογη αποζημίωση στον εκ της ρήτρας υπόχρεο σε περίπτωση που αυτή προβλεπόταν.

⁹² Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 242 επ.

7.1. Νομοθετικό θεμέλιο και δικαιολόγηση της αποδέσμευσης του εκ της ρήτρας υπόχρεου

Νομοθετικό θεμέλιο της δυνατότητας της αποδέσμευσης του εκ της ρήτρας υπόχρεου σε περίπτωση σοβαρής υπαίτιας παράβασης των συμβατικών υποχρεώσεων του αντισυμβαλλομένου του, ώστε να συντρέχει σπουδαίος λόγος καταγγελίας της κύριας σύμβασης, αποτελεί η αρχή της καλής πίστης της ΑΚ 288⁹³.

Η απαλλαγή του εκ της ρήτρας υπόχρεου θεωρείται δικαιολογημένη με την έννοια ότι δεν είναι δυνατό να απαιτείται από τον εκ της ρήτρας υπόχρεο να τηρεί την υποχρέωση εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, περιορίζοντας την οικονομική του ελευθερία, μετά την καταγγελία σύμβασης από υπαίτια αντισυμβατική συμπεριφορά της επιχείρησης.

Ένας άλλος λόγος για τον οποίο η δυνατότητα αποδέσμευσης του εκ της ρήτρας υπόχρεου είναι επιβεβλημένη, είναι γιατί σε περίπτωση αντισυμβατικής συμπεριφοράς της αντισυμβαλλόμενης επιχείρησης, δεν θα μπορούσε να προβεί σε έκτακτη καταγγελία της σύμβασης, εάν γνώριζε ότι η εκ της ρήτρας υποχρέωση εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού θα συνέχιζε να τον δεσμεύει, περιορίζοντας την οικονομική του ελευθερία. Η δυνατότητα επομένως της αποδέσμευσης του εκ της ρήτρας υπόχρεου έχει μεγάλη σημασία για την αποτροπή περιορισμού του δικαιώματος για καταγγελία της σύμβασης, σε περίπτωση συνδρομής σπουδαίου λόγου, ο οποίος συνίσταται στην αντισυμβατική συμπεριφορά του αντισυμβαλλομένου του.

⁹³ Η επίδραση της αρχής της καλής πίστης στις συμβατικές σχέσεις μπορεί να οδηγήσει υπό προϋποθέσεις και σε απαλλαγή ακόμη του οφειλέτη αναφορικά με την καταβολή της κύριας παροχής του ή την απόσβεση της βασικής ενοχικής σχέσης Βλ. Απ. Σταθόπουλο, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, παρ. 5 II, υπό 3, σελ 246 επ.

7.2. Πεδίο εφαρμογής της αποδέσμευσης

Η δυνατότητα αποδέσμευσης εφαρμόζεται κυρίως στη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας⁹⁴, αλλά και σε όλες τις συμβατικές σχέσεις οι οποίες έχουν αναφερθεί στην παρούσα, καθώς και στα διοικητικά όργανα και μέλη της προσωπικής εταιρείας.

Αναφορικά με τους εταίρους εταιρειών περιορισμένης ευθύνης και μετόχους ανωνύμων εταιρειών, όπου δεν υφίσταται συμβατική σχέση με την εταιρεία και άρα δεν υπάρχει δικαίωμα καταγγελίας, η έννοια της αποδέσμευσης αναπροσαρμόζεται, ώστε να βρίσκει πεδίο εφαρμογής και στις εν λόγω περιπτώσεις. Ο εταίρος Ε.Π.Ε. ή μέτοχος Α.Ε. μπορεί να αποδεσμευθεί από έγκυρη ρήτρα εχεμύθειας και μετασυμβατικής απαγόρευσης μη ανταγωνισμού, εάν η εταιρεία ή οι συνέταιροι προέβησαν σε παραβάσεις.

⁹⁴ Δ. Ανδρουτσόπουλος, Η σύμβασις εμπορικής αντιπροσωπείας, 1968, σελ. 167, Θ. Μητρούλης, Η σύμβασις εμπορικής αντιπροσωπείας, ΕΕμπΔ 1963, σελ. 11 επ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

8. Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού και ο αθέμιτος ανταγωνισμός

8.1. Η προστασία της επιχείρησης από τη διενέργεια ανταγωνιστικών πράξεων και την αποκάλυψη επιχειρηματικών απορρήτων με βάση το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού και το άρθρο 1 Ν. 146/1914

Με το Ν. 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού επιδιώκεται η διατήρηση της ανταγωνιστικής ελευθερίας των επιχειρήσεων «καθαρής» από αθέμιτες πρακτικές και η διεξαγωγή του ανταγωνισμού σύμφωνα με τα χρηστά ήθη⁹⁵.

Με τη γενική ρήτρα του άρθρου 1 του Ν. 146/1914 «*απαγορεύεται στις εμπορικές, βιομηχανικές ή γεωργικές συναλλαγές κάθε πράξη που γίνεται με σκοπό ανταγωνισμού και αντίκειται στα χρηστά ήθη*». Ο Νομοθέτης απαγορεύει τη διενέργεια πράξεων με σκοπό ανταγωνισμού, οι οποίες αποσκοπούν στην ενίσχυση της θέσης εκείνου που τις ενεργεί σε βάρος των άλλων ανταγωνιστών. Η επιχείρηση μίας ανταγωνιστικής πράξης προξενεί κατά κανόνα κάποια βλάβη σε ανταγωνιστή και αντίστοιχη ωφέλεια σε αυτόν που επιχειρεί την πράξη⁹⁶. Οι ανταγωνιστές δραστηριοποιούνται στην ίδια αγορά και απευθύνονται σε ίδιους ή συγγενικούς κύκλους πελατών.

⁹⁵ Λ. Κοτσίρης Δίκαιο Ανταγωνισμού, σελ. 6 2015

⁹⁶ Κ. Δελούκα – Ιγγλέση, Εισαγωγή στο δίκαιο του ανταγωνισμού, 1994, σελ. 93

Σημαντικό κριτήριο για την προστασία με βάση τη γενική ρήτρα του Ν. 146/1914, αποτελούν τα χρηστά ήθη. Συγκεκριμένα, για να εμπίπτει μία πράξη στο πεδίο εφαρμογής της ρήτρας θα πρέπει να είναι αθέμιτη ως αντίθετη στα χρηστά ήθη, το αίσθημα δηλαδή και τις ιδέες κάθε ορθώς, δικαίως και συνετά σκεπτόμενου ανθρώπου μέσα στο συναλλακτικό κύκλο που γίνεται η πράξη. Η έννοια των χρηστών ηθών στο δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού «οφείλει να διαμορφώνεται με βάση κυρίως τις οικονομικές και λοιπές συνθήκες της συγκεκριμένης αγοράς στο πλαίσιο στάθμισης των αντίθετων συμφερόντων που καλείται ο νόμος να προστατεύσει από αθέμιτες ανταγωνιστικές συμπεριφορές, διασφαλίζοντας έτσι αποτελεσματικά και την εγγυημένη από το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος οικονομική ελευθερία. Αντικείμενο δηλαδή προστασίας δεν είναι μόνο το συμφέρον των ανταγωνιστών στην ατομική διάστασή του, αλλά και το συμφέρον των καταναλωτών και κατ' επέκταση η λειτουργία της ίδιας της αγοράς»⁹⁷. Γίνεται επομένως από το Δικαστή στάθμιση των συμφερόντων των ανταγωνιστών και των καταναλωτών και η ενέργεια αξιολογείται όχι μόνο με βάση τους κανόνες της συναλλακτικής ηθικής, αλλά με κριτήριο τις συνέπειες που έχει για την ολότητα και την ίδια τη λειτουργία της αγοράς.

8.2. Οι ρυθμίσεις των άρθρων 16-18 του Ν. 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού για την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων

Η προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων θεμελιώνεται κυρίως στο Ν. 146/1914 για τον αθέμιτο ανταγωνισμό και ειδικότερα στα άρθρα 16 έως 18. Η προστασία των απορρήτων στα πλαίσια του αθέμιτου ανταγωνισμού

⁹⁷ ΑΠ 991/2014

δικαιολογείται από το γεγονός ότι η παράνομη χρήση τους επιτρέπει την ανάπτυξη του «παρασιτικού» ανταγωνισμού, η οποία πλήττει τον πυρήνα της επιχείρησης⁹⁸. Αντίθετα, η αποτελεσματική προστασία των απορρήτων ενισχύει την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη τεχνολογικών και επιστημονικών καινοτομιών⁹⁹.

8.2.1. Παράνομη ανακοίνωση απορρήτου από εργαζόμενο κατά τη διάρκεια της σύμβασης εργασίας (άρθρο 16 παρ. 1 Ν. 146/1914)

Με το άρθρο 16 παρ. 1 του Ν. 146/1914 ποινικοποιείται η παράβαση της υποχρέωσης εχεμύθειας που έχει κάθε εργαζόμενος απέναντι στον εργοδότη του. Πρέπει να τονιστεί ότι το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 16 παρ. 1 του Ν. 146/1914 αφορά αποκλειστικά την περίπτωση της ανακοίνωσης απορρήτων η οποία σχετίζεται με την υποχρέωση εχεμύθειας. Αντίθετα, η παράβαση της υποχρέωσης μη ανταγωνισμού δεν εντάσσεται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου, αλλά αποτελεί ευρύτερη κατηγορία ενεργειών (π.χ. δυσφήμιση προϊόντων του εργοδότη, παροχή υπηρεσιών προς πελάτες της επιχείρησης για δικό του λογαριασμό με αμοιβή), οι οποίες αποτελούν συνδυασμό της ανακοίνωσης απορρήτων και της πρόθεσης ανταγωνισμού.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 1 του Ν. 146/1914, δράστης του εγκλήματος της ανακοίνωσης του απορρήτου μπορεί να είναι υπάλληλος εργάτης ή μαθητευόμενος σε εμπορικό κατάστημα ή επιχείρηση¹⁰⁰. Το έγκλημα τυποποιείται ως γνήσιο ιδιαίτερο έγκλημα και μπορεί να τελεσθεί μόνο από πρόσωπο που τελεί σε σχέση εξαρτημένης εργασίας και δεν εμπíπτουν στην εν

⁹⁸ Βλ. Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Αθέμιτου Ανταγωνισμού, άρθρα 16-18 ν. 146/14, αρ 11, Μ. Θ. Μαρίνος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός αρ. 410-411.

⁹⁹ Μ. Θ. Μαρίνος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, αρ. 411

¹⁰⁰ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 173

λόγω διάταξη τα μέλη Δ.Σ. και ο διαχειριστής της εταιρείας, εκτός εάν έχουν παράλληλα την ιδιότητα του μισθωτού¹⁰¹. Η έννοια της εξαρτημένης εργασίας ωστόσο συνεχώς διευρύνεται και περιλαμβάνει κάθε πρόσωπο που παρέχει υπηρεσίες με σχέση εργασίας, ανεξάρτητα από το εάν είναι μερικής ή ολικής απασχόλησης, ή το είδος των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Ως παράνομη ανακοίνωση απορρήτου θεωρείται η χωρίς δικαίωμα και χωρίς την άδεια του εργοδότη αποκάλυψη πληροφοριών, οι οποίες είτε ανακοινώθηκαν εμπιστευτικά στον εργαζόμενο ή περιήλθαν σε γνώση του κατά την άσκησης της εργασίας του. Η περιέλευση της γνώσης της πληροφοριών αυτών στον τρίτο γίνεται κατά τρόπο που επιτρέπει την εκμετάλλευσή τους από αυτόν. Η ανακοίνωση μπορεί να γίνει τόσο με πράξη, όσο και με παράλειψη, δηλαδή με την έννοια της μη παρεμπόδισης τρίτου να επιτύχει πρόσβαση στο απόρρητο αν και είχε συμβατική υποχρέωση προς τούτο¹⁰².

Η παραπάνω απαγόρευση του άρθρου 16 παρ. 1 ως επιμέρους έκφραση της υποχρέωσης πίστης διαρκεί παράλληλα με τη σχέση εργασίας¹⁰³. Η αποκάλυψη επιχειρηματικού απορρήτου που έγινε μετά τη λύση της εργασιακής σχέσης δεν υπάγεται στο άρθρο 16 παρ. 1 του Ν. 146/1914, αλλά αντιμετωπίζεται είτε στα πλαίσια του άρθρου 16 παρ. 2 Ν. 146/1914 ή της γενικής ρήτρας του άρθρου 1. Ν. 146/1914, εφόσον συντρέχουν οι αντίστοιχες προϋποθέσεις.

¹⁰¹ Ι. Ληξουργιώτης, ΕΕργΔ 1993, σ. 911

¹⁰² Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, αρ. 339, Μιχαλόπουλος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, άρθρα 16-18 ν. 146/1914

¹⁰³ Μ. Θ. Μαρίνος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός 2002, σελ. 201 επ, στηριζόμενος στο άρθρο 288 ΑΚ θεωρεί ότι υποχρέωση εχεμύθειας υπέχει ο εργαζόμενος και μετά την αποχώρησή του, ενώ απαγορεύεται η χρήση των απορρήτων αυτών για ανταγωνιστικούς σκοπούς από τον εργαζόμενο ή από τρίτο ανταγωνιστή, ο οποίος τον προσλαμβάνει.

Τέλος, για την εφαρμογή του άρθρου 16 παρ. 1 απαραίτητη είναι η συνδρομή των στοιχείων που συγκροτούν την υποκειμενική υπόσταση της αξιόποινης πράξης και συγκεκριμένα η ύπαρξη δόλου και ο σκοπός ανταγωνισμού ή η πρόθεση βλάβης του φορέα της επιχείρησης.

8.2.2. Παράνομη χρησιμοποίηση ή ανακοίνωση απορρήτου (άρθρο 16 παρ. 2 Ν. 146/1914)

Η δεύτερη περίπτωση προσβολής επιχειρηματικού απορρήτου που συνιστά αξιόποινη πράξη με βάση το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού είναι η απαγορευμένη χρησιμοποίηση ή ανακοίνωση απορρήτου σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 2 Ν. 146/1914.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση δράστης μπορεί να είναι οποιοδήποτε πρόσωπο και δεν απαιτείται σχέση εξαρτημένης εργασίας. Το απόρρητο πρέπει να έχει αποκτηθεί από το δράστη με τρόπο μεμπτό είτε διαμέσου αποκάλυψης από εργαζόμενο, που διέπραξε το αδίκημα του άρθρου 16 παρ. 1, είτε με δική του παράνομη πράξη ή αντίθετη με τα χρηστά ήθη, δηλαδή αθέμιτη, όπως για παράδειγμα με δόλιες ερωτήσεις για την απόσπαση μυστικών εμφανιζόμενος ως μελλοντικός συνεργάτης¹⁰⁴. Η αξιόποινη πράξη συντελείται από τη στιγμή που ο δράστης, άνευ δικαιώματος, οικειοποιείται ή ανακοινώνει το απόρρητο σε τρίτο.

¹⁰⁴ Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, αρ. 343, Γ. Μιχαλόπουλος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, άρθρα 16-18 Ν. 146/1914

8.2.3. Απαγορευμένη χρησιμοποίηση ή ανακοίνωση εμπιστευμένων σχεδίων ή τεχνικών κανόνων (άρθρο 17 Ν. 146/1914)

Για τη στοιχειοθέτηση της αξιόποινης πράξης του άρθρου 17 Ν. 146/1914, δράστης μπορεί να είναι αυτός «που έχει με τον κάτοχο του απορρήτου κάποια συναλλακτική σχέση στα πλαίσια επιχειρηματικής δραστηριότητας», επομένως μόνο τρίτο πρόσωπο και όχι υπάλληλος της εταιρείας, το οποίο έχει με τον κάτοχο του απορρήτου κάποια συναλλακτική σχέση στα πλαίσια της επιχειρηματικής του δραστηριότητας¹⁰⁵. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτει ο σημαντικός πελάτης, ο οποίος προκειμένου να προβεί σε μία παραγγελία ζητά ιδιαίτερες πληροφορίες σχετικά με το προϊόν, ο εμπορικός αντιπρόσωπος ή ο εργολάβος ο οποίος αναλαμβάνει την κατασκευή ενός μηχανήματος.

Το άρθρο 17 του Ν. 146/1914 αναφέρεται αποκλειστικά σε σχέδια ή κανόνες τεχνικής φύσης, τα οποία από τη φύση τους εντάσσονται στα βιομηχανικά απόρρητα ή στην τεχνογνωσία¹⁰⁶.

8.2.4. Έννομες συνέπειες και κυρώσεις

Η φύση της προστασίας που παρέχεται από τα άρθρα 16-18 είναι πρωτίστως ποινική και δευτερευόντως αστική. Τα άρθρα 16 επ. αποτελούν ποινικά αδικήματα και μπορεί να ασκηθεί μήνυση από το θιγέν πρόσωπο. Παράλληλα, η παράβαση γεννά αδιοπρακτική ευθύνη και παρέχει αξίωση για

¹⁰⁵ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 182

¹⁰⁶ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 182

αποζημίωση σε περίπτωση παράβασής τους. Η παράνομη συμπεριφορά συνδέεται με τη συμπεριφορά που είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη και την καλή πίστη, ενώ παράλληλα απαιτείται δόλος του δράστη σύμφωνα με το άρθρο 914 Α.Κ.¹⁰⁷

8.2.5. Η γενική ρήτρα του άρθρου 1 του Ν. 146/1914 για την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων

Όταν δεν συντρέχουν οι όροι για την εφαρμογή των άρθρων 16 και 17 του Ν. 146/1914, τα επιχειρηματικά απόρρητα δύνανται να εμπίπτουν στο πλαίσιο προστασίας της γενικής ρήτρας του άρθρου 1 Ν. 146/1914, όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της γενικής ρήτρας. Η εν λόγω ενέργεια αποτελεί αθέμιτη πράξη ή παράλειψη στα πλαίσια εμπορικών ή γεωργικών συναλλαγών, με πρόθεση ανταγωνισμού¹⁰⁸. Για να χαρακτηριστεί ως αθέμιτη θα πρέπει να συντρέχουν οι ειδικές επιβαρυντικές συνθήκες οι οποίες σταθμίζονται και αξιολογούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση, λαμβάνοντας υπόψη τις συνοδευτικές συνθήκες, με βάση το κριτήριο των χρηστών ηθών.

Η γενική ρήτρα του άρθρου 1 Ν. 146/1914 εφαρμόζεται στις περιπτώσεις εκείνες που στην παράνομη ανακοίνωση απορρήτου από εργαζόμενο σε τρίτο δεν υπάρχει δόλος στο πρόσωπο του εργαζομένου, πλην όμως υφίσταται πρόθεση ανταγωνισμού και συντρέχουν οι λοιπές προϋποθέσεις της γενικής ρήτρας.

¹⁰⁷ Απ. Σταθόπουλος, Γενικό Ενοχικό δίκαιο, παρ. 15

¹⁰⁸ Βλ. Λ. Κοτσίρη, Δίκαιο Ανταγωνισμού, αρ. 92-136, Ε. Αλεξανδρίδου, Αθέμιτος Ανταγωνισμός και Προστασία του Καταναλωτή, Εκδόσεις Σάκκουλα (4^η), Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 124-151, Μ. Θ. Μαρίνος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός

Επιπρόσθετα, η γενική ρήτρα τυγχάνει εφαρμογής σε περίπτωση που το πρόσωπο δεν πληροί τις υποκειμενικές προϋποθέσεις των άρθρων 16 και 17, πλην όμως η αποκάλυψη συνιστά αθέμιτη ανταγωνιστική πράξη που ελέγχεται στα πλαίσια της γενικής ρήτρας του άρθρου 1 ν. 146/14.

8.3. Η ανεπάρκεια της προστασίας του άρθρου 1 του Ν. 146/1914 και η κάλυψη των κενών προστασίας μέσω των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

Τόσο με το Ν. 146/1914, όσο και με τη συνομολόγηση ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, τίθενται κανόνες με τους οποίους περιορίζεται η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η οικονομική ελευθερία των συμβαλλομένων. Θα εξετάσουμε στη συνέχεια την αποτελεσματικότητα των ρυθμίσεων του νόμου περί αθέμιτου ανταγωνισμού για την προστασία της επιχείρησης από τη διενέργεια ανταγωνιστικών πράξεων και την αποκάλυψη των επιχειρηματικών απορρήτων της.

Η παρεχόμενη προστασία από τη γενική ρήτρα του Ν. 146/1914 δεν δύναται να προσδιορισθεί εκ των προτέρων, αλλά σχετικοποιείται με βάσει τις εκάστοτε συνθήκες και περιστάσεις¹⁰⁹, βάσει του κριτηρίου των χρηστών ηθών. Κατά την αξιολόγηση εφαρμογής της ρήτρας, πρέπει λοιπόν να εξειδικευτεί τόσο η γενική ρήτρα των χρηστών ηθών, όσο και η υποχρέωση πίστης και κατά συνέπεια, δεν δημιουργείται ασφάλεια στους επιχειρηματικούς φορείς, αναφορικά με την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων τους. Αντίθετα, με τις ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού προσδιορίζεται η έκταση και το περιεχόμενο της απαγόρευσης ανταγωνισμού και υποχρέωσης εχεμύθειας και

¹⁰⁹ Βλ. Ν. Ρόκας, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, σελ. 219, αρ. 9

οι δύο αντισυμβαλλόμενοι γνωρίζουν με ακρίβεια και σαφήνεια τις υποχρεώσεις τους.

Επιπλέον, δύναται μία ανταγωνιστική συμπεριφορά να συνιστά παράβαση της μετενεργούσας υποχρέωσης πίστης και να μην εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1 Ν. 146/1914. Συγκεκριμένα, για την εφαρμογή της γενικής ρήτρας του Ν. 146/1914, η παραβίαση της υποχρέωσης πίστης δεν μπορεί να στοιχειοθετεί από μόνη της τον αθέμιτο χαρακτήρα της πράξης, καθώς είναι απαραίτητο να συντρέχουν και άλλες επιβαρυντικές περιστάσεις¹¹⁰. Η αντίθετη παραδοχή θα οδηγούσε στο αυθαίρετο συμπέρασμα ότι κάθε παραβίαση της υποχρέωσης πίστης αποτελεί συμπεριφορά που παραβιάζει τα χρηστά ήθη. Τα χρηστά ήθη αποτελούν κριτήριο λιγότερο αυστηρό από τα κριτήρια της συναλλακτικής πίστης, ειδικότερη έκφανση της οποίας αποτελεί η υποχρέωση πίστης, θέτοντας τα ελάχιστα ανεκτά όρια στην ανθρώπινη συμπεριφορά, που ισχύουν γενικά ανάμεσα σε απλούς κοινωνούς, ανεξάρτητα δηλαδή από την ειδική συμβατική σχέση μεταξύ τους.¹¹¹ Με τη συνομολόγηση ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού είναι δυνατόν να απαγορευθούν όχι μόνο οι αθέμιτες ανταγωνιστικές πράξεις, αλλά ακόμη και θεμιτές πράξεις, οι οποίες όμως βλάπτουν τα συμφέροντα της επιχείρησης.

Επιπρόσθετα, η ρήτρα για την αξιολόγηση περί του αθέμιτου ή μη χαρακτήρα του άρθρου 1 Ν. 146/1914 δεν αφορά συμβατικές σχέσεις, αλλά την αγορά¹¹². Κατά την αξιολόγηση της γενικής ρήτρας του νόμου περί αθέμιτου ανταγωνισμού, η ενέργεια αξιολογείται υπό το πρίσμα του ανταγωνισμού που υφίσταται ανάμεσα σε δύο φορείς που συμμετέχουν στην

¹¹⁰ Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, σελ. 177

¹¹¹ Ν. Τέλλης, Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, 2007, σελ. 46

¹¹² Μ. Θ. Μαρίνος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός σελ. 91

ίδια σχετική αγορά και όχι υπό το πρίσμα των συμβατικών σχέσεων. Οι συμβατικές σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ τους απλώς συνεκτιμώνται κατά την αξιολόγηση της εκάστοτε περίπτωσης. Κατά τον έλεγχο των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, η διενέργεια των πράξεων και παράβαση της υποχρέωσης πίστης αξιολογείται στο πλαίσιο της ΑΚ 178, 179 και 288 ΑΚ και λαμβάνονται υπόψη μόνο τα συμφέροντα των συμβαλλομένων. Όταν λοιπόν μία συμπεριφορά εκτιμώμενη στο πλαίσιο της συμβατικής σχέσης αποτελεί παράβαση της μετενεργούσας υποχρέωσης πίστης (ΑΚ 288), δεν σημαίνει ότι είναι αθέμιτη και αποτελεί παράβαση του άρθρου 1 Ν. 146/1914, αλλά θα πρέπει κάθε φορά να συντρέχουν και ειδικές περιστάσεις, οι οποίες να προσδίδουν αθέμιτο χαρακτήρα στη συμπεριφορά σύμφωνα με το κριτήριο των χρηστών ηθών.

Για παράδειγμα, σύμφωνα με την υπ' αρ. 94/1994 Απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης, από το συνδυασμό των διατάξεων 652 και 288 ΑΚ προκύπτει, μεταξύ άλλων, η υποχρέωση πίστης που έχει ο εργαζόμενος απέναντι στον εργοδότη του, στο πλαίσιο της οποίας οφείλει να φροντίζει για τα συμφέροντα του εργοδότη, να παραλείπει κάθε πράξη που μπορεί να βλάψει τα υλικά ή ηθικά συμφέροντά του, να εξυπηρετεί την πελατεία της επιχείρησης του εργοδότη και να μην παρέχει τις υπηρεσίες τους σε πελάτες της επιχείρησης για δικό του λογαριασμό και μάλιστα με αμοιβή. Ειδικότερα δε υποχρεούται να μην προβαίνει σε ενέργειες που φέρουν χαρακτήρα αθέμιτου ανταγωνισμού κατά του εργοδότη, όπως είναι και η για δικό του λογαριασμό, εν αγνοία του εργοδότη, άσκηση εμπορικών εργασιών όμοιων με τις εργασίες της επιχείρησης όπου εργάζεται, γιατί ισχύει και εδώ η διάταξη του άρθρ. 1 εδ. ια' του Ν. 146/1914 "περί αθεμίτου ανταγωνισμού", σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται κατά τις εμπορικές, βιομηχανικές η γεωργικές συναλλαγές κάθε πράξη που γίνεται με σκοπό ανταγωνισμού και αντίκειται στα χρηστά ήθη.

Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού είναι λοιπόν απαραίτητες για την ολοκληρωμένη προστασία των συμφερόντων της επιχείρησης, συμπληρώνοντας τις διατάξεις περί αθέμιτου ανταγωνισμού.

8.4. Η ανεπάρκεια της προστασίας των άρθρων 16-18 του Ν. 146/1914 για την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων και η κάλυψη των κενών προστασίας μέσω των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού

Η προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων με βάση τις διατάξεις των άρθρων 16-18 Ν. 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού δεν καλύπτει επαρκώς τα επιχειρηματικά απόρρητα¹¹³.

Ειδικότερα, οι διατάξεις των άρθρων 16-18 Ν. 146/1914 δεν καταλαμβάνουν τις περιπτώσεις όπου πραγματοποιείται παραβίαση απορρήτων από εταίρους ή εταιρικούς διαχειριστές, κυρίως όταν η παραβίαση συντελείται μετά την αποχώρησή τους από την επιχείρηση, καθώς όπως έχει ήδη αναφερθεί το άρθρο 16 Ν. 146/1914 προϋποθέτει η παράνομη ανακοίνωση των επιχειρηματικών απορρήτων να συντελείται από «εργαζόμενο» και «κατά το χρονικό διάστημα της υπηρεσίας του». Αναφορικά με τον εταιρικό διαχειριστή υπάρχει αμφισβήτηση για το εάν εμπίπτει στην εν λόγω διάταξη, εκτός βέβαια εάν έχει παράλληλα την ιδιότητα του μισθωτού¹¹⁴.

Επιπλέον, ακόμα και όταν η παραβίαση συντελείται από εργαζόμενο της επιχείρησης, το πρόσωπο αυτό δεν απαγορεύεται να προβαίνει σε άνευ δικαιώματος χρησιμοποίηση ή ανακοίνωση απορρήτων μετά τη λήξη της

¹¹³ Μ. Θ. Μαρίνος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, σελ. 199, Λ. Κοτσίρης, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, αριθ. 333, σελ. 310 – 311.

¹¹⁴ Μ. Θ. Μαρίνος, Απαγορεύσεις ανταγωνισμού, σελ. 93, Ι. Ληξουριώτης, Παράλληλη εργασία σε ανταγωνιστική επιχείρηση- Απαγόρευση ανταγωνισμού, ΕΕργΔ 1993(52), σελ. 911

συμβατικής σχέσης εργασίας, αρκεί να μην απέκτησε πρόσβαση στα απόρρητα αυτά με τρόπο μεμπτό, κατά τρόπο δηλαδή που έρχεται σε αντίθεση με το νόμο ή τα χρηστά ήθη, σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 2 Ν. 146/1914.

Ούτε το άρθρο 17 Ν. 146/1914 παρέχει επαρκή προστασία στα επιχειρηματικά απόρρητα, καθώς σύμφωνα με το άρθρο η παραβίαση μπορεί να γίνει μόνο από τρίτο πρόσωπο που είχε ή διατηρεί ακόμη κάποια συναλλακτική σχέση (όχι εργασιακή) με το φορέα της επιχείρησης και κάτοχο των απορρήτων που παραβιάσθηκαν¹¹⁵. Η διάταξη αφήνει λοιπόν ακάλυπτες τις περιπτώσεις της παραβίασης από εταίρους ή διαχειριστές, καθώς ούτε η εταιρική σχέση, ούτε η σχέση που συνδέει τους διαχειριστές με την εταιρεία μπορεί να θεωρηθεί συναλλαγή.

Τα κενά της προστασίας των άρθρων περί αθέμιτου ανταγωνισμού δεν καλύπτονται ούτε από την ειδική ποινική διάταξη του άρθρου 370 του Ποινικού Κώδικα, καθώς αναφέρεται αποκλειστικά στην παραβίαση απορρήτων, που είναι αποθηκευμένα σε ψηφιακή μορφή ή σε πρόγραμμα ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Επιπρόσθετα, ούτε το άρθρο 18 του ν. 146/1914 περί αδικοπρακτικής ευθύνης μπορεί να εφαρμοσθεί καθώς για την εφαρμογή του πρέπει να συντρέχουν οι προϋποθέσεις των άρθρων 16 και 17 του ίδιου νόμου.

Τέλος, η προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων δεν καλύπτεται επαρκώς ούτε από τη διάταξη του άρθρου 914 Α.Κ., καθώς δύσκολα πληρούται το στοιχείο του παρανόμου χωρίς την παραβίαση κάποιας από τις ως άνω διατάξεις.

¹¹⁵ Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, σελ. 319-320, αρ. 345, Μ. Θ. Μαρίνος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, σελ. 200, αρ. 415

Κατά συνέπεια η συνομολόγηση ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων στις περιπτώσεις των πρώην εταίρων ή διαχειριστών της εταιρικής επιχείρησης, παρέχοντας στον κάτοχο των επιχειρηματικών απορρήτων αστικής φύσης προστασία στις περιπτώσεις που αυτά δεν καλύπτονται από την προστασία των διατάξεων του νόμου περί αθέμιτου ανταγωνισμού¹¹⁶.

¹¹⁶ Α. Παπαδοπούλου, Το επιχειρηματικό απόρρητο, 2007, σελ. 177, 193-194

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

9. Νομολογιακά παραδείγματα

Αξίζει στο σημείο αυτό να παρατεθούν κάποια νομολογιακά παραδείγματα που αφορούν περιπτώσεις συνομολόγησης ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.

Με την υπ' αριθμόν 738/2001 Απόφαση Εφετείου Λάρισας, το Δικαστήριο έκρινε ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού που αφορούσαν το μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας καθηγητή φροντιστηρίου χρόνο. Οι εν λόγω ρήτρες προέβλεπαν τις εξής υποχρεώσεις των καθηγητών μετά την αποχώρησή τους από την επιχείρηση: α) να μη διδάξουν σε άλλο φροντιστήριο, να μην ιδρύσει φροντιστήριο κανένας από αυτούς μόνος του ή σε συνεργασία με άλλους και να μην συνεργαστεί ή συμμετέχει με οποιοδήποτε τρόπο, σε φροντιστήριο που ήδη λειτουργεί σε απόσταση μικρότερη των 2.000 μέτρων από το φροντιστήριο της ενάγουσας εργοδότης, β) να μη διδάξουν τους μαθητές των φροντιστηρίων του εργοδότη στο σπίτι τους ή οπουδήποτε αλλού εκτός των φροντιστηρίων του εργοδότη, γ) να μην έχουν ιδιαίτερες σχέσεις και εκδηλώσεις με μαθητές του σχολείου εκτός σχολείου και δ) να μην μεσολαβήσουν για να προσληφθούν άλλοι καθηγητές του εργοδότη σε άλλα φροντιστήρια και να μη προβούν σε οποιαδήποτε ενέργεια που θα αποσκοπούσε ή θα είχε σαν συνέπεια να αποχωρήσουν οι μαθητές από το φροντιστήριο του εργοδότη ή να δυσφημιστεί ή βλαβεί τούτο ή ο εργοδότης με οποιοδήποτε τρόπο.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι κατά τη διάταξη του άρθρου 652 ΑΚ, ο εργαζόμενος έχει υποχρέωση πίστης, η οποία αποτελεί εξειδίκευση του γενικού κανόνα της καλής πίστης (άρθρο 288 ΑΚ) και καλύπτει και τις παρεπόμενες υποχρεώσεις, που απορρέουν από την όλη δομή της εργασιακής σχέσης. Η υποχρέωση πίστης αποτελεί υποχρέωση του εργαζομένου να αποφεύγει κάθε βλαπτική ενέργεια σε βάρος του εργοδότη (αρνητικός ορισμός), επιβάλλει επιμελή και καλόπιστη εκπλήρωση της σύμβασης εργασίας και περιλαμβάνει δέσμη επί μέρους υποχρεώσεων, που ποικίλουν αναλόγως του αντικειμένου της σύμβασης εργασίας (βλ. Καποδίστρια, ΕρμΑΚ, άρθρο 652, αριθμός 9 επ., Σιδέρη ΔΕΝ 57. 785). Τέτοιες ειδικότερες υποχρεώσεις είναι κυρίως η υποχρέωση εχεμύθειας, η υποχρέωση μη παράλληλης απασχόλησης σε άλλον εργοδότη και η υποχρέωση αποφυγής ανταγωνισμού, που θίγει τα νόμιμα επαγγελματικά συμφέροντα του εργοδότη (βλ. Τραυλό - Τζανετάτο σε Αστικό Κώδικα Γεωργιάδη - Σταθόπουλου, άρθρο 652 παρ. 126 επ.).

Η υποχρέωση αποφυγής ανταγωνισμού, μπορεί να γίνει και αντικείμενο ρητού όρου, ρήτρα (βλ. Ξηρό ΕΕΔ 7. 345). Η ρήτρα αυτή θεωρείται κατ' αρχήν έγκυρη. Όταν όμως περιορίζει τη μελλοντική επαγγελματική δραστηριότητα του εργαζομένου, το κύρος της ρήτρας απαγόρευσης ανταγωνισμού εξαρτάται από τη διάρκεια της ισχύος της, την έκτασή της και τον τόπο, την επαγγελματική δραστηριότητα, που απαγορεύτηκε (ΑΠ 1168Π6 ΕΕΔ 36. 148, ΑΠ 1285/84 ΝοΒ 33. 809 ή ΕΕΔ 44. 575, βλ. Ανθή Λεζένη - Παπαγεωργίου ΕΛΔ 35. 58 επ. 63) και την παροχή από τον εργοδότη ανάλογης αντιπαροχής προς τη συμβατική δέσμευση του εργαζομένου (βλ. Κουκιάδη Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις σελ. 549, Βλαστό Ατομικό Εργατικό Δίκαιο, έκδοση 3η παρ. 601, 602). Με την έννοια αυτή μπορεί να συμφωνηθεί ότι απαγορεύεται η ανταγωνιστική δραστηριότητα του εργαζομένου είτε με τη μορφή ανταγωνιστικών πράξεων από αυτόν, είτε με τη

μορφή της πρόσληψής του σε άλλον ανταγωνιστή εργοδότη, είτε με τη μορφή της άσκησης από αυτόν όμοιας ανταγωνιστικής δραστηριότητας προς εκείνη του πρώην εργοδότη του (ΕφΘεσ 3348/00 Αρμ 55. 1223).

Το Δικαστήριο έκρινε ότι **οι ρήτρες μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού είναι έγκυρες και δεσμευτικές για τον εργαζόμενο, εάν και εφόσον, βάσει των συνθηκών της συγκεκριμένης κάθε φορά περίπτωσης, αφενός δεν καταλύουν τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη ελευθερία της εργασίας και το εξ ίσου κατοχυρωμένο δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της οικονομικής ή επαγγελματικής δράσης του εργαζομένου, αφετέρου δεν έρχονται σε αντίθεση με τις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, δηλαδή δεν περιέχουν υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του εργαζομένου και δεν αντίκεινται γενικώς στα χρηστά ήθη** (ΕφΘεσ 3348/00 Αρμ 55. 821, βλ. Σιδέρη Αρμ 55. 823). Χρηστά ήθη, είναι οι συνήθειες, σε ορισμένο τόπο, εποχή, κύκλο ανθρώπων, που επιδοκιμάζονται από την ηθική (Ι.Μ.Π. Αρμ 55. 1224). Αντίθεση της πράξης στα χρηστά ήθη υπάρχει όταν αυτή προσκρούει στο αίσθημα και την αντίληψη κάθε ορθά και δικαίως σκεπτόμενου ανθρώπου, του μέσου κοινωνικού ανθρώπου, που σκέπτεται με χρηστότητα και φρόνηση (ΑΠ 1612/99 ΕΛΔ 41. 378), μέσα στο συναλλακτικό κύκλο στον οποίο εκδηλώνεται η αθέμιτη πράξη, δηλαδή όταν χρησιμοποιούνται τρόποι και μέσα αντίθετα προς την ομαλή ηθικότητα των συναλλαγών (βλ. Κοτσίρη, Δίκαιο ανταγωνισμού, έκδοση 1982, σελ. 27 επ.). **Η αντίθεση στα χρηστά ήθη, κρίνεται από το περιεχόμενο της δικαιοπραξίας ενόψει και του συνόλου των περιστάσεων, που τη συνοδεύουν** (ΕφΑθ 4019/99 ΕΛΔ 40.1586, ΕφΑθ 36/99 ΕΛΔ 40. 1573).

Συνεκτιμώνται, δηλαδή, τα κίνητρα, ο σκοπός του υποκειμένου της συμπεριφοράς, το είδος των μέσων που χρησιμοποιήθηκαν για την επίτευξη του θεμιτού, τυχόν, σκοπού και οι λοιπές περιστάσεις πραγματώσεως της συμπεριφοράς, θετικής ή αρνητικής. Κάθε πρόσωπο, που έχει την ικανότητα

δικαίου και δικαιοπραξίας, έχει την εξουσία, με τη μορφή της φυσικής ευχέρειας, να συνάπτει ενοχικές συμβάσεις ή να μη συνάπτει τέτοιες συμβάσεις ή να αποκρούει τη σύναψή τους. **Η επαγγελματική ελευθερία, δεν περιλαμβάνει μόνο την ελευθερία επιλογής και έναρξης ενός επαγγέλματος, αλλά και την απόφαση για συνέχιση, παύση ή αλλαγή του επιλεγέντος επαγγέλματος** (βλ. Σιδέρη Αρμ 52. 969). Η εξουσία αυτή αποτελεί έκφραση (:έκφανση) του ατομικού δικαιώματος ανάπτυξης της προσωπικότητας με ελεύθερη επαγγελματική και κοινωνική δράση, χωρίς να υπόκειται σε περιορισμούς, οι οποίοι αντίκεινται στην ελευθερία επιλογής και άσκησης επαγγέλματος, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος (ΣΤΕ 1368/99 Αρμ 53. 1005). Η διάταξη του άρθρου 25 παρ. 3 του Συντάγματος, περιορίζει την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος, όχι, όμως, χάριν του ιδιωτικού συμφέροντος, που προστατεύει η διάταξη του άρθρου 281 ΑΚ, αλλά μόνο εφόσον από την καταχρηστική άσκησή του βλάπτεται το γενικότερο κοινωνικό ή δημόσιο συμφέρον (ΟΛΑΠ 33/87 ΕΛΔ 29. 98 ή ΝοΒ 36. 324, ΟΛΑΠ 48/87, ΑΠ 167/98 ΕΛΔ 39. 856).

Ο πρώτος όρος, να μη διδάξουν σε άλλο φροντιστήριο ή να ιδρύσουν φροντιστήριο, ατομικά ή σε συνεργασία, είναι έγκυρος για το χρονικό διάστημα της διάρκειας της εργασιακής του σχέσης, διότι πρόκειται για αυτονόητη υποχρέωσή τους από το καθήκον πίστης προς την ενάγουσα εργοδότη, αλλά, όπως ειπώθηκε, δεν τον παραβίασαν. Αντίθετα, ο όρος αυτός είναι άκυρος για το χρονικό διάστημα μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας, παρόλο που συμφωνήθηκε για ορισμένη διάρκεια (1 έτος). Η απαγόρευση άσκησης επαγγέλματος είτε με την ίδρυση δικού τους φροντιστηρίου ξένων γλωσσών ή σε συνεργασία με άλλο φροντιστήριο με οποιονδήποτε τρόπο σε απόσταση 2.000 μ. γύρω από το καθένα από τα τρία φροντιστήρια ξένων γλωσσών της ενάγουσας στη Λάρισα, **εκτείνεται σε ολόκληρη περίπου την πόλη της Λάρισας, με συνέπεια αυτοί να είναι**

αναγκασμένοι επί ένα έτος είτε να παραμένουν άνεργοι είτε να μεταβούν σε άλλη πόλη για να εργαστούν, με εξοντωτικές σωματικές, ψυχικές και οικονομικές συνέπειες.

Με την έννοια αυτή, ο όρος αυτός, καταλύει τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη ελευθερία της εργασίας και το εξ ίσου κατοχυρωμένο δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της οικονομικής ή επαγγελματικής δράσης των εναγομένων εργαζομένων, αλλά και έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, διότι περιέχει υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του εργαζομένου και αντίκειται γενικώς στα χρηστά ήθη, αφού τους καταδικάζει σε αναγκαστική ανεργία και επαγγελματική απραξία για ένα έτος, χωρίς μάλιστα αντιπαροχή.

Ο δεύτερος όρος, να μην διδάσκουν εκτός φροντιστηρίου τους μαθητές του φροντιστηρίου, είναι έγκυρος για το χρονικό διάστημα της διάρκειας της εργασιακής του σχέσης. Αντίθετα, ο όρος αυτός, είναι άκυρος για το διάστημα μετά τη λήξη της εργασιακής σχέσης, διότι περιορίζει την ελευθερία εργασίας. Ο τρίτος όρος να μην έχουν κοινωνικές σχέσεις με τους μαθητές τους, πάσχει από ακυρότητα, διότι είναι αντίθετος στα χρηστά ήθη, αφού εμποδίζει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και την ελευθερία επικοινωνίας των προσώπων και παράλληλα είναι αντιπαιδαγωγικό και αδικαιολόγητο μέτρο, διότι οδηγεί στην κοινωνική απομόνωσή τους και την έλλειψη οποιασδήποτε επαφής μεταξύ δασκάλου και μαθητή, που δεν εξυπηρετεί το καλώς εννοούμενο συμφέρον, ούτε των μαθητών, ούτε της επιχείρησης της ενάγουσας εργοδότης. Ο δε τέταρτος (τελευταίος) όρος, να μην ενεργούν τις αναφερόμενες ανταγωνιστικές πράξεις, είναι έγκυρος για το χρονικό διάστημα της διάρκειας της εργασιακής τους σχέσης, αλλά δεν τον παραβίασαν, διότι, όπως ειπώθηκε, δεν προέβησαν σε καμία απολύτως ανταγωνιστική ενέργεια, ούτε αθέτησαν το καθήκον πίστης προς την ενάγουσα εργοδότης. Επίσης, δεν

παραβίασαν τον όρο αυτό, ούτε μετά τη λήξη της εργασιακής τους σχέσης, διότι δεν απέσπασαν μαθητές από το φροντιστήριο της ενάγουσας εργοδότης με αθέμιτα μέσα για να τους κατευθύνουν σε άλλα φροντιστήρια, ούτε δυσφήμησαν, ούτε έβλαψαν, με οποιοδήποτε τρόπο την ενάγουσα εργοδότης.

Κατά την υπ' αριθμόν 3122/2014 Απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, η απαγόρευση ανταγωνισμού από τον εργαζόμενο, η οποία ισχύει κατά τη διάρκεια της εργασιακής σχέσεως, αποτελεί ειδική παρεπόμενη υποχρέωση του τελευταίου και συνιστά έκφραση της υποχρεώσεως πίστωσης που έχει απέναντι στο πρόσωπο και την επιχείρηση του εργοδότη του, όπως αυτή απορρέει από την αρχή της καλής πίστωσης σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 288 ΑΚ, χωρίς να απαιτείται να έχει συμφωνηθεί ειδικώς (βλ. σχετ. ΑΠ 1192/1992 ΕΕργΔ 52. 915, ΕφΘεσ 94/1994 Αρμ 1994. 952 με σημείωση ΑΣ).

Η απαγόρευση ανταγωνισμού δεν ισχύει μετά τη λύση της συμβάσεως εργασίας, διότι έκτοτε ο εργαζόμενος μπορεί να αξιοποιήσει τις επαγγελματικές γνώσεις που απέκτησε με όποιον τρόπο επιθυμεί και δεν εμποδίζεται να ασκήσει ανταγωνιστική δραστηριότητα ή να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε τρίτη επιχείρηση ανταγωνιστική (βλ. ΠΠρΜυτ 58/2000 ΕλλΔνη 42. 832, Λιούρδη, Οι ρήτρες απαγόρευσης ανταγωνισμού για το μετά τη λύση της εργασιακής συμβάσεως διάστημα ΔΕΝ 59. 337 επ.). **Θεμιτή είναι και η απόσπαση πελατείας του προηγούμενου εργοδότη, εκτός εάν συντρέχουν ιδιαίτερες συνθήκες που καθιστούν στη συγκεκριμένη περίπτωση τις σχετικές ενέργειες του εργαζομένου παράνομες (βλ. Ζερδελή, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, έκδοση 1999, σ. 374 επ.).**

Ο εργοδότης και ο εργαζόμενος όμως, στα πλαίσια της ελευθερίας των συμβάσεων, έχουν τη δυνατότητα να επεκτείνουν την απαγόρευση του ανταγωνισμού και για το μετά τη λύση της σύμβασης διάστημα, με τη συνομολόγηση σχετικής ρήτρας. Η συμφωνία αυτή δεν αποτελεί ανεπίτρεπτο περιορισμό του συνταγματικού δικαιώματος ελευθερίας του εργαζόμενου, εκτός εάν η δέσμευση φθάνει σε βαθμό που αίρει την προσωπική και οικονομική αυτοτέλεια του τελευταίου (βλ. ΜΠρΑθ 1867/2005 ΕΕργΔ 65. 224 με παρατηρήσεις Ρούσση). Στις παρεπόμενες εξάλλου υποχρεώσεις του εργαζομένου εμπίπτει και η υποχρέωση εχεμύθειας. Ο εργαζόμενος υποχρεούται να μην ανακοινώνει σε τρίτους απόρρητα της επιχειρήσεως ή εκμεταλλεύσεως που ανάγονται στην οργάνωση, την οικονομική υπόσταση, την πορεία των εργασιών, τις καταστάσεις των πελατών, το κοστολόγιο, τις πηγές προμήθειας πρώτων υλών, τις τεχνικές μεθόδους παραγωγής, τα σχέδια, τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών κ.λπ. τα οποία γνωρίζει λόγω της θέσεως του ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο. Η παραβίαση της υποχρεώσεως αυτής θεμελιώνει αξίωση του εργοδότη για εκπλήρωση και συνεπώς ο τελευταίος μπορεί να ασκήσει αγωγή για παράλειψη.

Ειδικώς η παράβαση της υποχρεώσεως εχεμύθειας, εκτός από άλλες συνέπειες, όταν γίνεται με σκοπό ανταγωνισμού ή με πρόθεση βλάβης του εργοδότη αποτελεί ποινικό αδίκημα κατά το άρθρο 16 παρ. 1 ν. 146/1914 (βλ. Ζερδελή, Οι παρεπόμενες υποχρεώσεις του εργαζομένου ΔΕΝ 60. 689 επ.), σύμφωνα με την οποία με φυλάκιση μέχρι έξι μηνών και χρηματική ποινή ή μία από τις ποινές αυτές τιμωρείται ο υπάλληλος ή εργάτης σε εμπορικό ή βιομηχανικό κατάστημα ή επιχείρηση, ο οποίος ανακοινώνει χωρίς δικαίωμα σε τρίτους κατά το χρονικό διάστημα της εργασίας του, απόρρητα του καταστήματος ή της επιχειρήσεως που του εμπιστεύθηκαν λόγω της υπηρεσίας του ή περιήλθαν με άλλο τρόπο στην αντίληψη του, προς το σκοπό ανταγωνισμού ή με πρόθεση βλάβης του κυρίου του καταστήματος ή της

επιχειρήσεως. **Μετά τη λήξη της συμβάσεως εργασίας δεν εφαρμόζεται η ανωτέρω διάταξη αλλά αυτή της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου, εφόσον συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις της**, δηλαδή τιμωρείται με την ίδια ποινή αυτός που χρησιμοποιεί ή ανακοινώνει σε τρίτους χωρίς δικαίωμα και με σκοπό ανταγωνισμού τέτοια απόρρητα, των οποίων έλαβε γνώση με έναν από τους τρόπους ανακοινώσεως που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο ή με δικές του πράξεις, που είναι αντίθετες στο νόμο και στα χρηστά ήθη. Σύμφωνα με το άρθρο 18 του ίδιου νόμου, η παράβαση του άρθρου 16 παρέχει δικαίωμα αποζημιώσεως στον ζημιωθέντα (βλ Κοτσίρη, Δίκαιο Ανταγωνισμού, 3η έκδοση, σ. 315 επ., Σιδέρη παρατηρήσεις στην ΕφΘεσ 3348/2000 Αρμ 2001. 823).

Περαιτέρω **κατά το άρθρο 1 του ν. 146/1914** περί αθεμίτου ανταγωνισμού: «Απαγορεύεται κατά τας εμπορικές, βιομηχανικές ή γεωργικές συναλλαγάς πάσα προς τον σκοπόν ανταγωνισμού γενομένη πράξις αντικείμενη εις τα χρηστά ήθη. Ο παραβάτης δύναται να εναχθεί προς παράλειψιν και προς ανόρθωσιν της προσγενομένης ζημίας». Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι, για την εφαρμογή της **απαιτείται η πράξη να έγινε προς το σκοπό ανταγωνισμού και να αντίκειται στα χρηστά ήθη, ως κριτήριο των οποίων χρησιμεύουν οι ιδέες του μέσου κοινωνικού ανθρώπου που κατά τη γενική αντίληψη σκέπτεται με χρηστότητα και φρόνηση**. Περαιτέρω, κατά το άρθρο 11 εδ. α' του ίδιου νόμου «Ο προς τον σκοπόν ανταγωνισμού ισχυριζόμενος ή διαδίδων, όσον αφορά την εργασίαν ή επιχείρησιν ετέρου, το πρόσωπον του ιδιοκτήτου ή διευθυντού αυτής, τα εμπορεύματα ή τας βιομηχανικές εργασίας τρίτου, ειδήσεις δυνάμενος να βλάψωσι τας εργασίας της επιχειρήσεως ή την εμπορικήν πίστην αυτού, υποχρεούται, εφόσον τα διαδοθέντα δεν είναι κατά τρόπο ευαπόδεικτο αληθή, εις ανόρθωσιν της εις τον αδικηθέντα προσγενομένης ζημίας». Στοιχεία της διατάξεως αυτής, που προστατεύει τον δυνάμενο να ζημιωθεί περιουσιακά επιχειρηματία είναι: α)

σκοπός αθεμίτου ανταγωνισμού, β) ισχυρισμός ή διάδοση βλαπτικών ειδήσεων, γ) οι ειδήσεις πρέπει να αφορούν είτε την εργασία ή επιχείρηση άλλου, είτε το πρόσωπο του ιδιοκτήτη ή διευθυντή αυτής, είτε τα εμπορεύματα ή τις βιομηχανικές εργασίες άλλου, δ) οι ειδήσεις πρέπει να είναι ικανές να βλάψουν τις εργασίες της επιχειρήσεως ή την εμπορική κίνηση άλλου και ε) οι ειδήσεις να μην δύνανται να αποδειχθούν ως αληθείς, ενώ δεν απαιτείται υπαιτιότητα του προσβάλλοντος για την αποκατάσταση της προσγενομένης ζημίας στον αδικηθέντα. Επίσης, κατά το άρθρο 12 εδ. α' του ίδιου νόμου: «Ο εν γνώσει της αναληθείας ισχυριζόμενος ή διαδίδων ως προς την επιχείρησιν ή εργασίαν ετέρου, το πρόσωπον του ιδιοκτήτου ή του διευθυντού αυτής, τα εμπορεύματα ή τας βιομηχανικός εργασίας τρίτου, ειδήσεις δυναμέ-νας να βλάψωσι την επιχείρησιν τιμωρείται με φυλάκισιν.,,». Από τη διάταξη αυτή, η οποία προστατεύει την καλή φήμη στις συναλλαγές συνάγεται ότι, προς θεμελίωση αγωγής αποζημιώσεως για παράβαση της εν λόγω διατάξεως απαιτείται όπως ο προσβολέας ισχυρίζεται ή διαδίδει εν γνώσει της αναληθείας ειδήσεις ως άνω, ενώ δεν απαιτείται σκοπός ανταγωνισμού, αλλά ούτε πρόθεση βλάβης, αρκεί δε απλώς να είχε ο προσβολέας συνείδηση του ότι οι ειδήσεις είναι ικανές να προκαλέσουν βλάβη.

Εξάλλου, από τη διάταξη του άρθρου 919 ΑΚ, στην οποία ορίζεται ότι: «Οποιος με πρόθεση ζημίωσε άλλον κατά τρόπο αντίθετο προς τα χρηστά ήθη, έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει», προκύπτει ότι, κύριο γνώρισμα της προβλεπόμενης από αυτήν αδικοπραξίας, η οποία μπορεί να συνιστά και αδικοπραξία του άρθρου 914 ΑΚ, είναι η προσβολή των χρηστών ηθών από την πράξη του υπαιτίου, που επιχειρείται από πρόθεση, ή και από την παράλειψη αυτού. Η αντίθεση προς τα χρηστά ήθη, ως προς το επιτρεπτό του επιδιωχθέντος σκοπού και των χρησιμοποιηθέντων μέσων, εξετάζεται αντικειμενικά και σύμφωνα με την αντίληψη του υγιούς κατά το δίκαιο σκεπτόμενου μέσου κοινωνικού ανθρώπου. Οσον αφορά στην πρόθεση δεν

απαιτείται το πρόσωπο να ενήργησε τη ζημιογόνο πράξη ή παράλειψη προς τον αποκλειστικό σκοπό της βλάβης τρίτου, αλλά αρκεί και η περί της επελθούσας ζημίας θέληση του, δηλαδή είναι επαρκές ότι τελούσε σε γνώση περί του ότι η εκδηλωθείσα συμπεριφορά του ήταν δυνατόν να προκαλέσει ζημία και παρόλα αυτά δεν απέσχε της πράξεως ή παραλείψεως από την οποία επήλθε η ζημία.

Ομοίως με την υπ' αριθμόν 94/2020 Απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, το Δικαστήριο εφάρμοσε τη γενική ρήτρα του άρθρου 1 ν. 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού, με την οποία καθιερώνεται η γενική αρχή της απαγόρευσης του ανταγωνισμού όταν μία πράξη γίνεται στα πλαίσια των εμπορικών, βιομηχανικών ή γεωργικών συναλλαγών με σκοπό ανταγωνισμού και η πράξη αυτή να αντίκειται στα χρηστά ήθη. Η δεύτερη από τις παραπάνω προϋποθέσεις ερμηνεύεται ευρέως, γίνεται μάλιστα δεκτό ότι ένας επαγγελματίας λειτουργεί ανταγωνιστικά όχι μόνον όταν ενεργεί με πρόθεση να διευρύνει τη δική του πελατεία, αλλά και όταν ενεργεί με πρόθεση να διευρύνει την πελατεία ενός τρίτου. Επίσης, γίνεται δεκτό ότι η πρόθεση ανταγωνισμού δεν είναι αναγκαίο να αποτελεί και τον αποκλειστικό σκοπό τέλεσης μίας πράξης.

Η ενεργεία που γίνεται για την επίτευξη του ανταγωνιστικού σκοπού αποτελεί την «πράξη ανταγωνισμού». Η τελευταία προϋποθέτει την ύπαρξη «σχέσης ανταγωνισμού». Πρόκειται για την κατάσταση έντασης που υφίσταται μεταξύ δύο τουλάχιστον ανταγωνιζομένων, οι οποίοι επιδιώκουν να προτιμηθούν τα εμπορεύματα ή οι υπηρεσίες τους από έναν πελάτη. Ουσιώδης προϋπόθεση δηλαδή για να υπάρχει σχέση ανταγωνισμού είναι η ύπαρξη του αυτού κύκλου πελατών. **Αντίθεση της πράξης στα χρηστά ήθη υπάρχει όταν αυτή προσκρούει στο αίσθημα και στην αντίληψη κάθε ορθά και δίκαια σκεπτόμενου ανθρώπου, μέσα στο συναλλακτικό κύκλο στον οποίο**

εκδηλώνεται η αθέμιτη πράξη, δηλαδή όταν χρησιμοποιούνται τρόποι και μέσα αντίθετα προς την ομαλή ηθικότητα των συναλλαγών. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι η σχετικότητα των ενοχικών σχέσεων δεν επιτρέπει την προστασία του συμβαλλομένου έναντι προσβολών των δικαιωμάτων του από τρίτους παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. **Η παράβαση συμβατικών δεσμεύσεων, ενόψει ανταγωνιστικών σκοπών, δεν είναι χωρίς άλλο αθέμιτη. Για να χαρακτηριστεί αθέμιτη, πρέπει να συντρέχουν ιδιαίτερες περιστάσεις που να στοιχειοθετούν τον αθέμιτο χαρακτήρα της συμβατικής παράβασης. Η απόσπαση πελατείας, που αποτελεί πολύτιμο αγαθό της επιχείρησης, και η εκμετάλλευση ξένης φήμης και οργάνωσης μπορεί, με τη συνδρομή ειδικών συνθηκών, να είναι αθέμιτες.**

Περαιτέρω, κατά τη διάταξη του άρθρου 652 Α.Κ., ο εργαζόμενος έχει υποχρέωση πίστης, η οποία αποτελεί εξειδίκευση του γενικού κανόνα της καλής πίστης (άρθρο 288 Α.Κ.) και καλύπτει και τις παρεπόμενες υποχρεώσεις, που απορρέουν από την όλη δομή της εργασιακής σχέσης. Η υποχρέωση πίστης αποτελεί υποχρέωση του εργαζόμενου να αποφεύγει κάθε βλαπτική ενέργεια σε βάρος του εργοδότη (αρνητικός ορισμός), επιβάλλει επιμελή και καλόπιστη εκπλήρωση της σύμβασης εργασίας και περιλαμβάνει δέσμη επί μέρους υποχρεώσεων, που ποικίλλουν αναλόγως του αντικειμένου της σύμβασης εργασίας. Τέτοιες ειδικότερες υποχρεώσεις είναι κυρίως η υποχρέωση εχεμύθειας, η υποχρέωση μη παράλληλης απασχόλησης σε άλλον εργοδότη και η υποχρέωση αποφυγής ανταγωνισμού. Ειδικότερα δε, υποχρεούται να μην προβαίνει σε ενέργειες που φέρουν χαρακτήρα αθέμιτου ανταγωνισμού κατά του εργοδότη, όπως είναι και η για δικό του λογαριασμό, εν αγνοία του εργοδότη, άσκηση εμπορικών εργασιών όμοιων με τις εργασίες της επιχείρησης όπου εργάζεται, γιατί ισχύει και εδώ η διάταξη του άρθρου 1 εδ. ια του ν. 146/1914.

Η υποχρέωση αποφυγής ανταγωνισμού μπορεί να γίνει και αντικείμενο ρητού όρου (ρήτρα) της εργασιακής σχέσης. Η ρήτρα αυτή θεωρείται καταρχήν έγκυρη. Όταν όμως περιορίζει τη μελλοντική επαγγελματική δραστηριότητα του εργαζομένου, το κύρος της ρήτρας απαγόρευσης ανταγωνισμού εξαρτάται από τη διάρκεια της ισχύος της, την έκτασή της κατά τόπο, την επαγγελματική δραστηριότητα που απαγορεύτηκε, και την παροχή από τον εργοδότη ανάλογης αντιπαροχής προς τη συμβατική δέσμευση του εργαζομένου. Με την έννοια αυτή, μπορεί να συμφωνηθεί ότι απαγορεύεται η ανταγωνιστική δραστηριότητα του εργαζομένου είτε με τη μορφή ανταγωνιστικών πράξεων από αυτόν, είτε με τη μορφή της πρόσληψής του σε άλλον ανταγωνιστή εργοδότη, είτε με τη μορφή της άσκησης από αυτόν όμοιας, ανταγωνιστικής δραστηριότητας προς εκείνη του πρώην εργοδότη του. Πάντως, οι όροι της σύμβασης εργασίας (απαγόρευση μελλοντικού ανταγωνισμού, μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας) είναι έγκυροι και δεσμευτικοί για τον εργαζόμενο εάν και εφόσον, βάσει των συνθηκών της συγκεκριμένης κάθε φορά περίπτωσης, αφενός δεν καταλύουν τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία της εργασίας και το εξίσου κατοχυρωμένο δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της οικονομικής ή επαγγελματικής δράσης του εργαζομένου, αφετέρου δεν έρχονται σε αντίθεση με τις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 Α.Κ., δηλαδή δεν περιέχουν υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του εργαζομένου και δεν αντίκεινται γενικώς στα χρηστά ήθη. Η αντίθεση στα χρηστά ήθη, στην περίπτωση αυτή, κρίνεται από το περιεχόμενο της δικαιοπραξίας, ενόψει και του συνόλου των περιστάσεων, που τη συνοδεύουν. Η κρίση για το εάν η συγκεκριμένη κάθε φορά ρήτρα συνιστά υπέρμετρο περιορισμό της ελευθερίας του εργαζομένου εναπόκειται στο δικαστή, ο οποίος, λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες συνθήκες, θα αξιολογήσει και θα σταθμίσει τα συγκρουόμενα συμφέροντα των μερών. Κριτήρια που θα ληφθούν υπόψη

είναι: α) η χρονική διάρκεια και ο τοπικός χαρακτήρας της απαγόρευσης, β) το είδος της απαγορευμένης επαγγελματικής δραστηριότητας του εργαζομένου και γ) η ύπαρξη δικαιολογημένων συμφερόντων του εργοδότη (βλ. Α.Π. 1285/1984 ΕΕργΔ 1985, 575 επ., Χριστοφορίδη, ό.π.). Ειδικότερα, η ύπαρξη ειδικού οικονομικού ανταλλάγματος δεν συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για την εγκυρότητα της σχετικής ρήτρας, αλλά συνεκτιμάται ως κριτήριο τότε μόνο, όταν κρίνεται ότι οι λοιποί όροι της δέσμευσης, δηλαδή η χρονική διάρκεια, η χωρική έκταση και το είδος της απαγορευμένης επαγγελματικής δραστηριότητας υπερβαίνουν τα ακραία όρια που θέτουν στην ιδιωτική αυτονομία τα χρηστά ήθη (Δ. Ζερδελής, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, Αθήνα, 1999, Ι. Κουκιάδης, Εργατικό Δίκαιο, 1995).

Η ενάγουσα ανώνυμη εταιρία εκθέτει ότι δραστηριοποιείται στον τομέα της ανάληψης και υλοποίησης μεγάλων έργων πληροφορικής, μέσω διεθνών δημόσιων διαγωνισμών, και ότι ήδη από το έτος ίδρυσής της (1993) μέχρι σήμερα έχει καταφέρει να δημιουργήσει έναν ευρύ κύκλο πελατών και να εδραιωθεί στην ευρωπαϊκή και διεθνή αγορά. Με τη σύμβαση πρόσληψης συμφωνήθηκε και ρήτρα εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, με την οποία, μεταξύ άλλων, ορίστηκε ότι **για χρονικό διάστημα ενός (1) έτους από την λήξη της απασχόλησής** του σ' αυτήν (ενάγουσα) ο εναγόμενος δεν θα ασκούσε ανταγωνιστική δραστηριότητα προς την εργοδότη, ούτε θα προσέφερε τις υπηρεσίες του σε ανταγωνιστή της εργοδότης που παρέχει υπηρεσίες στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή και τους άλλους πελάτες της εταιρίας, ούτε θα προσέλκυε ως πελάτη του ή πελάτη άλλης επιχείρησης πελάτη της εργοδότης, ούτε, τέλος, θα αποσπούσε προς πρόσληψη δικής του δραστηριότητας ή δραστηριότητας τρίτης επιχείρησης εργαζομένους της εργοδότης.

Κατά την διάρκεια της απασχόλησής του, ο εναγόμενος είχε στελεχώσει το Τμήμα «Presales» της Εμπορικής Διεύθυνσης της εταιρίας, το οποίο έχει καθημερινή πρόσβαση και επεξεργάζεται όλο το τεχνικό και εμπορικό υλικό που αφορά στις υπηρεσίες, τα προϊόντα και τους πελάτες της εταιρίας και είναι επιφορτισμένο με την προετοιμασία και την υποβολή των προτάσεων-προσφορών της εταιρίας προς τους υποψήφιους πελάτες της για την ανάληψη των έργων που ανατίθενται από αυτούς μέσω διεθνών δημόσιων διαγωνισμών. Εξαιτίας της ανωτέρω θέσης του, ο εναγόμενος είχε αποκτήσει εξειδικευμένη τεχνογνωσία και πλούσια εμπειρία αναφορικά με τα προϊόντα και τις τεχνολογίες της εταιρίας, καθώς και τη μεθοδολογία και την εμπορική πολιτική που η εταιρία εφαρμόζει προκειμένου να συμμετέχει στους διεθνείς οργανισμούς με αξιώσεις πιθανής αναδόχου για την υλοποίηση των έργων διεθνών φορέων ανά τον κόσμο, ενώ επιπλέον είχε πρόσβαση στις απόρρητες και εμπιστευτικές πληροφορίες που σχετίζονταν με τις μεθόδους εργασίας της εταιρίας, την τιμολογιακή της πολιτική, την πελατεία της κ.λπ.

Μετά τη λύση της ως άνω σύμβασης εργασίας του ο εναγόμενος παραβίασε την προαναφερόμενη ρήτρα εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, καθόσον αμέσως μετά την λήξη της απασχόλησής του σ' αυτήν, προσλήφθηκε από την εταιρία «*», η οποία δραστηριοποιείται κατά κύριο λόγο στον τομέα των πληροφοριακών συστημάτων, και μάλιστα στην ίδια με αυτήν αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, και απευθύνεται στον ίδιο κύκλο πελατών διεθνώς και στην οποία ο εναγόμενος ανέλαβε την ίδια ακριβώς θέση εργασίας, την οποία κατείχε κατά τη διάρκεια της απασχόλησής του σ' αυτήν (ενάγουσα), δυνάμενος έτσι να παρέχει στην ως άνω ανταγωνίστρια εταιρία άκρως εμπιστευτικές και απόρρητες πληροφορίες σχετικά με τα επαγγελματικά μυστικά της εταιρίας. Εξαιτίας της ανωτέρω συμπεριφοράς του εναγομένου προσβλήθηκε η φήμη και το κύρος της έναντι των εργαζομένων και των συνεργατών της, εφόσον εμφανίστηκε σ' αυτούς ως

εταιρία που αδυνατεί να προστατεύσει τα οικονομικά της συμφέροντα και τις απόρρητες εμπορικές πληροφορίες της, με αποτέλεσμα να δικαιούται χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης.

Το περιεχόμενο της συμφωνηθείσας ρήτρας μη ανταγωνισμού ορίσθηκε με σαφήνεια μεταξύ της ενάγουσας και του εναγομένου ως ακολούθως: Η διάρκεια της μετασυμβατικής απαγόρευσης συνομολογήθηκε στο ένα έτος από τη λύση της σύμβασης. **Η απαγόρευση ανταγωνισμού αφορά αποκλειστικώς τη μη διενέργεια ανταγωνιστικών πράξεων σε εταιρείες σχετικές με την επιχείρηση της εργοδότης, δηλαδή σε εταιρείες που δραστηριοποιούνται στο χώρο της παραγωγής και διακίνησης προϊόντων λογισμικού, καθώς και της ανάληψης έργων πληροφορικής, μέσω διεθνών διαγωνισμών, οι οποίες μάλιστα να παρέχουν τις εν λόγω υπηρεσίες τους στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή και τους άλλους πελάτες της εργοδότης. Οι ανταγωνιστικές πράξεις που απαγορεύονται αναφέρονται, συγκεκριμένα και ξεκάθαρα, σε απαγόρευση προσφοράς υπηρεσιών υπό οποιαδήποτε μορφή σε ανταγωνίστριες εταιρίες, σε απαγόρευση προσέλκυσης πελατών της εργοδότης για λογαριασμό του ιδίου ή τρίτης επιχείρησης και, τέλος, σε απαγόρευση απόσπασης εργαζομένων της εργοδότης με σκοπό την πρόσληψη σε δική του δραστηριότητα ή σε δραστηριότητα τρίτης επιχείρησης.**

Εφαρμόζοντας τα κριτήρια της χρονικής και χωρικής έκτασης της ρήτρας, σε συνδυασμό με το είδος της απαγορευόμενης επαγγελματικής δραστηριότητας και το δικαιολογημένο συμφέρον της εργοδότης, καθίσταται σαφές το γεγονός ότι δεν πρόκειται για γενική και αόριστη ρήτρα περί μη ανταγωνισμού, αλλά για πολύ στενά ορισμένη και συγκεκριμένη, με την οποία περιορίζονται στο μέγιστο βαθμό οι επιχειρήσεις που θεωρούνται ανταγωνιστικές στο πλαίσιο της ρήτρας αυτής και οι ανταγωνιστικές πράξεις

που απαγορεύονται στον εναγόμενο. Όσον αφορά δε τους ειδικότερους όρους της σύμβασης:

α) Η χρονική διάρκεια του ενός έτους αποτελεί τη μικρότερη δυνατή δέσμευση σε χρονικό επίπεδο, η οποία συνομολογείται κατά συναλλακτική πρακτική, είναι δε εύλογη και απόλυτα θεμιτή. β) Όσον αφορά το χωρικό περιορισμό, η εγκυρότητα της σχετικής απαγόρευσης κρίνεται κατά περίπτωση, με βάση το αντικείμενο της επαγγελματικής δραστηριότητας του εργαζομένου και το εύρος της επιχειρηματικής δραστηριότητας του εργοδότη. Συνεπώς, στην περίπτωση της επιχειρηματικής ανάπτυξης της ενάγουσας είναι θεμιτός και απαραίτητος ο ορισμός του συνόλου της ελληνικής επικράτειας ως της έκτασης ισχύος της απαγόρευσης, καθώς η ενάγουσα, οι ανταγωνίστριές της, αλλά και οι πελάτες της, λόγω της φύσεως του σκοπού και των εργασιών τους, δραστηριοποιούνται στο σύνολο της επικράτειας. γ) Αναφορικά με την έκταση του περιορισμού της επαγγελματικής δραστηριότητας του εργαζομένου, είναι προφανές ότι δεν συνίσταται σε αποκλεισμό του εργαζομένου από την αγορά εργασίας που να οδηγεί σε πλήρη αδυναμία απασχόλησής του. Ο περιορισμός αυτός αφορά κατά ρητό όρο της σύμβασης μόνο στις εταιρίες που παράγουν και εμπορεύονται προϊόντα λογισμικού και που ταυτόχρονα αναλαμβάνουν έργα πληροφορικής μέσω διεθνών μειοδοτικών διαγωνισμών, έχοντας συγχρόνως ως πελάτες τους την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή άλλα Ευρωπαϊκά Θεσμικά Όργανα. Δεν πληρούται, συνεπώς, και σε αυτήν την περίπτωση, το υπέρμετρο της δέσμευσης του δικαιώματος του εναγομένου στην εργασία. δ) Υπάρχει άμεσο, σαφές και δικαιολογημένο συμφέρον της ενάγουσας για την επιβολή της ως άνω ρήτρας. Ο ως άνω περιορισμός δικαιολογείται απολύτως από την νευραλγικής φύσεως θέση στην οποία είχε τοποθετηθεί και απασχολείτο ο εναγόμενος, ο οποίος υπαγόταν στο Τμήμα «Presales» (Προ-Πωλήσεων) της Εμπορικής Διεύθυνσης της ενάγουσας. Λόγω δε του αντικειμένου της εργασίας του, ο εναγόμενος είχε γίνει κοινωνός των απόρρητων στοιχείων και των εμπιστευτικών δεδομένων της ενάγουσας

εταιρίας αναφορικά με την εμπορική και αναπτυξιακή της πολιτική και την στρατηγική της έναντι των ανταγωνιστριών της εταιριών. Κατά συνέπεια, ευλόγως η ενάγουσα, ενόψει του κινδύνου να απολέσει μελλοντικώς την αποτελεσματικότητα των μυστικών της, θέσπισε από κοινού με τον εναγόμενο μία, συνήθη στις συναλλαγές, δικλίδα ασφαλείας, απορρέουσα, σε κάθε περίπτωση, από την υποχρέωση πίστης του εναγομένου προς το νομικό της πρόσωπο.

Βέβαια για τις ανωτέρω συμβατικές δεσμεύσεις του εναγομένου δεν καταβλήθηκε σ' αυτόν ως αντιπαροχή κάποιο εύλογο οικονομικό αντάλλαγμα. Ωστόσο, το ανωτέρω γεγονός της έλλειψης ειδικού οικονομικού ανταλλάγματος για τις ανωτέρω συμβατικές δεσμεύσεις του εναγομένου δεν ασκεί έννομη επιρροή στην εγκυρότητα της επίμαχης ρήτρας, δεδομένου ότι οι λοιποί όροι της δέσμευσης, δηλαδή η χρονική διάρκεια, η χωρική έκταση και το είδος της απαγορευμένης επαγγελματικής δραστηριότητας, δεν υπερβαίνουν εν προκειμένω, σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, τα ακραία όρια που θέτουν στην ιδιωτική αυτονομία τα χρηστά ήθη.

Επομένως η ένδικη ρήτρα είναι έγκυρη και ισχυρή και, ως εκ τούτου, η σχετική νόμιμη ένσταση που προβάλλει αυτός περί ακυρότητας της εν λόγω ρήτρας, λόγω αντίθεσής της στις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 Α.Κ., τυγχάνει απορριπτέα ως ουσιαστικά αβάσιμη.

Το Δικαστήριο δέχθηκε ακόμη ότι η υποχρέωση αποφυγής ανταγωνιστικών πράξεων ισχύει κατ' αρχήν δια το χρονικόν διάστημα της διάρκειας της εργασιακής σχέσεως, δεν αποκλείεται όμως όπως δια συμφωνίας δεσμευθή ο μισθωτός, ίνα μη ασκή επαγγελματική δραστηριότητα όμοιαν προς την του εργοδότη και επί χρόνον μετά την λήξιν της συμβάσεως εργασίας. Η τοιαύτη συμφωνία, συναπτομένη εντός της

διαγραφομένης υπό των άρθρων 189, 192 και 193 του ΑΚ αρχής της ελευθερίας των συμβάσεων, δεν αντίκειται εις τας Συνταγματικές διατάξεις (άρθρ. 1 και 22 παρ. 1 του Συντάγματος του 1975), δι'ων κατοχυρούνται αι ατομικά ελευθερία, εφ' όσον η συνταγματική κατοχύρωσις των ατομικών ελευθεριών δεν αποκλείει τους συμβατικούς περιορισμούς, υπό την προϋπόθεσιν ότι πρόκειται περί εγκύρου συμφωνίας, μη ερχομένης εις αντίθεσιν προς τον νόμον και ιδία προς τας διατάξεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, δι'ων απαγορεύεται η υπέρμετρος δέσμευσις της ελευθερίας του προσώπου, εις ην περιλαμβάνεται και η συνταγματικώς κατοχυρουμένη ελευθερία της εργασίας. **Το κύρος δε της τοιαύτης ρήτρας, περί αποφυγής μελλοντικού ανταγωνισμού εξαρτάται εκ της διάρκειας αυτής μετά την λήξιν της συμβάσεως εργασίας, της τοπικής αυτής εκτάσεως και της απαγορευθείσης επαγγελματικής δραστηριότητος.** Εξ άλλου δεν αποκλείει εις τινας περιπτώσεις, όπως θεωρηθή άκυρος η σύμβασις μόνον δι'ωρισμένας υποχρεώσεις του μισθωτού, έγκυρος δε δια τας υπολοίπους, αίτινες δεν ευρίσκονται εις αντίθεσιν προς τα χρηστά ήθη.

Επιπρόσθετα, με την υπ' αριθμόν 5131/2011 Απόφαση του Εφετείου Αθηνών, το Δικαστήριο εφάρμοσε τη γενική ρήτρα που καθιερώνει το άρθρο 1 του Ν. 146/1914 «περί αθεμίτου ανταγωνισμού», σύμφωνα με την οποία απαγορεύεται στις εμπορικές, βιομηχανικές ή γεωργικές συναλλαγές κάθε πράξη που γίνεται με σκοπό τον ανταγωνισμό και αντίκειται στα χρηστά ήθη. Για την εφαρμογή της παραπάνω διάταξης απαιτείται, αφενός μεν η πράξη να έγινε με σκοπό τον ανταγωνισμό και, αφετέρου, να αντίκειται στα χρηστά ήθη. Η έννοια των χρηστών ηθών δεν καθορίζεται από το νόμο, αλλά επαφίεται στο δικαστή να κρίνει μετά από επιμελή εκτίμηση κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης, αποβλέποντας, κυρίως, στο εάν οι ενέργειες του ανταγωνισμού προσκρούουν στο αίσθημα του μέσου συνετού και σώφρονος κοινωνικού ανθρώπου και στη, βάση αυτού, διαμορφωμένη κοινή συνείδηση, λαμβανομένης υπόψη και της

κρατούσας κοινωνικής αντίληψης στις συναλλαγές και στον κύκλο των προσώπων στον οποίο εκδηλώνεται.

Η απόσπαση πελατείας από πρώην στελέχη μιας επιχείρησης, τα οποία, μετά την αποχώρησή τους απ' αυτήν ασκούν ανταγωνιστική δραστηριότητα και αποσπών πελάτες της πρώην εργοδότης τους επιχείρησης είναι θεμιτή και νόμιμη, υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπόκεινται σε μετασυμβατική απαγόρευση ανταγωνισμού με ρητή πρόβλεψη και δεν χρησιμοποιήθηκαν αθέμιτα μέσα ή παραπλανητικές μέθοδοι ή δυσφημιστικοί ή υποτιμητικοί ισχυρισμοί για την πρώην εργοδότης τους ή δεν αποσπών τους πελάτες της με αθέμιτα μέσα. Σε διαφορετική περίπτωση η συμπεριφορά τους είναι αθέμιτη, με συνέπεια η βλαπτόμενη πρώην εργοδότης τους επιχείρηση να διατηρεί σε βάρος τους αξίωση άρσης της προσβολής και παράλειψής της στο μέλλον καθώς και αποζημίωσης.

Περαιτέρω, η διάταξη του άρθρου 23 παρ. 1 Ν. 2190/1920, όπως ισχύει μετά την αντικατάστασή της με το άρθρο 32 Ν. 3604/2007, αφορά τους **συμμετέχοντες στη διεύθυνση της ανώνυμης εταιρίας**, είναι απόρροια της υποχρέωσης πίστης αυτών και έχει διττό περιεχόμενο. Με τη θετική της όψη θεσπίζει ότι υποχρεούνται έναντι του νομικού προσώπου να πράττουν οτιδήποτε συντελεί στην πραγμάτωση του εταιρικού σκοπού, ενώ με την αρνητική όψη απαγορεύει να πράττουν ό,τι παρεμποδίζει την υλοποίησή του. Κυριότερη περίπτωση αποτελεί **η εκ του νόμου υποχρέωση παράλειψης ανταγωνισμού** υπό την έννοια ότι, στα πρόσωπα του ανωτέρω άρθρου απαγορεύεται από το νόμο, εφόσον δεν υπάρχει σχετική άδεια της Γ.Σ., να ενεργούν κατ' επάγγελμα πράξεις που ανάγονται στον εταιρικό σκοπό ή να συμμετέχουν ως ομόρρυθμα μέλη εταιρίας που επιδιώκει τον ίδιο σκοπό με αυτόν της Α.Ε. Έτσι στην ανταγωνιστική δραστηριότητα περιλαμβάνεται ο άμεσος ανταγωνισμός με την ίδρυση ανταγωνιστικής επιχείρησης, αλλά και ο

έμμεσος, με τη συμμετοχή σε ανταγωνιστική επιχείρηση. Απαιτείται λοιπόν, όχι μόνο τα πρόσωπα αυτά να προέβησαν σε πράξη ανταγωνισμού, αλλά να στόχευαν στο κέρδος, καθώς επίσης και να προέβησαν σε πράξεις τις οποίες η ΑΕ ήταν σε θέση να τις επιχειρήσει η ίδια και εξαιτίας της ανταγωνιστικής συμπεριφοράς των συμβούλων ή των διευθυντών, η εταιρία στερείται του κέρδους που θα τις απέφεραν οι αντίστοιχες συναλλαγές. Η υποχρέωση παράλειψης ανταγωνισμού, της οποίας η παραβίαση από τα ως άνω πρόσωπα αποτελεί αδικοπραξία, παύει να ισχύει με την καθ' οιονδήποτε τρόπο λήξη ή παύση της ιδιότητας του συμβούλου που συμμετέχει στη διεύθυνση της Α.Ε. ή του διευθυντή αυτής, χωρίς να αποκλείεται να επεκταθεί χρονικά και μετά την παύση της ιδιότητάς του αυτής ή την αποχώρησή του από την εταιρία, με ρητή συμβατική υποχρέωση η οποία είναι κατ' αρχήν έγκυρη, εφόσον δεν περιορίζει τη μελλοντική επαγγελματική δραστηριότητά του. Συνεπώς, το κύρος της ρήτρας απαγόρευσης ανταγωνισμού εξαρτάται από την διάρκεια της ισχύος της, την έκτασή της κατά τόπο, την επαγγελματική δραστηριότητα που απαγορεύθηκε και την αποζημίωση που δικαιούται η εταιρία αν παραβλέψει ο υπόχρεος τη συμβατική του υποχρέωση ανταγωνιστικής δραστηριότητας. Συνεπώς, η ρήτρα απαγόρευσης ανταγωνισμού είναι έγκυρη και δεσμευτική για τον υπόχρεο, εάν και εφόσον, με βάση τις συνθήκες της συγκεκριμένης κάθε φορά περιπτώσεως, αφενός δεν καταλύει τη συνταγματικώς κατοχυρωμένη ελευθερία της εργασίας και το εξίσου κατοχυρωμένο δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξεως της οικονομικής ή επαγγελματικής δράσεως του υπόχρεου, αφετέρου δεν έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, με την έννοια ότι δεν περιέχει υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του υπόχρεου και γενικά, δεν αντίκειται στα χρηστά ήθη¹¹⁷.

¹¹⁷ Πηγή Νομικό Βήμα

Τέλος, αξίζει να παρατεθεί η υπ' αριθμόν 14509/2018 Απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης που έκρινε αγωγή εταιρείας franchisor, η οποία δραστηριοποιείται στο χώρο των καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, ασκώντας επιχειρήσεις αναψυκτηρίων-σνακ μπαρ, είτε μέσω ιδιόκτητων καταστημάτων, είτε μέσω καταστημάτων τρίτων προσώπων, τα οποία λειτουργούν ενταγμένα στο **δίκτυο δικαιόχρησης (franchise)** της ίδιας, βάσει συμβάσεων δικαιόχρησης που συνάπτει με τον εκάστοτε ανεξάρτητο επιχειρηματία, στον οποίο και παραχωρείται η άδεια χρήσης του συστήματος franchise κατά του πρώην συμβαλλομένου της.

Συγκεκριμένα, δυνάμει σύμβασης δικαιόχρησης (franchising), διάρκειας εννέα ετών, παραχώρησε στον δικαιοδόχο – franchisee το δικαίωμα χρήσης και εφαρμογής του συστήματος franchise, το οποίο περιλαμβάνει τα δικαιώματα βιομηχανικής ιδιοκτησίας, την τεχνογνωσία, τα εγχειρίδια λειτουργίας και την υποδομή για τη λειτουργία καταστημάτων παροχής υπηρεσιών καφετέριας, αναψυκτηρίου, σνακ μπαρ και ταχείας εστίασης, εντός καθορισμένης γεωγραφικής περιοχής και έναντι οικονομικού ανταλλάγματος.

Το Δικαστήριο έλαβε υπόψη του τόσο τη γενική ρήτρα περί αθέμιτου ανταγωνισμού ν. 146/1914, όσο και το άρθρο 101 της ΣυνθΛειτΕΕ. **Σε κάθετες συμφωνίες που περιέχονται σε συμβάσεις franchise μπορεί νόμιμα, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 5 του Κανονισμού (ΕΚ) 2790/1999, να περιληφθεί μετασυμβατική υποχρέωση μη ανταγωνισμού, δηλαδή οποιαδήποτε άμεση ή έμμεση υποχρέωση του δικαιοδόχου, με την οποία μετά τη λύση της σύμβασης δεν μπορεί να αγοράζει, πωλεί ή μεταπωλεί αγαθά ή υπηρεσίες που αναφέρονται στη σύμβαση. Η μετασυμβατική υποχρέωση μη ανταγωνισμού, σύμφωνα με τις παραπάνω διατάξεις, πρέπει να περιορίζεται στους χώρους, όπου ο δικαιοδόχος ασκούσε την επιχειρηματική του δραστηριότητα κατά τη διάρκεια της σύμβασης, να είναι**

απαραίτητη για την προστασία της τεχνογνωσίας, που μεταβιβάστηκε από τον δικαιοπάροχο στον δικαιοδόχο, και να περιορίζεται χρονικά στο ένα έτος μετά τη λύση της σύμβασης. Η διάταξη αυτή, με την οποία θεσπίστηκε η ενιαύσια μετασυμβατική απαγόρευση ανταγωνισμού από τη λύση της σύμβασης, είναι αναγκαστικού δικαίου.

Η ρήτρα επομένως της ένδικης σύμβασης περί μη άσκησης ανταγωνισμού μετά τη λήξη της σύμβασης για ένα έτος, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 3 του ως άνω Κανονισμού, είναι έγκυρη καθώς η υποχρέωση αφορά αγαθά ή υπηρεσίες που ανταγωνίζονται τα αναφερόμενα στη σύμβαση αγαθά ή υπηρεσίες, η υποχρέωση περιορίζεται στην περιοχή στην οποία η εναγομένη ασκούσε τη δραστηριότητά της κατά τη διάρκεια της σύμβασης, η υποχρέωση είναι απαραίτητη για την προστασία της τεχνογνωσίας που πράγματι παρείχε η ενάγουσα και η διάρκεια της υποχρέωσης περιορίζεται σε ένα έτος μετά τη λύση της συμφωνίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συνομολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, τόσο κατά τη διάρκεια της σύμβασης, όσο και μετά τη λήξη της, με σκοπό την προστασία των δικαιολογημένων συμφερόντων της επιχείρησης και τη διασφάλιση της θέσης της στην αγορά, είναι νόμιμη στο πλαίσιο της ιδιωτικής αυτονομίας και της ελευθερίας των συμβάσεων, σύμφωνα με την ΑΚ 361. Με τη συνομολόγηση των ρητρών επιχειρείται η εξισορρόπηση δύο συνταγματικώς κατοχυρωμένων αντικρουόμενων δικαιωμάτων, της επιχειρηματικής ελευθερίας της επιχείρησης αφενός και της ελευθερίας του δικαιώματος εργασίας του εκ της ρήτρας υπόχρεου αφετέρου (άρθρα 5 παρ. 1, 22 παρ. 1 και 106 παρ. 2 Συντάγματος). Επειδή όμως σκοπός της συνομολόγησης των ρητρών είναι η προάσπιση των συμφερόντων της επιχείρησης, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της οικονομικής και επαγγελματικής ελευθερίας του εκ της ρήτρας υπόχρεου, καθίσταται αναγκαίος ο δικαστικός έλεγχος του περιεχομένου τους.

Κατά τον έλεγχο των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού, είτε με βάση τις ΑΚ 178, 179 περ. α', είτε με την προσφυγή στην ΑΚ 281, σε ένα πρώτο και σημαντικό στάδιο αξιολογείται εάν η ρήτρα αποσκοπεί πράγματι στην προστασία δικαιολογημένου και άξιου προστασίας συμφέροντος της επιχείρησης και δεν συνεπάγεται απλώς τον περιορισμό της οικονομικής ελευθερίας του εκ της ρήτρας υπόχρεου. Στην περίπτωση που διαπιστωθεί ότι πράγματι η ρήτρα εξυπηρετεί την προστασία δικαιολογημένου συμφέροντος της επιχείρησης, σε ένα δεύτερο στάδιο σταθμίζονται τα αντικρουόμενα συμφέροντα των συμβαλλομένων και αξιολογούνται οι τοπικοί, χρονικοί και

κατ' αντικείμενο περιορισμοί που επιβάλλονται στον εκ της ρήτρας υπόχρεο σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, ενώ παράλληλα, λαμβάνεται υπόψη από το Δικαστή η τυχόν καταβολή οικονομικού ανταλλάγματος και το σύνολο των περιστάσεων υπό τις οποίες συνομολογήθηκε η ρήτρα. Η υπέρμετρη δέσμευση των συνταγματικώς κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του εκ της ρήτρας υπόχρεου σε βαθμό που να συνεπάγεται άρση της προσωπικής και οικονομικής του αυτοτέλειας δεν είναι ανεκτή από την Ελληνική θεωρία και νομολογία ως αντίθετη στα χρηστά ήθη.

Σε περίπτωση που ο επιβαλλόμενος εκ της ρήτρας χρονικός περιορισμός κριθεί υπέρμετρος λόγω αντίθεσης στα χρηστά ήθη από το Δικαστήριο, υπάρχει η δυνατότητα της μερικής ακυρότητας της ρήτρας και αναπροσαρμογής του περιεχομένου του περιορισμού στο προσήκον μέτρο. Τέτοια δυνατότητα δεν υφίσταται όμως, όταν ο επιβαλλόμενος υπέρμετρος περιορισμός είναι ποιοτικός και το Δικαστήριο οφείλει να επιφέρει ολική ακυρότητα της ρήτρας, σε περίπτωση που το περιεχόμενο της ρήτρας κριθεί ανήθικο και αντίθετο στα χρηστά ήθη. Πέρα από τη δυνατότητα της ολικής ή μερικής ακυρότητας των ρητρών από το Δικαστήριο, υπάρχει η δυνατότητα της αποδέσμευσης του εκ της ρήτρας υπόχρεου, σε περίπτωση που προβεί σε καταγγελία της κύριας σύμβασης ένεκα σπουδαίου λόγου.

Οι ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού και το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού λειτουργούν παράλληλα και αλληλοεπιδρούν. Οι ρήτρες συμπληρώνουν την προστασία που παρέχεται μέσω του Ν. 146/1914 περί αθέμιτου ανταγωνισμού για την απαγόρευση αθέμιτων ανταγωνιστικών πράξεων και την προστασία των επιχειρηματικών απορρήτων, διευρύνοντας την προστασία της επιχείρησης από θεμιτές μεν, αλλά βλαπτικές για τα συμφέροντά της ενέργειες. Ο δικαστικός έλεγχος των ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων είναι σκόπιμο να διενεργείται τόσο με βάση τις διατάξεις του

αθέμιτου ανταγωνισμού, όσο και με βάση το περιεχόμενο των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού. Συμπερασματικά η προστασία των συμφερόντων της επιχείρησης είναι διευρυμένη και πληρέστερη με τη συνολολόγηση των ρητρών εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγαλλοπούλου Πηνελόπη, Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, Εισαγωγή στο δίκαιο των επιχειρήσεων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016

Αλεξανδρίδου Ελίζα, Αθέμιτος Ανταγωνισμός και Προστασία του Καταναλωτή, Εκδόσεις Σάκκουλα (4η), Θεσσαλονίκη, 1992

Ανδρουτσόπουλος Δημήτριος, Η σύμβασις εμπορικής αντιπροσωπείας, 1968

Αντωνόπουλος Βασίλης, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, Εκδόσεις Σάκκουλα (2η) Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005

Βερβεσός Νικόλαος, Ζητήματα από την ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου μιας ΑΕ κατά το ν. 4548/2018, 200, ΝοΒ 2019

Γεωργιάδης Απόστολος, Γενικές Αρχές Αστικού δικαίου, 4η έκδοση, 2012

Γεωργιάδης Απόστολος, Σταθόπουλος Μιχάλης, Αστικός Κώδις, Ερμηνεία κατ' άρθρο – Νομολογία – Βιβλιογραφία, Τόμος Ι, Γενικά Αρχαί (άρθρ. 1-286), 1978

Γεωργιάδης Απόστολος, Νέες μορφές συμβάσεων στην σύγχρονη οικονομία, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα (3η), Αθήνα – Κομοτηνή, 1998

Δαγτόγλου Πρόδρομος, Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, Γ' Έκδοση, 2009

Δελούκα – Ιγγλέση Κορνηλία, Εισαγωγή στο δίκαιο του ανταγωνισμού, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1994

Δωρής Φίλιππος, Περιορισμοί συμβατικής ελευθερίας στις ρήτρες αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας 1988

Ζερδελής Δημήτριος, Ατομικές εργασιακές σχέσεις, 1999

Ζερδελής Δημήτριος, Εργατικό Δίκαιο Ατομικές εργασιακές σχέσεις, τομ. Ι, 2006

Ζερδελής Δημήτριος, Καταχρηστικοί όροι εργασίας, Εκδόσεις Αντ. Ν Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005

Θεμελή Χρυσάνθη, Η σύμβαση franchising εις «Αφιέρωμα εις Κωνστ. Βαβούσκον», τ.Β., Εκδόσεις Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1989

Κοτσίρης Λάμπρος Ε., Δίκαιο Ανταγωνισμού, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015

- Κοτσίρης Λάμπρος Ε.**, Χαρακτηρισμός του μετόχου ως συνεταίρου εις την ανώνυμον εταιρείαν, Αρμ. 1980
- Κουκιάδης Ιωάννης**, Εργατικό Δίκαιο, Ε΄ Έκδοση 2014
- Κουκιάδης Ιωάννης**, Τηλεργασία: Νέες μορφές οργάνωσης της επιχείρησης, ΔΕΕ 1996
- Κωστάκης Δημήτριος**, Franchising Νομική και επιχειρηματική διάσταση, Νομική Βιβλιοθήκη, 1998
- Ληξουριώτης Ιωάννης**, Εργατικό Δίκαιο Ατομικές Εργασιακές Σχέσης, Β΄ Έκδοση, 2010
- Ληξουριώτης Ιωάννης**, Παράλληλη εργασία σε ανταγωνιστική επιχείρηση-Απαγόρευση ανταγωνισμού, ΕΕργΔ 1993
- Λιακόπουλος Αθανάσιος Θ.**, Βιομηχανική ιδιοκτησία, Δίκαιο & Οικονομία (5η), Αθήνα 2000
- Λιακόπουλος Αθανάσιος Θ.**, Η υποχρέωση μη ανταγωνισμού – Προϋποθέσεις κύρους της συμφωνίας μη ανταγωνισμού (γνμδ), ΔΕΕ 1996
- Λογαρά Ευδοκία Δ.**, Ρήτρες εχεμύθειας και μη ανταγωνισμού ιδίως μετά τη λήξη της σύμβασης εργασίας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2014
- Μαρίνος Μιχαήλ - Θεόδωρος Δ.**, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, Δίκαιο & Οικονομία, 3^η έκδοση, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2015
- Μαρίνος Μιχαήλ - Θεόδωρος Δ.**, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2002
- Μαρίνος Μιχαήλ - Θεόδωρος Δ.**, Απαγορεύσεις ανταγωνισμού, συγκρούσεις συμφερόντων στις κεφαλαιουχικές εταιρείες, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997
- Μαρίνος Μιχαήλ - Θεόδωρος Δ.**, Η απαγόρευση ανταγωνισμού κατά τη διάρκεια της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας και διανομής, ΕΕμπ 1999
- Μαρίνος Μιχαήλ - Θεόδωρος Δ.**, Η προστασία των προγραμμάτων των ηλεκτρονικών υπολογιστών κατά το ελληνικό δίκαιο των εφευρέσεων, ΝοΒ 34
- Μαρίνος Μιχαήλ - Θεόδωρος Δ.**, Λογισμικό (Software), Νομική προστασία και συμβάσεις, Εκδόσεις Κριτική, 1989
- Μαρίνος Μιχαήλ - Θεόδωρος Δ.**, Μετασυμβατική απαγόρευση ανταγωνισμού στην εμπορική αντιπροσωπεία, ΔΕΕ 2000

Μαρίνος Μιχαήλ - Θεόδωρος Δ., Πώληση επιχείρησης και απαγόρευσης άσκησης ανταγωνισμού σε ΧρΙΔ 2001

Μαρίνος Μιχαήλ – Θεόδωρος Δ., Το σχέδιο Οδηγίας για την προστασία της επιχειρήσεως από την αθέμιτη απόκτηση, χρήση και αποκάλυψη εμπορικών απορρήτων – σημείο τομής μεταξύ δικαίου αθέμιτου ανταγωνισμού, διανοητικής ιδιοκτησίας, δικαίου των συμβάσεων και εργατικού δικαίου, ΕΕμπΔ 2015

Μητρούλης Θεόδωρος, Η σύμβασις εμπορικής αντιπροσωπείας, ΕΕμπΔ 1963

Μιχαλόπουλος Γεώργιος σε Ν. Ρόκα, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, 1996

Μπαμπέτας Γεώργιος, Η εμπορική αντιπροσωπεία στο δίκαιο κατά των περιορισμών του ελεύθερου ανταγωνισμού

Ντόστας Μιχαήλ, Franchising Υπαγωγής Παράλειψη ανταγωνισμού έναντι του δότη μετά τη λύση της σύμβασης, ΝοΒ 2005

Παμπούκης Κωνσταντίνος, Περί απαγορεύσεως του ανταγωνισμού εν περιπτώσει μεταβιβάσεως επιχειρήσεως, Μελέτες Εμπορικού Δικαίου Α΄ 1977

Παμπούκης Κωνσταντίνος, Το αξιολογικό κριτήριο στη γενική ρήτρα του αθέμιτου ανταγωνισμού, ΕπισκΕΔ 2004

Παπαδοπούλου Ανθούλα Π., Το επιχειρηματικό απόρρητο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007

Παπανικολάου Παναγιώτης, Κατάχρηση της συμβατικής ελευθερίας, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα 1986

Παπανικολάου Παναγιώτης, Οι καταπλεονεκτικές δικαιοπραξίες, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1983

Ρόκας Νικόλαος, Αθέμιτος Ανταγωνισμός, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1996

Ρόκας Νικόλαος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 3^η έκδοση, 2016

Ρόκας Νικόλαος, Βιομηχανική Ιδιοκτησία, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2004

Ρόκας Νικόλαος, Εμπορικές Εταιρείες, 9^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2019

Παλιού Ελίνα, Το νέο νομοθετικό πλαίσιο προστασίας του εμπορικού απορρήτου (Ν. 4605/2019): Κάθε δικαίωμα διανοητικής ιδιοκτησίας αρχίζει με ένα απόρρητο ΔΕΕ, Τεύχος 6/2019

Σουφλερός Ηλίας, Οι συμβάσεις franchising στο ελληνικό και στο κοινοτικό δίκαιο ανταγωνισμού, 1995

Σταθόπουλος Μιχαήλ, Επιτομή Γενικού Ενοχικού Δικαίου, 2004

Σταθόπουλος Μιχαήλ, Η αρχή της ισότητας στο δίκαιο των συμβάσεων, ΚριτΕ 1999

Ταλιαδούρος Σπυρίδων, Παραχώρηση τεχνογνωσίας (know-how) στην κοινοτική έννομη τάξη του ανταγωνισμού, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1987

Τέλλης Νικόλαος Δ., Ρήτρα μετασυμβατικής απαγόρευσης ανταγωνισμού στο δίκαιο εταιρειών και επιχειρήσεων, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007

Τέλλης Νικόλαος Δ., Διαχείριση και εκπροσώπηση στην ομόρρυθμη εταιρεία, 2002

Τζάκας Δημήτριος – Παναγιώτης Λ., Συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ διοίκησης και εταιρίας με έμφαση στις Corporate Opportunities, 237, ΕΕΜΠΔ 2019

Τζουγανάτος Δημήτριος, Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, 2η έκδοση, 2020

Τραυλός- Τζανετάτος Δημήτρης Α., Η μετασυμβατική απαγόρευση του ανταγωνισμού στο εργατικό δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2005

Τριανταφυλλάκης Γεώργιος, Εισηγήσεις Εμπορικού Δικαίου, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2018

Τριανταφυλλάκης Γεώργιος, Εισηγήσεις Εμπορικού Δικαίου, Έκδοση 2009

Τσίρου Σπυριδούλα Σίσσυ, Η αναλογική εφαρμογή του π.δ. 219/1991 περί εμπορικών αντιπροσώπων στη σύμβαση διανομής υπό το φως της Απόφασης ΑΠ 139/2006, ΝοΒ 2006

Χρυσόγονος Κώστας, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη 2006